ש. אנ-סקי

געזאמעלטע שריפטן

№ 84.
Y.
„Hasmonaea“ Tartu

ש. אַן־סקי

(שלמה־זנוויל ראַפּאָפּאָרט)

געזאַמעלטע שריפטען

אַכטער באַנד

הומאָרעסקען און לידער

פערלאַג „אַן־סקי“

ווילנאָ־וואַרשאַ־ניו־יאָרק תרפ"ח — 1928

אויסגעפיהרט דורכ'ן פערלאַג ש. שרעבערק.

פערקויף—געזעלשאַפט „צ ע נ ט ר אַ ל“ וואַרשאַ

Printed in Poland.

SZ. AŃ—SKI.

tom ósmy

HUMORESKI I PIEŚNI

Warszawa, 192[illegible]

Wydawnictwo „AN—SKI" Wilno-Warszawa-Nowy-Jork

SH. AN—SKY

eighth volume

HUMORESQUES AND SONGS

Warsaw, 192[illegible]

Publishing Company „AN-SKY" Vilno-Warsaw-New-York

3
Bibliotheca Universitatis Tartuensis
1941: 6990
23550

Druk. I. Hendlera Warszawa, Długa 26. Tel. 260-19.

ערשטע אָבטיילונג

הומאָרעסקען

איבערדרוקען און איבערזעצען אָהן דער ער־
לויבעניש פון אויטאָרס צואה־פערהאַלטער
איז שטרענג פערבאָטען.

Copyright Dr. Ch. Zhytlowsky
Marquand Ave Bronxville
New-York U. S. A.

הילע פֿון יוסף זיידענבייטעל.

צינקאָקלישען אויסגעפֿיהרט דורך ח. גאָלדבערג.

דעם זאַץ האָט אויסגעפֿיהרט פֿייגע שריפֿטג׳סער.

גערדרוקט ביי י. הענדלער ווארשא, דלוגע 26.

אשמדאי

(פּאָעמע)

א

אשמדאי און זיין טורם.

ווייט פון ליטא, ווייט פון פוילען,
הינטער אַלע הרי חושך
ביי דעם וועג וואָס פיה׳רט צום גהנום,
דאָרטען, וואו דער טייך סמבטיון
זידט און רוישט און וואַרפט מיט שטיינער,—
שטעהט פון נמרוד׳ס אַלטע צייטען
אַ משונה-גרויסער טורעם...
היט אונז אָב, אָ טאַטע פאָטער,
פון דעם טורעמס בעל-הבית!...
אין דעם טורעם—איז קיין זכר
פון אַ טהיר און פון אַ פענסטער;
אויפ׳ן דאַך, ווי צוויי יונים,
שטעהען מעה־ נישט הויכע קוימענס
און פון זיי מיט אַ געפילדער
פליהען לאַנגע פייער-פאסען,
פייער-פאָדים, גלייך ווי בליצען.

רונד אַרום דעם גרויסען טורעם
הערשט אַ פּחד און אַנ׳אימה...
דאָרטען זיצט די שוואַרצע טומאה,
דאָרטען רוהט די סטרא אחרא!—
היט אונז אָב, געטרייער פאָטער,
פון איהר מאַכט און פון איהר שליטה!...
אין אַ קיילעכדיגען חדר
וואָס ווייזט אויס׳עט ווי אַ קעסעל
זיצט דער מלך פון די שדים,
פון די לצים, מקטרגים,
זיצט דער אַלטער אשמדאי...
אָנצוקוקען איז אַ פּחד
אויף זיין גוף און אויף זיין פּנים!
אויף צוויי קורצע היהנער-פיסלעך
האַלט זיך אויף אַ גוף אַ גרויסער
צָהן אַ האַלז און אָהן אַנ׳אַקען;
עס בעשטעהט דער גוף אין גאַנצען
פון אַ פעטען בויך אַ דיקען
מיט אַנ׳עק פון הונדערט איילען.
אויפ׳ן בויך אַ קאָפּ—אַ קירבעס,
אָהן אַ זכר באָרד און פאות,
מיט משונה-גרויסע הערנער:
לאַנגע, שפּיציגע, פערדרעהטע,
און אויף זיי, אָנשטאָט אַ שטריימעל,
ליגט אַ קרוין פון בייזע שלאַנגען.
און די אויגען—ווי צוויי פלאַמען.
קאַלטע, טויטע, גרינע פלאַמען,
גרינע פלאַמען—עכטע שוועבעל.
און דאָס מויל—אַ תהום אַ שוואַרצע,
מיט צוויי לאַנגע שאַרפע ציינער,—
ציינער פון אַ ווילדען חזיר;
פון די נאָזלעכער די ברייטע

שלאָגט אַ רויך און פליהען פונקען.
לאַנגע הענד, און אָנשטאָט פינגער—
גרויסע, שוואַרצע, ווילדע נעגעל,
שפּיציג-שאַרפע, שדים-נעגעל.
גרויסע פליגלען, ברייטע שוואַרצע,
אויסגעוועבט פון עכטען חושך.
און דער גוף פון אשמדאי
איז בעוואַקסען גאָר אין גאַנצען,
נישט מיט האָר,—מיט דינע ריטער
ריטער אייזערנע פון גהנום...
און דער אַלטער שר-הטומאה
זיצט אין מיטען גרויסען חדר,
זיצט זיך ברייט און אָנגעלעהנט
אויף אַ הסב-בעט פון ביינער
ביי אַ טיש פון טהרה-ברעטער.
ביי זיין רעכטער האַנד—דער עגל,
יענער קאַלב פון ריינעם גין-גאָלד,
דער, צו וועלכען אין דער מדבר
האָבען זיך געבוקט די יודען.
ביי זיין לינקער האַנד—דער נחש,
די פערפלוכטע שלאַנג די קלוגע,
וועלכע האָט די באָבע חוה
איינגערעדט אָן גאָט צו פעלשען
און פערזוכען פון דעם עפּעל
פון פערוועהרטען עץ-הדעת.
הינטער זיי אין גרויסען חדר
מאָלען זיך ווי שוואַכע שאָטענס
פלעדערמייז און מיני בּרואים
גרויסע עקדעשען און שפּינען—
יענע שפּינען די פערפלוכטע,
יענע בייזע פייער-טרעגער,
וועלכע האָבען פיל געהאָלפען

צו דעם חורבן בית-המקדש.
אויפן טיש ביים אשמדאי
שטעהט דער קאַלך-אויוועז דער גרויסער,
וואו עס זענען אויסגעשטאַנען
זעהר שרעקליכע נסיונות
אונזער עלטער-זיידע אברם
און די הייליגע נביאים
די אַמאָליגע: חנניה
און מישאל ועזריה.
און דער קאַלך-אויוועז דער גרויסער—
פול ביז ברעג מיט פעך און שוועבעל,
זודיג הייסע פעך און שוועבעל...
און דער אַלטער שר-הטומאה
שעפט אָן נמרודס כוס דעם גרויסען
פול מיט ברענענדיגע משקה,
כרעפעלט אויס דאָס וואָרט „למות!"
צו דעם עגל און צום נחש,
און טרינקט אויס דעם פעך און שוועבעל.
אַזוי זיצט דער אשמדאי
פון פריהמאָרגען ביז'ן אָוועגד
אין זיין גרויסען קעסעל-טורעם,
וואו עס הערשט אַ טויט-גרין-לייכטונג,
וואָס עס שטראַהלט פון זיינע אויגען,
וועלכע לויכטען אין דער פינסטער,
ווי עס לויכטען שוועבעל-ווערים
ענדע זומער אין די פעלדער.
און די טויטע גרינע לייכטונג
וואַרפט אַנ'אימה'דיגען אויסזעהן
אויף די חיות, אויף די בּרואים
וואָס געפינען זיך אין טורעם.
אַז די זון פערגעהט אין מעריב
אַז עס קומט אָן בין השמשות,

הויבט זיך אויף דער אשמדאי,
נעהמט אין האַנד די האָלאָוועשקע,
די, מיט וועלכער אונזער צורר,
אונזער גזלן, רשע טיטוס
האָט געטהון ז'עם בית-המקדש
אונטערצינדען און פערברענען,
גיט אַ בלאָז און גיט אַ פרעפּעל,
און די שוואַרצע האָלאָוועשקע
הויבט אָן פלאַקערן און ברענען
מיט דעמזעלבען רויטען פייער,
וואָס עס ברענט אין טיפען גהנום
אונטער יענע גרויסע קעסלען,
וואו עס קאָכען זיך משכילים...
און די ווענד פון קעסעל-טורעם
און די חיות און די בּרואים
און אַליין דער אשמדאי,
הויבען אַלע אָן צו ברענען
מיט אַ בלוטיג-רויטען פייער.
ס'ווערען רויט אַזוי ווי פורפור
אַלע האָר פון אייזען-ריטער
אויף דעם גוף פון אשמדאי.
רויט ווי צונטער ווערט דער עגל,
רויט ווי צונטער ווערט דער נחש
און די עקדעשען און שפינען.
אָט קומט אָן די צייט פון מעריב,
און דער אַלטער אשמדאי
לאָזט כונאַנדער זיינע פליגלען—
זיינע שוואַרצע גרויסע פליגלען,
און הויבט אָן די וועלט בעדעקען
מיט אַ חושך ואפלה...
אַז ס'וועט קומען חצות חלילה,
אַז די העהנער וועלען קרייהען,

װעלען קומען זיך צו פליהען
שדים, לצים און מזיקים,
יצר הרע׳ס, מקטרגים,
רוחות, לענטעכער, קונדסים.
אָבצוג בען דין וחשבון
זייער הערשער אשמדאי...

גאָט אַלמעכטיגער, געטרייער!
האָב רחמנות, און בעשיץ אונז,
דײנע בלינדע, שװאַכע קינדער,
פון די נעצען פון דער טומאה!!

ב

אשמדאי און להבדיל מלאך מיכאל.

מיט אַמאָל–אַ קלאַפּ אַ שטילער
לאָזט אין מזרח-װאַנד זיך הערען,
גיט אַ קלאַפּ–אַ דממה דקה
(װי עס קלאַפּט בײם גביר צו ס׳יחוס
מיט אַן אָבשײ אונזער שמש)
און אין בלוטיג-רױטער לײכטונג
שנײדט זיך דורך אַ שטראַהל אַ קלאָרער,
װי אַ שטראַהל פון דעם גן-עדן.
און דער אַלטער אשמדאי
גיט אַ קנײטש זײן קופּער-שטערן,
גיט אַ בליק מיט הױלע פונקען,
גיט אַ ציה אין זיך דעם ריח–
און דערקענט דעם גאַסט װאָס קלאַפּט זיך.
ער צולאַכט זיך זעהר קאָנטעט

און שרייט אויס (אַ קול—אַ דונער):
„ברוך הבא, ברוך הבא,
לאַנג, מיין פריינד, דיך נישט געזעהן!
קום אַריין צו מיר אין טורעם!"
אין דעם גרויסען טומאה-פּאַלאַץ
פליהט אַריין – ווער ווייסט פון וואַנען!—
איינגעוויקעלט אין אַ טלית,
אויסגעוועבט פון הוילע שטראַהלען,
פליהט אַריין אַנ׳אַלטער מלאך,
ווי אַ צעדער-בוים אַ הויכער;
גרויסע פליגלען, הימעל-בלויע,
ווייסע זיידענע בגדים,
אויף די פלייצעס אַנ׳עטרה,
אויסגעוועבט פון הוילע גין-גאָלד,
און די אויגען ווי צוויי שטערן
וועלכע לויכטען שטיל מיט רחמים
פון דער הויך דורך זיבען הימלען.
דאָס איז נישט קיין פּראָסטער מלאך,
נאָר דער עלטסטער פון גן-עדן
און ער הייסט אויף אונזער לשון
(אַזוי דוכט זיך מיר)—מיכאל.
ווי ער איז אַריין אין טורעם,
שוועבט ער אום—אַ הרף עין,
ער פערוויקעלט זיך אינגאַנצען
אין אַ לייכטען, קלאָרען וואָלקען,
אַז די טומאה זאָל נישט צושטעהן
צו די הייליגע בגדים.
ער בלייבט שטעהן נישט וויט פון אַלטען
און רעדט אויס גאַנץ שטיל מיט תמימות:
—פּראָסטע בּרואים, דאָס הייסט מענשען
מיינען, אַז מיר זענען שונאים,
שונאים בלוטיגע און ווילדע,

ווייל מיר שטרייטען מיט איינאַנדער.
זיי פערשטעהען נישט, די טפּשים,
אַז מיר זענען משולחים
פראָסטע קנעכט און טרייע דינער
און מיר טהוען, וואָס עס הייסט אונז
אונזער בורא כביכול.
אָט בין איך צו דיר געקומען
ווי אַ גאַסט און ווי אַ חבר,
דורכצושמועסען זיך אַ ביסעל
וועגען וועלטליכע ענינים,
וועגען הימלישע מדרגות,
וועגען גהנום און גן עדן.
—אמת! אמת, שר מיכאל!
רופט זיך אָב דער אשמדאי:
איך בין גערן דיך צו זעהן!
זעץ זיך צו, מיין פריינד, זיי מוחל
און פון וועג—נישט לאָז זיך בעטען—
מאַך אַ שנעפּסעל—פּעך און שוועבעל!
—כע, אַ שנעפּסעל, נישט קיין עולה!—
ענטפערט שמייכלענדיג מיכאל—
איך וועל זאָגען דיר דעם אמת:
שוין ווי גאַל האָט מיר דערעסען
אונזער משקה פון גן-עדן,
אונזער יין המשומר,—
נישט קיין טעם און נישט קיין ריח...
צו דערקוויקען זיך אַ ביסעל,
וועל איך זעהר גערן נעהמען
אַ טרינק זודיג פּעך און שוועבעל!
און דער אַלטער שר-הטומאה
שעפּט פון אויוועןאָן אַ בעכער
און דערלאַנגט זיין גאַסט מיט כבוד.
שר מיכאל נעהמט דעם בעכער,

טוליעט איין דעם קאָפּ אין וואָלקען,
מאַכט זיך שטילערהייד אַ ברכה,
שיקט זי גיך אַרויס פון טורעם,
פון דער שליטה של הטומאה;
נאָכדעם טרינקט ער אויס די כּוס׳ע
און פערגלאָצט גאַנץ הויך די אויגען,
גיט אַ קנאַק מיטביידע פינגער
און רעדט אויס מיט גרויס התלהבות:
—אַ, אַ משקה!... וואָס פאַר שוועבעל!
וואָז פאַר פעך! אַ טעם! אַ ריח!
עס צוגעהט אין אַלע אברים!...
זאָג, איך בעט דיך, אשמדאי,
וואו בעקומסטו אַזאַ משקה?
—כע, כע, כע!—צולאַכט זיך יענער:—
האַ? אַ משקה׳לע? אַ טעם?
וואו איך נעהם עס? מיינסט, פון גהנום?
האָסט אַ טעות! איך בעקום עס
טאַקי נאָר פון סדום-עמורה;
מעהר נישט דאָרטען קאָן מען קריגען
עכטען, ריינעם פעך און שוועבעל...
נאָך אַ כּוס׳ע, שר מיכאל!
ס׳געהט פאַרביי אַ היבשע ווייל׳ע
נאָר אין דעם, וואָס ביידע געגנער,
שר מיכאל און, להבדיל,
דער מקטרג אשמדאי,
קוויקען זיך מיט פעך און שוועבעל,
נאָכדעם הויבט מען אָן צו שמועס׳ן.
—נו, און זאָגט מיר נאָר: וואָס הערט זיך
עפּעס נייעס אין אייער שליטה,
אין דעם פרעהליכען גן-עדן?—
פרעגט דער שוואַרצער בעל-הבית
ביי זיין גאַסט פון צווייטען עולם.

שר מיכאל שווייגט אַ ווײַלע,
גיט אַ זיפץ און זאָגט מיט טרויער:
—אַ-אַ! נישטאָ קיין נייעס קיין גוטע:
אין גן-עדן איז נישט פרעהליך...
—וואָס אַזוינס איז דאָרט געשעהן?
אין די אַלטע-אַלטע יאָהרען
פלעגט מען שטענדיג מיר דערצעהלען
פון גן-עדן נאָר נפלאות:
דאָרט איז ליכטיג, שעהן און פרעהליך
און עס זיצען זיך צדיקים
אויסגעצירטע, מיט עטרות
און זיי לערנען שטענדיג תורה,
און זיי זענען זיך מתענג
פון דעם ריינעם זיו השכינה...
—דאָס איז אַלץ אַמאָל געװעזען,
אין די אַלטע-אַלטע יאָהרען,—
ענטפערט טרויעריג מיכאל;—
אויס, נישטאָ שוין יענע צייטען:
דער אַמאָליגער גן-עדן
מיט זיין רוה און מיט זיין שעהנקייט
איז פערגאַנגען, איז פערלאָרען!
נייע צייטען, נייע דורות,
נייע מצות און עבירות,
נייע יודען, נייע חסידים...
שווער און ביטער איז צו ריידען,
צו דערצעהלען אַלע צרות,
צו ענטפלעקען אַלע וואונדען...
ביי אַ רגע שווייגט דער מלאך
אין אַ טיפען-טיפען אומעט,
גיט אַ זיפץ—אַ קרעכץ אַ לאַנגען
און הויבט ווייטער אָן דערצעהלען:
—יעדען טאָג—מען ברענגט מיר יודען

פֿולע וועגענעס מיט חסידים,
מיט רבנים און צדיקים—
אויסגעדאַרטע, אויסגעווייקטע,
געלזוכֿט, שווינדזוכֿט און מירידען,
לאַנגע בערד און לאַנגע פּאות
און קאַפּאָטעס ביז די פּיאַטעס—
ווי געהעריג אַלע מעלות,
אָבער מיט אַ קליין חסרון:
אָט די אַלע פיינע חסידים,
אָט די כשר'ע צדיקים,
די דינים און רבנים
האָבען נישט קיין האָר, קיין נצוץ
פון אַ יודישער נשמה...
דו נישט מיין, זיי זענען פּושעים,
חס ושלום!—פיינע יודען:
לערנען תורה און קבלה,
דאַווענען ערנסט מיט התלהבות,
זאָגען „אָמן" בכֿל כחם,
ווייקען שטענדיג זיך אין מקוה,
היטען אַלע תרי"ג מצות—
אָבער וואָס-זשע איז די פּעולה
פון דער תורה און עבודה,
אז דער גרונד פון זיי איז מעהר נישט
נאָר אַ פיינער עולם-הזה
און אַ ביסעל עולם-הבא...
איך דערמאָהן מיך: די צדיקים
פון אַמאָלעדיגע יאָהרען—
פּראָסטע יודען, אָבער י ו ד ע ן,
ריינע הערצער, גרויסע הערצער!
יאָ, פון שפּאַניען, צי פון דייטשלאַנד
פלעגט מען ברענגען מיר נשמות,
קלאָרע ריינע, ווי בריליאַנטען,

אויסגעלייטערטע אין פייער,
אַט די דעמאָלדיגע חסידים
האָבען גוט געוואוסט דעם טעם
פון אַ הייליג מסירת-נפש
פאַר פערוואָגעלטע און שוואַכע,
פאַר דעם אמת, פאַר דער קהלה,
פאַר דעם גאַנצען כלל ישראל!
און די היינטיגע צדיקים
און די היינטיגע חסידים,—
נישט קיין פונק פון „ואהבת",
נישט קיין זאָרג פאַר כלל ישראל,
נישט קיין קרעכץ פון טיפען האַרצען
איבער גרויסע צרות-רבים,
נישט קיין ברעקעל מסירת נפש...
אַז די איצטיגע צדיקים
קומען זיך צונויף צוזאַמען
דאָרט ביי מיר אין דעם גן-עדן,
איז פון זיי נישט אויסצוהאַלטען.
יעדער האַלט זיך פאַר אַ גדול,
יעדער מיינט, אַז ער איז העכער,
פרומער, הייליגער און קלוגער
איידער משה, איידער אהרן,
איידער דוד אָדער שלמה.
אַלע בלאָזען זיך, נישט קאָנטעט
מיט די ערטער, מיט די קרוינען.
אַלע וואַרטען נאָר אויף כבוד,
שטענדיג טענות צו דעם בורא,
שטענדיג קליינינקע מחלוקות,
לשון-הרע און משפטים...
און דער מלאך ווערט אַנטשוויגען
און פערלירט צוויי הייסע טרעהרען
אויף די זיידענע בגדים.

און דער אַלטער אשמדאי
זיצט זיך לאַנג, פערטראַכט, פערקומערט,
ער בעטראַכט דעם מלאכ׳ס ווערטער,
נאָכדעם מיט אַ זיפץ אַ טיפען
הויבט ער אָן אַליין צו ריידען:
—נייע צייטען אין גן-עדן,
שווערע צייטען, שלעכטע צייטען!
נאָר נישט מיין, אַז אין דעם גהנום
געהען בעסער די געשעפטען...
אַך, ביי מיר איז אויך נישט רוהיג,
אויך פאַרהאַן גאָר נייע צרות...
אין אַמאָלעדיגע יאָהרען
איז דער גהנום אויך געוועזען,
גלייך ווי איצטער, פול מיט חוטאים;
אָבער קאָן מען דען פערגלייכען
די אַמאָלעדיגע זינדער
מיט די היינטיגע הולטאַיעס,
עזות-פנים׳ער און מורדים?
זאָגסט, מיכאל,—אין גן-עדן
זענען ווייניג עכטע יודען.
און אין גהנום, איצט, אַ שטייגער?
אויך דיזעלביגע מגפה!
אַך, וואו זענען יענע צייטען,
אַז מען פלעגט מיר ברענגען יודען,
שענע יודען, פיינע יודען,
מיט גאַנץ קליינינקע עברות:
אַ מחשבה... אַ פערפעהלטעס
וואָרט אין מחזור, אין דעם פיוט...
נישט געוואַשען זיך בנוסחא,
אָבגעזאָגט אַ קליינעם ליגען,
צי געטויט אַ פלוי אום שבת...
קליינע, כשר׳ע עברות!—

מיט אַזעלכע מיני זינדער
איז געווען אַ גרויסער תענוג:
אַלע ליב געהאַט יסורים,
און גערופען זיי „של אהבה“;
שטיל געלעגען זיך אין קעסעל,
שטיל געבראָטען זיך אין אויוון,
שטיל געלעגען אויפן בענקעל
און, בעקומענדיג די ריטעד,
נישט געוויינט און ניט געשריען,
נאָר געזאָגט זיך בנעימות
אַ קאַפּיטעלע פון תהלים.
איצטער, איצטער איז גאָר אַנדערש,
איצטער ברענגט מען מיר גלוחים,
גרויסע חוטאים, אפיקורסים,
וועסט אויף זיי קיינמאָל נישט זאָגען,
אַז זיי זענען בני יהודים.
און די חוצפה, און די עזות!
מאַכען גוואַלדען, שרייען קולות,
שלאָגען זיך מיט מיינע שדים,
קיינער וויל נישט קיין יסורים,
קיינער וויל נישט געהן אין קעסעל,
קיינער וויל זיך מעהר נישט בראָטען!
און ווער רעדט שוין וועגען ריטער!
„ריטער,—זאָגען זיי מיט עזות,—
איז פאַר אונז די גרעסטע בושה“.
און זיי לאָזען זיך נישט שמייסען!!!
איינמאָל האָט מען יאָ געשמיסען,
וואָלסטו זעהן ס'אַר אַ מהומה,
וואָלסטו הערען דעם געפילדער,
וואָס עס איז דערביי געוואָרען
אין דעם גהנום, אין די קעסלען
און דערנאָך—בעטראַכט די חוצפה

הָבּען זיי דעם שר דעם עלטסטען
שיר די הערנער נישט צוּבראָכֿען!
פֿרעקליך! ביטער! שר מיכֿאל!
וואָס וועט ווערען פון דעם גהנום
אויב אַזוי וועט זיין אויך ווייטער?!...

און די ביידע אַלטע הערשער,
פון גן-עדן און פון גהנום,
זיצען שטיל אין טיפען טרויער.
ביידע טראַכֿטען, ביידע זיפצען,
ביידע בענקען נאָך די צייטען,
וועלכֿע זענען שוין פערגאַנגען...

ג

דער מלאך המות און ד״ר מלאך חמה.

מיט אַמאָל אַ שטאַרקער דונער
גיט אַ קלאַפּ אין מיטען בוידעם
און זאָגט אָן דעם אשמדאי,
אַז ס׳איז נאָהנט חצות הלילה.
עס שטעהט אויף געשווינד מיכֿאל
און נעהמט אָבשייד פון זיין חבר,
לעגט צונויף די גרויסע פליגלען,
ציהט זיך אויס אין דינע שטראַהלען,
און עס דויערט נישט קיין רגע,
ווי דער מלאך ווערט פערשוואונדען...
שר הטומאה, אשמדאי
הויבט זיך אויף פון זיין הסבה
און רופט אויס מיט ווילדע קולות:

—שדים! לצים! מקטרגים!
ווילדע קליפּות און מזיקים!
זאַלע קינדער פון דער טומאה,
שטילע רוחות, בייזע רוחות,
פון דעם ים און פון יבשה,
פון די הויכע בערג און טהאָלען,
פון די פעלדער, פון די וועלדער,
פון בית-עלמינ׳ס און פון חורבות
און פון גרויסע, טיפע זומפּען,
לעגמעכער פון שטעדט און דערפער,
שרעטעלעך פון אונטער-אויווענס
און קונדסים פון די בוידעמס,
מקטרגים, יצר-הרע׳ס
פון דער ליטא און פון פוילען,
פון בערלין און פון אָדעסא,
און פון ווילנא, און פון וואַרשא,
און פון יודישע קליין-שטעדטלעך—
אַלע, אַלע קומט צו פליהען!
רויך און שטויב און שטורעם-ווינדען
זאָלען אייער וועג פערקעהרען,
הינד און וועלף און ווילקאָלאַקעס
זאָלען אייער קול פערבילען,
העהנער זאָלען עס פערקרייהען!
קומט צו פליהען! קומט צו פליהען,
אָבצוגעבען דין וחשבון
אייער מושל אשמדאי!
קומט צו פליהען! חצות הלילה!
עס געהט דורך אַ הרף עין
און אַרום דעם שוואַרצען טורעם
ווערט אַ שרעקליכער גערודער.
אין אַ שטורעם-ווינד אַ שטאַרקען,
וועלכער רייסט און פייפט מיט צאָרן,

דרעהט זיך אום מיט אַ געפילדער,
מיט אַ רעש, מיט אַ שטורעם,
דרעהט זיך אום אַ מחנה שדים;
גרויסע, קליינע, דאַרע, דיקע.
אַלע וואַרפען זיך מיט אימפעט,
פליהען, דרעהען זיך און שפרינגען,
לויפען, קוליען זיך און טאַנצען,
טאַנצען ווילדע קאַראַהאָדען,
מאַכען שרעקליכע העויות,
קוויטשען, בילען, קרייען, שרייען,
זינגען הויך פערשייטע לידער,
ריידען נבול-פה אָהן בושה.
הונדערט טויזענד ווילדע קולות,
הונדערט טויזענד ווילדע תנועות
אין אַ שטורעם פון געלעכטער...
גאַנץ בעזונדער פון דער מחנה,
אָן אַ זייט, ביים וואַנד פון טורעם
שטעהען ערנסט צוויי מלאכים.
איינער איז—מלאך המות,
און דער צווייטער—מלאך דומה.
ביידע ווייזען אויס גאָר אַנדערש
ווי געוועהנליכע מלאכים:
שרעקליך איז דער שר המות!
ווי פון אייזען אויסגעגאָסען
איז זיין גאַנצער גוף דער שטאַרקער,
אַלע אברים שאַרף און שפיציג,
מיט אַ שפיץ אַרויף דער שאַרבען,
שפיציג, שאַרף, די נאָז די דינע,
גלייך, ווי מעסערס, ביידע באַקען
און די פלייצעס, אין די קנעכלען—
דינע, שפיציגע ווי שפיזען.
אויף די פלייצעס—אַ פאָר פליגלען,

שוואַרצע, ווי פון שטאָל געשמידטע,
קליינע, שאַרפע און פערדרעהטע,
ווי אַ טערקישע פּאָר שווערדען;
אין דעם גוף איז טויזענד אויגען,
און זיי בלאַנקען אין דער פינסטער
ווי עס בלאַנקט אַ שאַרפער חלף.
טויזענד אויגען אָהן רחמנות,
און זיי שטעכען, און זיי שנידען,
און זיי גליווערן די דמים,
און זיי ווערגען די געדאַנקען,
און זיי מאַכען אייז פון אָטעם,
און זיי רויבען אַלע חושים,
און זיי שרייען שטום אָהן ווערטער:
„אַלע האָפנונגען פערלוירען,
שטאַרבען מוז דאָס אַלץ, וואָס אָטעמט".
טויזענד אויגען—טויזענד מיתות!
אין דער רעכטער האַנד ביים מלאך,
אין די שפיציג שאַרפע נעגעל
איז פערדריקט אַ גרויסער חלף
אָהן אַ פגימהלע, אַ שאַרפער;
אויף דעם רעכטען שפּיץ פון חלף,
הענגט אַראָב אַ גרויסער טראָפּען,
נישט פון גאַל—פון סם המות!
אין דער לינקער האַנד אַ ספר,
וועלכער רופט זיך „מעבר יבוק".
גאָר אַן׳אַנדער פרצוף פנים
האָט זיין חבר, דער בעל כעס׳ן,
וועלכער רופט זיך מלאך דומה.
ער איז הויך און שרעקליך מאָגער
און זיין גוף איז אויסגעצויגען,
אַקוראַט ווי אַ שלשלת.
ווי אַ דינע שלאַנג אַ בייזע.

ניסט קיין פנים, נאָר אַ שנאָבעל
אי אַ לאַנגער, אי אַ שאַרפער,
ווי אַ שנאָבעל פון אַנ׳אָדלער.
אויפ׳ן רעכטען מיטען שטערן,
ווי אַ גרויסער שוואַרצער איילבערט,
בלאַנקט זיין אויג מיט ווילד געבייזער;
אָנשטאָט הענד—צוויי שאַרפע שווערדען,
די, מיט וועלכע מלאך דומה
פאַלמעסט יענע שטומע מתים,
וועלכע האָבען קיין זכרון,
וועלכע האָבען זיך פערגעסען
פון גרויס פחד פאַר דעם מלאך,
זייער נאָמען, זייער פסוק,
וועלכע האָבען נישט קיין ענטפער
אויף דער שאלה: מה שמך?
ביידע שרעקליכע מלאכים
זענען פריינד פון לאַנגע צייטען;
אַז זיי קומען זיך צוזאַמען,
זענען ביידע זעהר גערן.
דאָ, אין הויף ביים אשמדאי,
שטעהען ביידע גאַנץ בעזונדער
און זיי שמועס׳ן שיחת חולין...
מיט אַ שמייכעל מיט אַ קאַלטען,
רעדט מען זיך וועגען דאָקטוירים,
וועגען פרעפלער און ציגיינער,
יועגען מתים, חברה-קדישא
און תכריכים און בית-עלמינ׳ס.
—זאָג מיר נאָר, מיין שר המות,
איך האָב לאַנג געוואָלט דיך פרעגען,—
רופט זיך אָב דער מלאך דומה,—
זאָג, מיט וואָס פאַר אַ כלי-זין
טויטסטו לעבעדיגע מענשען?

האָכּט אין האַנד אַ גרויסען הלף
און אַ טראָפּען סם-המות—
סמ׳סטו מענשען, צי דו קוילעסט?
זאָדער שלעפּסט אַרויס דעם נפש
(ווי עס שטעהט אין דער גמרא),
פון דעם מויל און פון די נירען,
ווי אַ האָר פון מילך ביים צדיק,
ווי אַ שטריק פון פעך ביים רשע?
זאָג, איך בעט דיך, שר המות,
איך בין גערן דאָס צו וויסען.
—ניין, איך שלעפּ נישט קיין נשמות,
נישט פון מויל, נישט פון די נירען,—
ענטפערט קאַלט דער שר המות.—
נישט איך קוילע מיט מיין חלף,
נישט איך טויט מיט סם המות...
און דעם חלף און דעם טראָפען
טראָג איך מעהר נישט ווי אַ סימן,
אַז איך בין דער שר המות.
—היינט מיט וואָס-זשע מאַכסטו מתים
פון די לעבעדיגע מענשען?—
פרעגט פערוואונדערט מלאך דומה.
—מיט דעם בליק פון מיינע אויגען,—
ענטפערט איהם דער שר המות.—
קליינע ברואים, הייסט עס—מענשען,
קאָנען נישט אַריבערטראָגען
טויזענד קאַלטע, שאַרפע בליקען;
זיי כאַפּט אָן אַנ׳אימת מות
און זיי שטאַרבען נאָר פאַר פחד
פון דעם בליק פון מיינע אויגען.
זעהר זעלטען נאָר עס טרעפט זיך,
צוויי צי דריי אין אַ יאָהרהונדערט—
דאָס איז מענשען, דאָס איז הערצער:

גלייך געקוקט מיר אין די אויגען,
אָהן אַ פּחד, אָהן אַ טרייסעל,
רוהיג, טיף און מיט אַ שמייכעל.
וועסט מיר גלויבען? שטילע בליקען
פון אַזעלכע מיני מענשען,
מאַכען אָבהענדיג מיך שטענדיג,
איך פערליר מיין מומה אינגאַנצען,
לאָז אַראָב די טויזענד אויגען
און (וועסט לאַכען) מיט אַן׳אָבשיי,
ווי פערשעמט, צי ווי דערשראָקען,
כּליה איך מיר אַוועק פון דאָרטען.
—ה[illegible]בען יענע מענשען לעבען?—
פרעגט ערשטוינט דער מלאך דומה.
—ניין! אויף צלמים און אויף תּליור
און מיט קוילען און מיט שווערדען
און דורך אַנדערע יסורים
ווערען זיי געטויט פון מענשען...
און עס טרעפט זיך גאָרנישט זעלטען—
פון די אייגענע תּלמידים!
מענשען! מענשען! בעלי רחמים!—
רעדט אַרויס דער שר המות
און שיסט אויס מיט אַ געלעכטער...
—איך וועל זאָגען דיר דעם אמת,—
רופט זיך אָב דער מלאך דומה,
איך בין זעהר דיך מקנא:
דיין מלאכה איז אַ הויכע
און אַן׳איידעלע, אַ שעהנע,
און זי האָט אַ טיפען טעם.
שטענדיג שטעהסטו אויף דער גרעניץ
פון דעם לעבען און דעם שטאַרבען
און דער סוד פון אַלע סודות
איז פאַר דיינע אויגען אָפען.

לעבּעדיגע זעהסטו מענשען
און דו האָסט אין האַנד נשמות,
פרישע, וואַרעמע נשמות,
וועלכע האָבּען נישט פערלוירען
נישט די חושים, נישט די טבע׳ס
פון די לעבּעדיגע מענשען.
נו, און איך—איך זעה נאָר מתים,
קאַלטע מתים אין תּכריכים.
קאַלטע קברים, קאַלטע שטיינער...
—זיי, מיין פריינד, מיך נישט מקנא,—
ענטפערט איהם דער שר המות:—
—קאַלטע מתים אין די קברים
זענען, זאָג איך דיר, פיל שענער
איידער לעבּעדיגע מענשען,
וועלכע גרייטען זיך צום חשבון
פאַר דעם בּורא כביכול.
וואָלסטו נאָר צוזעהן, ווי מען ציטערט,
ווי מען וויינט, און ווי מען בּעט זיך,
ווי מען כאַפּט זיך פאַר רפואות,
און פאַר כשוף און פאַר צדקה,
ווי מען טשעפּעט זיך, מען־האַלט זיך
מיט אַ שרעק און מיט אַנ׳אימפּעט,
פאַר דעם קראַנקען שטיקעל לעבּען!
אַז אַ מענשעל וויל נישט שטאַרבּען,
אַז דאָס לעבּען איז איהם טייער,—
וועסטו דאָך אודאי מיינען,
אַז ער טהוט, וואָס איז נאָר מעגליך
עס צו היטען און פערלענגערן?
וועסטו דאָך אודאי מיינען,
אַז דאָס וואָרט „אַ מענשענס לעבּען"
איז בּיי מענשען זעהר הייליג?
אויב דו וועסט זיך אַזוי קלערען,

האָסטו גאָר אַ גרויסען טעות:
וועסט באמת נישט געפינען
אַזאַ סחורה, אַזאַ וועזען,
וואָס זאָל וועלוועלער זיך שאַצען
ווי אַ לעבען פון אַ מענשען!
מיך נעהמט אָן אַ בייז געלעכטער,
אַז איך הער ווי מענשען שרייען
ביי אַ מטה, ביי אַ קבר,
אַז אין אַלץ בין איך נאָר שולדיג.
טפשים, בהמות און רמאים!
זענען זיי דען בלינד, די מענשען,
זעהען זיי דען נישט, די שווינדלער,
אַז ביי מיר איז נאָר אַ חלף
מיט אַ טראָפּען סם המות,
און ביי זיי איז דאָ האַרמאַטען,
שווערדען, תליות, שאַרפע שפּיזען,
סקילה, שרפה, הרג, חנק,
אַלע ארבע מיתות בית-דין
און דערצו נאָך אַלע מינים
פון די „איידעלע״ יסורים,
וועלכע ציהען די נשמה
נישט פון מויל—פון אַלע נירען...
ווּעמען נאַרען זיי, די מענשען
די אכזרים, די רמאים,
אַז זיי קלאָגען זיך און טענה'ן,
אַז זיי שרייען פרומע ווערטער
וועגען שלום, וועגען אחדות,
וועגען ליבע און רחמנות?...
אַזוי רעדט דער שר המות
מיט אַ קאַלטען האַס אָהן כעס,
און דער בייזער מלאך דומה,
אָנגעשטעלט דעם לאַנגען שנאָבעל

הערט איהם צו מיט גרויס כּונה.
בּיי אַ ווײלע שווייגען בּיידע.
—נו, און וואָס ווּעסטו מיר זאָגען?—
פרעגט דערנאָך דער שר המות
בּיי זיין אַלטען פריינד און חבר.
—איך?... בּיי מיר נישטאָ קיין נייעס'ן.
אַלץ איז שטיל אויף די בּית-עלמין'ס
אויך גאַנץ רוהיג אין די קברים.
עס פערשטעהט זיך—אין די אַלטע,
וואו עס ליגען שטילע מתים,
פיינע מתים, האַלב צופוילטע.
נו, און נייע פרישע מתים,—
די פערשאַפען מיר יסורים.
בּרענגען מיך אין ווילדען כּעס.
—וואָס אַזוינס?—פרעגט שר המות.
—נו, בּערעכען זיך אַ שטייגער,
זאָט איך קום זיך אין אַ קבר,
צו אַ מת אַ שפּאָגעל-נייעם
און געפין איהם, ווי געוועהנליך,
איינגעשלאָפען שטאַרק און רוהיג:
מיד פון וועג, פון דער לויה.
ס'איז נישט גרינג איהם אויפצוּוועקען;
נאָר מיט אַ געשריי אַ שטאַרקען,
מיט'ן קייט אַ שמיץ דערצו נאָך
וועק איך אויף מיין גאַסט דעם נייעם
און איך פרעג איהם: „מה שמך?“
נו, איך רייד שוין נישט פון יענע,
וועלכע האָבען נישט קיין ענטפער
אויף אַזאַ מין פּראָסטע שאלה,
וועלכע האָבען קיין זכרון
צו געדענקען ווי מען רופט זיי.
פאַר אַזעלכע מיני בּרואים

צָהן אַ נאָמען, אָהן אַ שארית
איז בּיי מיר אַ גיכער משפּט:
גלייך געפּאַלמעסט אויף צוויי שטיקער
און געשיקט אין כּף הקלע.
נאָר די יענע, וועלכע האָבּען
נאָך אַ שטיקעלע זכרון,
וועלכע שטאַמלען מיט אַנ׳ענטפער,
זענען שטענדיג גרויסע טפּשים.—
אויף מיין שאלה „מה שמך?”
גיט מען מיר אַזאַ מין ענטפער:
חיים, בּרוך, יעקב, העניך,
צירל, חנה, ביילע, דוואָשע,
און אַנ׳אַנדערש מאָל נאָך בּעסער:
חיים-בּרוך-יעקב-הענעכס,
צירל-חנה-ביילע-דוואָשעס.
און צום צווייטען מאָל מיין שאל׳
שריי איך אויס מיט גרויסען כּעס
און די בּרואים טענה׳ן ווידער:
גבירים, בּעטלער, בּעלי-בּתים,
הענדלער, קרעמער, בּעלי-מלאכות.
פון אַזעלכע מיני תשובות
כאַפּט מיך אָן אַ ווילדער צאָרן
און צום דריטען מאָל מיין שאלה
גיט אַ קלאַפּ שוין ווי אַ דונער:
„מה שמך? מה שמך?
זאָג מיר, מענש, וואָס פאַר אַ נאָמען
האָסטו אויף דער וועלט געלאָזען,
וויז דעם זכר, וויז דעם רושם,
וואָס דו האָסט מיט דיינע מעשים
אויסגעקריצט אויף לאַנגע צייטען
אין געדאַכט פון דורי דורות!”
אָט בּיי דער מין פראָסטער שאלת

שווייגען נײַנציג פון אַ הונדערם,
ווייסען מיר נישט וואָס צו זאָגען...
בײַ די ווערטער ווערט דער דומה
אויפגערעגט און שטאַרק אין כּעס,
גיט אַ קלאַפּ אין דר'ערד דעם שנאָבעל,
גיט אַ וואָרף אַ בליק אַ ווילדען
און הויבט ווייטער אָן צו טענה'ן:
—דאָס איז אונטען, אין די קברים,
נו, און אויבען, אויף די קברים?
אויף די אוהל'ס און מצבות
זענען אויסגעקריצט אַזעלכע
הויכע שבחים, הויכע מעלות,
אַז מען קאָן נשתּומם ווערען.
נאָר אַ לייען טהון די ווערטער,
וועלכע זענען אויפגעשריבען,
אויסגעקריצט אויף מירמעל-שטיינער,
אויסגעקריצט אויף דורי דורות,—
קאָן מען מיינען—די בית-עלמינ'ס
זענען דורך פערזייעט מיט גדולים,
מיט צדיקים, מיט חכמים,
בעלי-צדקות און ענוים,
אשת-חיל'ס אָדער צנועות...
אָט אַזעלכע מיני שבחים,
אָט אַזעלכע מיני כּזבים,
וועגען טויטע, וועגען שטומע,
האָבען מיר שוין שטאַרק דערעסען
און איך האָב זיך איצט גענומען
איבערמאַכען אַלע כּתבים
אויף די אוהל'ס און מצבות.
בײַ אַ גביר אויף אַ מצבה
האָב איך אָנגעשריבען: „גנב";
בײַ אַ רב פון אַ קליין שטעדטעל

האָב איך אָנגעשריבּן „שוטה“;
אויף אַ קינצליכער מצבה
פון זוגתו של בעל-שתדלן,
וואו מיט אותיות געגילטע
איז געווען געשריבען „צנועה“,
האָב איך אָנגעשריבען „זונה“;
אויף אַ שעהנעם רייכען אוהל
פון אַ גרויסען גוטען יודען,
האָב איך אויסגעקריצט: „פ״נ,
אונטער׳ן אוהל ליגט בּגראָבען
אַ צבוע׳אַק, אַנ׳עם-הארץ,
וועלכער האָט זיין גאַנצען לעבּען
פאָרגעשטעלט זיך פאַר אַ צדיק,
בּלוט געזויגען פון קבּצנים,
ח״י מאָל ח״י געשלעפּט פּדיונות,
פאַר׳ן נאָז געפיהרט חסידים,
און געהאַנדעלט ווי אַ קרעמער
מיט גאָפּס נאָמען, מיט גאָטס ווילען,
מיט קמעות און מיט שמירות“...

ד

אין שאול תחתיה. דער האַנדעל מיט חטאים.

ק-ר-ר-ראך!... עס גיט אַ קלאַפּ אַ דונער,
און עס הויבּען אָן צו קרייען
ששים רבוא ווילדע העהנער.
האַלבּע נאַכט איז שוין געקומען
און דער שטורעם-ווינד, אין וועלדען
ס׳דרעהען זיך די מחנות שדים,
הויבּט זיך אויף מיט האַסט צום וואָלקען

ווי אַ זייל, צי ווי אַנ׳עגבער.
דרעהט זיך אויס ווי אַ מין פזר,
בויגט זיך צו צום לינקען קוימען
פון דעם מעכטיג הויכען טורעם
פון דעם הערשער אשמדאי.
ווידער—נאָך אַ שטאַרקער דונער,
און דער ווינד מיט אַלע שדים
פליהט אַריין אין קעסעל-פּאַלאַץ,
גיט אַ קלאַפּ זיך אָן פּאָדלאָגע—
און ס׳ווערט שטיל, קיין פּיפּס, קיין אָטעם...
אַלע רוחות, ווי יונים,
אָהן אַ ריהר און אָהן אַ תנועה,
שטעהען שטום, מיט גרויסען פּחד
פאַר דעם פנים פאַר דעם שטרענגען,
פון דעם גרויסען אשמדאי.
און דער הערשער פון די רוחות
קוקט אַרום זיין גרויסען היל,
זיצט אַ ווײַלע ווי פערשלימערט,
ווי פערטיפט אין די רעיונות
און הויבט אָן דערנאָך צו ריידען:
„מיינע קינדער, בני הטומאה
פון די ארבע פנות עולם!
גיט מיר אָב אַ קלאָרען חשבון
פון די מעשים פון די טרפה,
פון די שטרויכלונג און חטאים,
פון די זינדיגע מחשבות,
פון די שרעקליכע עברות,
וואָס איהר הָאט געזייעט מיט הויפענס
צווישען מענשען אויף דעם וועלטעל.
פון די שפּיצלעך און לצנות,
פון פערבלענדעניש און שטותים,
פון די אַלע מיני נעצען,

וואָס איהר האָט פערשפּרייט צו פאַנגען
פרומע יודישע נשמות!
איהר זאָלט אַלע ריידען אמת.
נאָר, כדי אייך נישט צו שטערען
פון דער טרפה׳נער מלאכה
און בעפרייען אייך וואָס גיכער,
בין איך גוזר, אַז איהר אַלע
שדים, לצים און קונדסים
און די דאַרע יצר-הרע׳ס
פון די יודישע קליין-שטעדטלעך,
זאָלט זיך געהן אין שאול תחתיה
און זאָלט דאָרטען מיינע שרים,
מיינע גרעסטע דינער: סני,
סנסיני און סמנגלוף
געבען אייער טרפה׳ן חשבון
ווי געהעריג איז—אויף פאַרמעט
און מיט חזיר בלוט געשריבען.
און אָט דאָ ביי מיר אין טורעם
זאָל זיך בלייבען מ;הר נישט איינער,
דער בע־יהמטסטער און דער גרעסטער
פון אָדעסער יצר-הרע׳ס,
און ער זאָל מיר קלאָר דערצעהלען
פון די נייעסען, וואָס עס הערט זיך
אין מיין הויפּט-שטאָדט, אין אָדעסאַ;
ווי אָדעסער בעל-עברות
קריכען, שפּרינגען, לויפען, פליהען
אין די נעצען פון מיין שליטה״.
עס געהט דורך אַ הרף עין—
און פון דר׳ערד, פון יענעם ווינקעל
אין דעם טורעם, וואו ס׳געפינט זיך
יענער זומפּ, אין וועלכען קרח
מיט זיין גאַנצער גרויסער מחנה

איז געוואָרען איינגעזונקען,
הויבט זיך אויף אַ קנויל פון פייער,
כאַפּט אַרום די מחנה שדים
און פאַלט דורך מיט זיי צוזאַמען
דורך דעם זומפּ אין שאול תחתיה
און אין טורעם בלייבט נאָר איינער,
דער מיוחס און דער גרעסטער
פון אָדעסער יצר-הרע׳ס.
שאול תחתיה! שאול תחתיה!
פריהער מוז איך אייך דערצעהלען,
וואָס דאָס איז פאַר אַ מין מקום.
נאָך נישט לאַנג, אין יענע צייטען,
אַז די בייזע אפיקורסות
האָט נאָך נישט פערשפּרייט איהר שליטה
אויף אחינו בני ישראל,
איז דער גהנום געווען
נישט וואו ער געפינט זיך איצטער;
ער האָט דעמאָלט זיך געפונען
אין דעם גרויסען טיפען קעלער,
וועלכער רופט זיך „שאול תחתיה“,
אונטער שר הטומאה׳ס טורעם.
אַך! אין יענע פרומע צייטען
איז דער גהנום געווען
גאָר אַ קליינער און אַ פּראָסטער,
מיט צוויי אַלטע ציגעל-אויוענס
און אַ צעהנדליג אַלטע קעסלען.
און די דינער פון דעם גהנום
זענען זיך דורכאויס בעשטאַנען
נאָר פון דרייצעהן אַלטע שדים,
קראַנקע, הינקעדיגע, שלאַפּע,
וועלכע פלעגען שטענדיג ליגען
ביי די קעסלען, אויפ׳ן אויווען,

אום צו וואַרעמען די ביינער,
שטענדיג קרעכצען און זיך קלאָגען
אויף דער ביטערער עבודה.
הייצען פלעגט זיך דאַן דער גהנום
נאָר מיט אַלטע פוילע ברעטער,
וועלכע אָט די קרומע שדים
פלעגען יעדען בין השמשות
גנב'ענען פון גרויסען פלאַנקען,
וועלכער איז אַרום גן-עדן...
אין דעם גהנום איז דעמאָלט
שטיל געווען און זעהר רוהיג.
קליינע, פרומע בעלי-עברות,
ליגענדיג זיך אין די קעסלען,
פלעגען שטענדיג זאָגען מוסר
פאַר די הינקעדיגע וועכטער.
און די שדים פלעגען הערען,
פלעגען טראַכטען וועגען תשובה,
און אַז קיינער פלעגט נישט זעהן,
פלעגט מען זיך אַ „ברכו" מאַכען,
זאָגען „אָמן", „יהא שמיה רבא"
און אַנ'אַנדערש מאָל—אפילו
שפייען אין דעם גרויסען אויווען
און פערלעשען דאָרט דאָס פייער.
און גאַנץ אָפט פלעגט דאָרטען טרעפען,
אַז אַ רייכער בעל-עברה
פלעגט פאַר עטליכע שמעק טאַבאַק
מאַכען גאָר אַ שעהנע פליטה;
אַ שמעק-טאַבאַקל די שדים,
אַ שמעק-טאַבאַק די מלאכים,
וועלכע היטען דעם גן-עדן—
און דער רייכער בעל-עברה
פלעגט זיך איבערקלויבען רוהיג.

אין דער וואוינונג פון צדיקים.
אָט אַזוי איז זיך געגאַנגען
ביז דער צייט פון משה דעסער.
משה דעסער! משה דעסער!
גוואַלד, וואו נעהם איך טויטע קללות
דיך צו שעלטען פאַר דיין טומאה,
פאַר דאָס בייז, וואָס דו האָסט יודען
אָנגעטהון מיט דיין השכלה,
מיט דיין טרפה׳נער השכלה!
זינט דער אחר, אשר חטא
ואשר החטיא את הרבים,
האָט פערברייטערט צווישען יודען
גאַנצע הלכות אפיקורסות,
חקירות, ספקות, ווילדע קשיות
און פערסמ׳ט פיל טויזענד מוחות —
זינט ער האָט געבויט זיין קלייזעל
אין דעם סדום פון נייע צייטען,
אין בערלין (אַ שטאָדט פון דייטשען!), —
האָט אַ שאָס געטהון אין גהנום
גאָר מיט נייע בעל-עברות...
אין אַ קורצער צייט פון יאָהרען
איז געוואָרען קליין דער גהנום,
ענג געוואָרען אין די קעסלען,
נישט געכאַפּט קיין האָלץ אויף הייצען,
און די אַלטע קרומע שדים
האָבען זייער ביסעל שליטה
גאָר אינגאַנצען שוין פערלוירען.
אַז דער אַלטער אשמדאי
האָט דערוואוסט זיך פון די מעשים,
האָט ער גלייך געהייסען בויען
אַ גהנום גאָר אַ נייעם,
אי אַ גרויסען, אי אַ ברייטען,

מיט תּרפּ״ט אלפים קעסלען,
וועלכע זאָלען זיך בעהייצען
נישט מיט האָלץ—מיט שטיינער-קויהלען,
האָט געהייסען דאָרטען מאַכען
טעלעגראַפען, טעלעפאָנען
און עלעקטרישע בעלויכטונג,
און פאַר וועכ־ער האָט ער דאָרטען
צוגעשטעלט אַ מחנה שדים,
גרויסע, יונגע און געזונדטע,
וועלכע וייסען „מה שתּשיב״
מיט׳ן צונג און מיט די נעגעל.
אויס די אַלטע גוטע יאָהר־ען!
איצטער קאָן זיך שוין נישט טרעפען,
אַז אַ רייכער בעל-עברה
זאָל פון דאָרטען פּלטה מאַכען!
שעהן און גרויס איז איצט דער גהנום,
אַלץ איז דאָרטען זעהר איידעל,
שדים זאָגען „איהר״, „זייט מוחל״,
צו די גרעסטע בעל-עברות,
אַז זיי בראָטען זיי אין אויוועז,
אַז זיי זעצען זיי אין קעסעל.
אַלץ איז דאָרטען איינגעאָרדענט
נאָך דעם לעצטען וואָרט פון חכמה,
נאָר די צרות און יסורים
זענען אָהן אַנ׳ערך גרעסער,
איידער אין דעם אַלטען גהנום...
ס׳האַלט זיך שטאָלץ דער אשמדאי
מיט זיין נייעם פיינעם בנין.
אַז די אַלטע שאול תּחתּיה
איז געוואָרען פּוסט און לעדיג,
האָט געהייסען אשמדאי
דאָרטען מאַכען אַ מין לאַגער,

אַ מין חנות כּל המינים
טומאה-סחורות, פון עבירות,
און אַוועקגעזעצט אין קרעמעל
האָט ער שענסטע מקטרגים,
די בּעוואוסטע רוחות: סני,
סנסיני, און סמנגלוף.
אַלע ווענד פון שאול תחתיה
זענען אויסגעלעגט מיט סחורה,
גלייך ווי אין די גרעסטע קראָמען
פּעק און פּעקלעך מיט עבירות,
און בּיי גרויסע לאַנגע טישען
זיצען ערנסט די דריי קרעמער,
מיט די בּרילען אויף די נעזער,
מיט די פּענעס אין די נעגעל
און זיי שרייבּען אין די גרויסע
שוואַרצע לייסטערס: „קרעדיט״, „דעבּעט״.
אַז די גאַנצע מחנה שדים
פליהט אַריין אין שאול תחתיה,
אין דעם גרויסען קנויל פון פייער,
הויבּט זיך אויף אַזאַ געדרודער,
ווי צוזאַמען אין דריי בּערזען.
קודם כּל, אַ דין וחשבּון
גיבּען אָבּ דעם שר סמנגלוף
אַלע רוחות און נישט גוטע
ווי געהעריג איז, אויף פּאַרמעט,
און מיט חזיר-בּלוט געשריבּען.
נאָכדעם הויבּט זיך אָן דער האַנדעל.
בּיי דעם טיש, וואו ס׳זיצט סני,
שטעהט אַ קליינע מחנה שדים,
שטעהען שענסטע יצר-הרע׳ס,
גרויסע, דיקע בּעלי בּתּים
און מיט בּרייטקייט און מיט גדלות,

ווי עס פּאַסט פּאַר גרויסע סוחרים,
פיהרען זיי זיך זייער האַנדעל.
איינע צאָהלען במזומנים,
באַרע נייאינקע מטבעות,
דאָס הייסט—אויסגעמעקטע שמות,
אָבגעשערטע באָרד און פּאות,
אָדער שפייען פון „עלינו“,
אָדער פּגימות פון חלפים—
אָדער וועקסלען פון באַנקראָטען...
אַנדערע פון אָט די סוחרים
באָרגען זייער פּעקעל סחורה:
סני האַלט זיי פּאַר בטוחים
און ער גיט זיי גערן סחורה.
יצר-הרע׳ס בעלי-בתים
האָבען ליב רעיעלע חטאים,
פּעטע, שטאַרקע און געשמאַקע!
לאָז זיך זיין נישט נאָך דער מאָדע,
לאָז זיך זיין אפילו טייער,
נאָר ס׳זאָל האָבען אַ ממשות,
מען זאָל זעהן, און מען זאָל פיהלען,
אַז די סחורה איז אַ גוטע.
ביי דעם טישעל פון סנסיני
שטעהען אָרימענקע שדים,
שטעהען דאַרע יצר-הרע׳ס,
לצים, שלעפּער און דלפנים,
און זיי בעטען, און זיי וויינען,
אַז סנסיני זאָל זיי באָרגען
צוויי-דריי צעהנדליגער עברות,
כאָטש פערלעגענע און אַלטע,
און מען שווערט מיט עק און הערנער,
אַז מען וועט בעצאָהלען שפּעטער.
מען דערלאַנגט שטר-עסקא׳ס, וועקסלען,

שדים-שבועות און משכנות.
אין סנסיני קנייטשט דעם שטערן,
שעלט און זידעלט זיינע קונדען,
נאָר ער הזט אויף זיי והכבות
און גיט יעדערן אַ פעקעל
מיט פערלעגענע עברות.
נאָר דער רעכטער שטאַרקער האַנדעל,
קומט זיך פאָר ביים טיש דעם דריטען,
וואו עס זיצט דער שר סמנגלף:
דאָרטען שטעהט אַ גרויסע מהנה
פון די נייסטע יצר-הרע׳ס,
פון היינט-וועלטיגע לצנים,
פון קונדסים מיט „פרינציפּען״.
—מיר אַ פעקעלע עברית,
פרישע, הייסינקע, געשמאַקע,
פון דער לעצטער נייעסטער מאָדע!—
קוויטשעט אויס אַ קליינער לצ׳ל.
—גיט, זייט מוחל, מיר אַ פעקעל
מיט די רויטינקע עברות,
איינגעבונדענע און שטאַרקע,
דורכגעווייקטע אין פרינציפּען!—
בעט אַ דאַרער יצר-הרע.
—גיט מיר עפּעס דעקאַדענטיש,
בעט אַנ׳„איבער-שד״ אַ לאַנגער:
גיט אַזעלכע מיני חטאים,
אַז אין זיי זאָל שטעקען תשובה,
חטאים דורך און דורך מיט דבקות,
הטאים אייז מיט פלאַמען פייער,
אַז פון זיי זאָל איין איין ווילע
היצען, קיהלען, ברענען, פריהרען,
הטאים מיט אַ גרינעם ריח,
מיט אַ שפּיציג-העלען טעם;

חטאים מיט אַ פּרצוף פּנים
פון אַ לאַנגגען זיסען געניץ
פון אַנ'אָדלער אין דער מדבּר...
אויף אַזעלכע מיני סחורות
האָב איך איצטער פיינע קונים!
מיט אַמאָל אַ גרויס גערודער
הויבּט זיך אויף אין שאול תחתיה.
וואָס איז דאָרט אַזוינס געשעהן?
מ'האָט געכאַפּט אַ קליינעם לצ'ל,
וועלכער האָט זיך שטיל גע'גנב'עט
פון דעם טיש פון שר סמנגלוף
צוויי־דריי פּעקעלעך עברות,
גאַנץ ניי־מאָדישע, געשמאַקע,
זיך פערקליבען אין אַ ווינקעל
און גענומען זיי פערצעהרען
גאָר אַליין מיט גרויסען תּענוג.
און דער גנב דער געכאַפּטער
הויבּט אָן קוויטשען, הויבּט אָן וויינען,
הויבּט אָן דרעהען מיט'ן עק'ל,
בּעטען זיך און געבּען שבועות,
אַז דאָס איז די לעצטע גנבה,
נאָר מען הערט נישט צו די בּכיות.
אַלטע שדים, אַלטע רוחות
און אַליין די קרעמער: סני
סון סנסיני און סמנגלוף
אוד'ען זיך אַ קליינע ווילע
און מען טראָגט אַרויס אַ פּסק־דין
וועלכער ווערט דאָ גלייך מקיים:
קודם כּל בּעקומט דער נאַשער
טויזענד שמיץ, און נישט מיט ריטער—
מיט אַ ציצה פון אַ טלית
(פאַר די שדים איז אַ ציצה

פֿיל, פֿיל שרעקליכֿער ווי ריטער,
איידער בײטשען, איידער דערנער),
נאָכֿדעם גיט מען איהם אַ שמעק טהון
פֿון הבדלה שטאַרקען ווײַרויך,
נאָכֿדעם מאַכֿט מען, ער זאָל הערען
פֿון אַ שופר שברים-תּרועה
און דערצו איז מען נאָך גוזר,
ער זאָל טויזענד יאָהר זיך זיצען
ווי אין תּפיסה, אונטער׳ן אויוועו
אין חבד׳ניצע דער אַלטער.
און דער האַנדעל געהט זיך ווייטער...

אין דער צײַט, וואָס אונטער׳ן טורעם,
אין דער טיפֿער שאול תּחתּיה,
קאָכֿט דער האַנדעל מיט עונות,
קומט זיך פּאָר אין שוואַרצען טורעם
אַ געשפּרעך בײַם אשמדאי
מיט דעם שטן פֿון אָדעסאַ.
דער אָדעסער יצר-הרע
איז אַ שד ווי אַלע שדים,
נאָר אַ דיקער, מיט אַ בײַכֿעל,
האָט אַ פּאָר גאַנץ פֿיינע הערנער,
בעלי-בתּי׳שע, פֿערשפּיצטע,
אַ פֿערדרעהטען היבשען עק׳ל,
אַ פּאָר קורצע חזיר-פֿיסלעך
מיט קאָפּיטקעס אָהן אַ שפּאַלטעל,
מיט׳ן פּנים איז ער עהנליך
אויף אַ גרויסען באָק אַ ווילדען,
נאָר דער חילוק איז, וואָס יענער
האָט אַ יודיש ציגען-בערדעל,
און בײַם שטן, בײַם אָדעסער,

איז די מאָרדע אַ געגאָלטע;
אויפ'ן גוף—די שענסטע בגדים,
אַ צילינדער, אַ מאַנישקע,
מיט אַ ווייסען שניפּס פערבונדען,
און אַ פיינער פראַק אַ שוואַרצער,
אין פוטעלקע—שטאָט אַ בלימעל
אַ פער'סמ'טע שוואָם אַ גרינע.
אַשמדאי—ער שווייגט אַ ווייל'ע,
קוקט זיך צו צום שד'ס בגדים,
ווי אַ חסיד, וואָס איז בודק
מיט כונה זיינע ציצית,
און ער זאָגט איהם מיט אַ טרויער,
מיט אַ שטיקעל עגמת-נפש:
—ווי מיר דאַכט, מיין קינד, דיין פּרעקעל
איז נישט דורך פון הויל'ע שעטנז...
סטייטש, ווי קומט דאָס, יצר-הרע,
אַז אפילו דו, אָדעסער,
זאָלסט נישט זיין קיין בעל מהדר?
—אָ, מיין האַר, איך מוז דיר זאָגען,
שעטנז איז איצט אויס פון מאָדע...
ענטפערט שטאַרק דער יצר-הרע.
—דאָס איז שוין אַנ'אַנדער טענה,—
רופט זיך אָב דער אשמדאי,—
הלכות מאָדע מוז מען היטען,
מאָדע איז פאַר יצר-הרע'ס
שוין אַ דין און נישט קיין מנהג...
נו, דערצעהל מיר דיינע מעשים!
און די אַלטע סטרא-אחרא
לעהנט זיך אויף איהר כסא אָן,
גרייט זיך צו מיט גרויסען תענוג
הערען מעשים וועגען חטאים.
—אָ, אַלמעכטיגער און גרויסער

מלך אדיר של הטומאה!
הויבט דער שטן אָן צו ריידען:
גאַנץ אָדעסאַ מיט איהר סביבה
בוקען זיך מיט גרויס הכנעה...
—גיכער, גיכער, קום צום ענין
און בקיצור מיט דער מליצה!...
—האַר! דער ענין איז אַ קלאָרער:
אין אָדעסאַ, אַלע יודען,
געהען אום אין קורצע ראָקען,
טראָגען, אָסור, נישט קיין גאַרטלען,
נישט קיין יאַרמולקעס, קיין שטריימלעך,
נישט אַ זכר פון אַ פאה,
און מען זיצט אין שטוב אָהן היטלען
און מען עסט זיך אום געוואַשען,
און אום שבת האַלט מען מוקצה,
און מען טראָגט זיך די פאַטשיילקעס
אָהן אַנ׳ערוב אין די גאַסען...
—זעהר פיין, ס׳איז גאָר געהויבען!
גיט אַ ברום דער אשמדאי:
און וואָס ווייטער? רייד דבורים!
—ווייטער? ווייטער איז נאָך בעסער!
זינט איך האָב זיך שטאַרק גענומען
פאַר אָדעסער בעלי-בתים,
קומען פאַר אַזעלכע מעשים,
וועלכע שווער איז צו בעשרייבען.
אין אָדעס איז איצט פערהאַנען
צוויי-דריי טויזענד שעהנע יודלעך,
וועלכע רויכערן אום שבת,
וועלכע האָבען טרפה קיכען,
עסען חזיר אום יום-כפור;
יודען, וועלכע זענען כופר
גאָר בעיקר בפרהסיא,

װעלכע שעמען זיך צו װײזען,
אַז זײ זענען בני יהודים...
הס קטיגור!!!—גיט אַ דונער
מיט גרים-צאָרן אשמדאי:
הס קטיגור, הס קטיגור!
צי פערשטעהסטו, שד, מחבל,
אַז דו שפּילסט זיך דאָס מיט פײער?
דו דערצעהלסט אַזעלכע מעשיות,
װעלכע שמעקען מיר װי װײרויך,
װעלכע שרעקען מיך װי תקיעות.
איך האָב דיך געשיקט פערשפּרײטען
קלײנע יודישע עברות,—
אָנשטאָט דעם האָסטו גענומען
מאַכען מײן אָדעס פּאַר גוים!
דו דערצעהלסט מיר אַ מין שמחה,
אַז די יודען פון דײן שליטה
זענען כופר שוין בעיקר,
און דעם נאָמען פון אַ יודען
האַלטען זײ פאַר אַ מין חרפּה,
און דו רופסט דאָס—פײנע חטאים,
דאָס איז מעשים לא יעשו!
נאָך אַ טראָט—און דײנע יודען
װעלען פּורץ זײן דעם גדר
און נישט זײן שוין מעהר קײן יודען.
דו פערשטעהסט: נ י ש ט ז ײ ן ק ײ ן י ו ד ע ן
און אַרויסגעהן פון מײן שליטה!
װאָס װעט זײן, אַז אַלע יודען
װעלען כופר זײן בעיקר
און פערגעסען װער זײ זענען?
װאָס װעט זײן, אַז אַלע יודען
װעלען זיך דערנאָך צו'שמד'ען?
אויס מײן שליטה! אויס מײן הערשאַפט!

לאָמש פערשפּאַר די כּהיר פון גהנום,
כאָטש צוטרייב די יצר-הרע׳ס
און די אַלע כּתות שדים!
דו פערגעסט, אַז איך האָב שליטה
צו פערשפּרייטען מיינע נעצען
נישט אויף גוים, נאָר אויף יודען!
גוים האָבען זייער טומאה,
גוים האָבען זייער גהנום,
האָבען אייגענע קונדסים,
יצר-הרע׳ס, רוחות, שדים.
ניין, מקטרג, שפּילסט מיט פייער!
פליה צוריק אין דיין אָדעסאַ
און רוף אויס דאָרט אין מיין נאָמען,
אַלע רוחות זאָלען הערען,
אַז אויף קומענדיגע צייטען
זאָלען זיי זיך שטרויכלען יודען
נאָר מיט יודישע עברות,
און זיי זאָלען, הס ושלום,
נישט בעריהרען יענעם נצוץ,
יענעם פּינטעל פון אַ יודען,
וועלכער ליגט זיך טיף בעהאַלטען,
ווי אַ שם אין קדשי קדשים,
ווי אַ ספר אין אַנ׳אָרון,
ווי די ביינדלעך פון אַ מילגרוים—
אין דעם האַרץ פון יעדען יודען.
דאָס בעפעהל איך, אשמדאי!
פליה, קטיגור, מאַך קיין שהיות
און רוף אויס מיין שטאַרקען גזר-דין!
דער אָדעסער יצר-הרע,
שטאַרק פערשעמט און שטאַרק דערשראָקען,
בוקט זיך טיף דעם אשמדאי,
גיט אַ שפּרונג און ווערט פערשוואונדען...

ה

די שרעקליכע מסירה.

קוקורעקו!!... קוקורעקו!!
ששים רבוא העהנער קרייהען,—
דאָס איז שוין דער קרייה דער צווייטער,
ער זאָגט אָן, אַז פרומע יודען
לויפען שוין אין שוהל צו סליחות,
אַז די נאַכט וועט באַלד פערשווינדען
און די טומאה וועט פערלירען
איהר געוואַלדיג-גרויסע שליטה.
פון דער טיפער שאול תחתיה,
דורך דעם זומפּ פון קרח׳ס קבר
הויבט זיך אויף דער קנויל פון פייער,
און אין איהם—די מחנות שדים,
פליהט זיך דורך דעם שוואַרצען טורעם.
פליהט אַרויס פון רעכטען קוימען.
און די רוחות, די נישט-גוטע,
ווי די פיילען פון אַ בויגען,
שפּרייטען זיך מיט האַסט פונאַנדער
איבער אַלע זיבען ימים,
איבער בערג און איבער טהאָלען,
איבער פעלדער, איבער וועלדער,
איבער שטעדט און איבער שטעדטלעך.
און דער אַלטער אשמדאי
בלייבט אַליין אין שוואַרצען טורעם;
ביי אַ ווילע זיצט ער רוהיג,
ברומט אַ ביסעל אַ מין נגון,
נאָכדעם נעהמט ער אין די נעגעל,

נעהמט די גרויסע האָלאָוועשקע,
וועלכע ברענט און וועלכע פלאַקערט,
און ער וויל זי שוין פערלעשען...
מיט אַמאָל—אַ מאָדנער רעש
לאָזט זיך הערען אין דעם טורעם
און עס זעהט דער אשמדאי,
אַז דער עגל און דער נחש,
וועלכע זענען רויט ווי פורפור,
ברומען מיט אַ ווילדען כעס,
וואַרפען אין אַ ווינקעל בליקען,—
בייזע, פייערדיגע בליקען.
אַשמדאי ווערט שטאַרק פערוואונדערט,
גיט אַ וואָרף אַ בליק אין ווינקעל
און דערזעהט אַ קליינעם שד׳ל,
וועלכער שטעהט זיך דאָרט בעהאַלטען
(עפיס ווי אַ שוואַרץ בייז קעצעל
ווייזט ער אויס, דער שד, דער קליינער).
—שרץ! תרבות!—הויבט אָן שרייען
מיט גרויס כעס דער אשמדאי:
ווי האָסטו געקאָנט זיך וואַגען
דאָ פערבלייבען אין מיין טורעם?
ק״ן אלפים שמיץ מיט ציצית,
ש״ן אלפים תקיעה-גדולות
וועסטו באַלד דערפאַר בעקומען!!
—שטיל דיין גרימצאָרן, מיין הערשער,—
רופט זיך אָב מיט שרעק דאָס שד׳ל,
בוקט זיך טיף דעם אשמדאי
און דרעהט אויס דעם קליינעם עק׳ל,
ווי דער מנהג איז ביי שדים:
הער מיך אויס, דיין עבד כנעני!
איך בין דאָ דערפאַר פערבליבען,
ווייל איך האָב דיר צו דערצעהלען

אַזאַ גרויסען סוד פון סודות,
אַז קיין שד און קיין מחבל
טאָר פון איהם קיין וואָרט נישט הערען.
—האָסט מיר סודות צו דערצעהלען?
דו פערגעסט אַפּנים, קליינער,
אַז איך בין דער אשמדאי
און פאַר מיינע גרינע אויגען
זענען אָפּען אַלע סודות?
—דאָס פערגעס איך נישט, שוואַרץ טומאה,
ענטפערט ערנסט-שטיל דאָס שד'ל:
אַלע סודות זענען אָפּען
פאַר דעם בליק פון דיינע אויגען,
אַלע סודות זענען אָפּען—
אָבער חוץ מסודות נשים...
ווייסטו דען, מיין גרויסער הערשער,
וואו אַנ'ערך, עס געפינט זיך
איצט, זוגתך מרת לילית?
—לילית?? לילית??—שטאַרק פערוואונדערט
גיט אַ פרעג דער אשמדאי:
וואו געפינט זיך איצטער לילית?
רייד, וואָס ווילסטו מיט דעם זאָגען?
רייד און ציה נישט די עצמות,
רייד געשווינד מיר קלאָרע ווערטער!
—נעכטען אָוונד, גלייך נאָך מעריב,—
נעהמט דער קליינער שד דערצעהלען:
האָב איך אין אַ קליינעם שטעדטעל
נאָכגעיאָגט זיך נאָך אַ קלויזניק.
פיל געהאַט מיט איהם צו קנעלען
ביז איך האָב ביי איהם גע'פּועל'ט,
געהן צום לעהרער פון דעם שטעדטעל
(אַ בעוואוסטער אפּיקורס!)
און בכּוד מיט איהם צו שמועסען

וועגען תורה, וועגען ביכלעך,
וועגען חכמה און השכלה.
איך האָב איהם, מיין יונגען קלויזניק,
נישט געלאָזען פון די אויגען,
און אַז ער איז שפּעט אין אָוועגד
שטיל געגאַנגען פון דעם לעהרער
א פּערטראַכטער, אַ געכאַפּטער,
האָב איך איהם בעגלייט מיט שמחה
ביז דער טהיר פון בית-הכנסת.
דאָרטען בין איך שטעהן געבליבען
און געוואָלט שוין נעהמען שפּריינגען
צו אַ זומפּ, צי צו אַ חורבה,
לאָזען אויסרוהען די ביינער,—
מיטאַמאָל דערזעה איך אָבער,
אַז אַ פייערל אַ שוואַכעס,
פון אַ קליינעם גראָשען-ליכטעל,
לויכט זיך עלענד אין אַ פענסטער
פון דער ווייבער-שוהל, פון אויבען.
ווי אַ נייגעריגער שד׳ל
דאַרף איך וויסען, וואָס דאָרט טהוט זיך.
נו, מסתמא אַ צדקניות—
קלער איך מיר—אַנ׳אשה זקנה
זיצט און זאָגט מיט גרייזען תחינות.
און איך קלעטער אויף ביז אויבען,
גיב אַ בליק אין קליינעם פענסטער,
גיב אַ בליק—און ווער נשתומם...
אויף אַ בענקעל, ביי אַ שטענדער
אין אַ פּאַרוק, אין אַ ציפּעק
זיצט פערוויינט און זאָגט בנעימות
הייסע תחינות פון „בת-טובים"
ווייסטו ווער?... זוגתך לילית!!
—לילית??!... לילית אין אַ פּאַרוק??!...

לילית... לילית אין בית מדרש??!
לילית זאָגט מיט בכיות תחינות??!
שד! מחבל! זיי זיך מודה,
אַז דו האָסט געזאָגט א ליגען,
אַז דו האָסט געמאַכט אַ בלבול
אויף מיין פלונית׳טע, אויף לילית!!
זיי זיך מודה! זיי זיך מודה!
און אַז נישט,—ווערסטו צוריסען
אויף תרפ״ט אלפים שטיקלעך!!!—
שרייט אַרויס דער אשמדאי
מיט אַזאַ מין ווילדען אימפעט,
אַז עס ציטערן די זיילען
פון דעם גרויסען שוואַרצען טורעם
און פון שרעק הויבט-אָן דער עגל
ביטער שרייען, און דער נחש
דרעהט זיך אויס ווי אַ שלשלת,
און דער קליינער שוואַרצער שד׳ל
ליגט פון פחד ווי אַ טויטער
און ער וואַרט אויף דער מכלה...
נאָר דער אַלטער אשמדאי
קומט צוריק צו זיינע חושים,
הויבט זיך אויף געשווינד, מיט אימפעט
און רופט אויס מיט קולי קולות:
—שדים, לצים, מקטרגים,
ווילדע קליפות און מזיקים!
אַלע קינדער פון דער טומאה,
שטילע רוחות, בייזע רוחות
פון דעם ים און פון יבשה,
פון די הויכע בערג און טהאָלען,
פון די פעלדער און די וועלדער,
פון בית-עלמינ׳ס און פון חורבות
און פון גרויסע טיפע זומפען,

לענטעכער פון שטעדט און דערפער,
שרעטעלעך פון אונטער אויווענס,
און קונדסים פון די בוידעמס,
מקטרגים, יצר-הרע׳ס
פון דער ליטא און פון פוילען,
פון בערלין און פון אָדעסאַ,
און פון ווילנאָ, און פון וואַרשאַ,
און פון יודישע קליין-שטעדטלעך,—
זוכט מיר אויף געשווינד מיין לילית,
ברענגט צו פיהרען זי אין טורעם
גלייך צו מיר, פאַר מיינע אויגען,
ווי זי איז אין איהרע בגדים!...
עס געהט דורך אַ הרף עין
און אַ גרויסע מחנה שדים
מיט א שטורעם, אַ גערודער,
ברענגען גלייך אין טורעם לילית,
ווי זי איז אין איהרע בגדים,
אין דעם פאַרוך, אין דעם ציפעק,
אין דער רעכטער האַנד אַ תחינה
אין דער לינקער האַנד—אַ דיקער
און אַ גרויסער קרבן מנחה...
און די גאַנצע מחנה שדים
שטעהט אַ ווײַלע ווי מטושטש,
אַלע שווייגען, אַלע קוקען
מיט אַ מורא׳דיגען חידוש
אויף דער נייער „צנועה", לילית.
נאָכדעם הויבען אָן די שדים
איינציגווייז, אין גרויסען אומעט,
ווי פערשעמט, צי ווי דערשראָקען,
זיך אַרויסקלויבען פון טורעם
און זיי פליהען זיך פונאַנדער
און זיי טענה׳ן אונטערוועגענס:

„וועה און ווינד! געקומען יאָהרען!
לילית, לילית—אַ בעל-תשובה!
אָ! די חרפה! די בזיונות!
מען וועט איצט נישט קאָנען ווייזען
פאַר אַ מלאכ׳ל די אויגען!
און דער אַלטער אשמדאי!
ס׳אַר אַ צער אויף איהם איז נעבעך!״
עס פערבלייבען אין דעם טורעם
מעהר נישט לילית, אשמדאי
און דער קליינער שוואַרצער עדות.

ו

לילית און איהר ספור.

לילית!... אָרעם איז מיין לשון
אי מיט ווערטער, אי מיט פאַרבען
צו בעשרייבען נאָר איהר פנים!
אַ פאַרשוין, אַ יפת-תואַר,
אַז די וועלט האָט נישט געזעהן!
רחב איז געווען אַ שעהנהייט,—
טויזענד מאָל איז לילית שעהנער,
שעהנער איידער שמשונ׳ס דלילה,
איידער מלכת-שבא און ושתי,
שעהנער ווי די גרינע אסתר,
איידער תמר און שולמית.
אַ פאָר אויגען—צוויי בריליאַנטען,
וועלכע לויכטען, ברענען, בליצען,
וועלכע רופען, וועלכע ריידען,
וועלכע גלעטען מיט רחמנות,
אויסגעמישט מיט צער און ליבע,

און די בליקען—ווי אַ סאַמעט,—
און אַ האָרעלע פערוואָלקענט
מיט אַ טרעהר, צי אַ מחשבה.
גלייך ווי אויסגעטאָקט דאָס נעזעל
און די באַקען ווי צוויי רויזען,
און דאָס מיילעכל אַ קליינס,
מיט צוויי דינע, רויטע ליפּלעך
וועלכע שמייכלען אַזוי ליבליך,
וועלכע רופען, וועלכע ציהען
נאָהנט, נאָהנט פון דער ווייטען
נאָך אַן׳אַנדערע פּאָר ליפּען.
און די האָר, די האָר פון לילית,
(נישט פון פּאַרוק, פון איהר קעפּעל)—
נישט קיין האָר, נאָר זייד, נאָר תּכלת,
לאַנגע, שוואַרצע און געדיכטע...
ביי אַ רגע הערשט אַ טויטע
שטילקייט אין דעם שוואַרצען טורעם.
אַשמדאי,—ער קוקט אויף לילית
מיט צוויי קאַלטע, גרינע פלאַמען,
ער וויל ריידען, ער וויל שרייען,
נאָר ער קאָן נישט... אין זיין מח
שטורמען מחנות פון מחשבות,
ווילדע, שרעקליכע און שוואַרצע,
אויסגעטונקטע אין אכזריות,—
און אין האַרצען לויכט און וואַרעמט,
קלינגט און ווייִנט אַ מאָדנע ליבע...
לילית שטעהט פאַר איהם זיך רוהיג,
קוקט איהם גלייך אין זיינע אויגען,
שווייגט און וואַרט וואָס ער וועט זאָגען.
—רייד! דערצעהל דעם גאַנצען אמת.—
רעדט אַרויס דער אשמדאי
מיט אַ קול אַ האַלב-פערשטיקטען,

און עס הויבט אָן לילית ריידען:
—אַשמדאי! אָ, אַשמדאי!
שטיל דיין גרימצאָרן דעם גרויסען,
הער מיך אויס אָהן ווילדען כעס:
איך וואָלט וועלען דיך דערמאָהנען,
ווי אַזוי איך בין געקומען
אין דיין טורעם ווי אַ לילית:
אין אַ נאַכט פון ווינד און שטורעם
האָסטו מיך אַרויסגעריסען
פון אַ יודישער משפחה,
האָסט מיט געוואַלד אַהער געבראַכט מיך
און אָהן חופה און אָהן קדושין
מיך געמאַכט פאַר דיין פּלגש.
נאָכדעם האָסטו אָנגעגאָסען
מיר אין האַרצען סם פון חטאים
און פערבלענדט מיר מיינע אויגען...
איך בין דאַן אַ קינד געוועזען,
אַ קליינשטעטדיג [illegible] מיידעל,
איך האָב קיין שום זאַך פערשטאַנען
און האָב אָנגעהויבען קוקען
אויף דער וועלט מיט דיינע אויגען,
פיהלען אַלץ מיט דיינע חושים,
איך האָב דעמאָלט דיך פערגעטערט
און געבוקט זיך פאַר דיין חכמה,
פאַר דיין שעהנקייט, פאַר דיין גבורה,
אַלץ, וואָס דו האָסט מיך געהייסען
האָב איך גלייך געטהון אָהן טענות:
זיך געבלויזט די ברוסט און אַקען,
ווי אַ חצופה, אַ מרשעת,
נישט געגאָלט זיך, נישט געטראָגען
נישט קיין פּאַרוק, נישט קיין שלייער
און אין מקוה נישט געגאַנגען!...

האָסט מיך אָפּט געשיקט צו חלום
צו צדיקים און פּרושים, —
איך בין זיך געהאָרכט געגאַנגען
און געזייעט ביי זיי אין האַרצען
תאוות, זינדיגע רעיונות,
נאָר זאָלסט וויסען, אשמדאי,
כאָטש דו האָסט אַ גרויסע שליטה,
נאָר ס׳געפינט זיך אין אַ שטעדטעל,
אין אַ יודיש קליינעם שטעדטעל
אַזאַ מענש, וואָס איז פיל שטאַרקער
איידער דו מיט דיינע שדים...
ער האָט מיך געבראַכט צום זינען,
אָבגעבלענדט מיר מיינע אויגען
און געמאַכט פאַר אַ בעל תשובה...
—ווער איז דאָס? פון וועמען רעדסטו?
גיט אַ פרעג דער אַשמדאי,
—פון דעם לייוועגטענעם רבי,—
ענטפערט לילית אויף דער שאלה
האָסט מסתמא נישט פערגעסען—
אַז בעת ימים נוראים
האָבען אַלע יצר-הרע׳ס,
אַלע שטאַרקע מקטרגים
אין איין קול געוויינט, געשריען,
אַז דער לייוועגטענער צדיק
רייסט זיי אָב אי רוק, אי לענדען,
אַז זיי קאָנען גאָרנישט מאַכען
קעגען איהם אין זיינע תפלות;
אַז צו בייקומען איז גרינגער
הונדערט חסידים, הונדערט פּרושים,
גוטע יודען און רבנים
איידער אָנצוריהרען, מעהר נישט,
פון דעם לינקען פּיס אַ נאָגעל

פון דעם לייוועטענעם צדיק.
דעמאָלט האָסטו מיך געהייסען
געהן צום צדיק און איהם שטרויכלען,
און איך בין געהאָרכט געגאַנגען...
לילית גיט אַ זיפץ אַ טיפען,
ווישט זיך אָב די שעהנע אויגען
מיט דעם ברעג פון גרויסען פאַרטוך
און הויבט ווייטער אָן צו ריידען:
— אין אַ קליינעם אַלטען שטיבעל
אין גרויס דחקות און אין עלענד
וואוינט דער לייוועטענער צדיק.
אַז איך בין צו איהם געקומען,
איז געווען שוין חצות הלילה.
וואַך איז נאָך געווען דער צדיק...
אָנגעטהון אין ווייסע בגדים,
אַלץ דורכאויס פון גראָבע לייווענט,
איז ער רוהיג זיך געזעסען
אין אַ ווינקעלע פון שטיבעל,
האָט געקוקט אַרויף צום הימעל
און האָט שטיל פערטראַכט געזונגען
אַ מין נגון, גאָר אָהן ווערטער
אין דעם נגון האָט געקלונגען
טרעהרען, צער און גרויס רחמנות
און דערביי אַ מאָדנע שמחה.
איך האָב דעמאָלט נישט פערשטאַנען,
וואָס עס האָט בעטייט דאָס זינגען:
צי אַ נגון, צי אַ תפלה
צי אַ לויב דעם כביכול,
צי אַ ודוי פול מיט טרעהרען?...
שפעט ביינאַכט, נאָך חצות און סליחות,
אַז דער צדיק האָט געלעגט זיך
מ׳ אַ זיפץ אויף זיין געלעגער

פון צוויי הוילע, שמאָלע ברעטער
און האָט אָנגעהויבען דרעמלען,
האָב איך זיך אין שטוב פערקליבען.
קודם כל האָב איך גענומען
שטיל צו רופען: „יצר-הרע!
שטעל זיך פאָר פאַר מיינע אויגען
און בעווייז דעם גלייכען וועג מיר
צו דעם האַרץ פון גרויסען צדיק!"
עס געהט דורך אַ הרף עין,
און איך זעה—עס קריכט אַ בריאה
פון דעם צדיק׳ס לינקער פיאַטע.
אין מיין לעבען נישט געזעהן
נאָך אַזאַ מין יצר-הרע!
ווי אַ שוועבעלע אַ דאַרער,
ווי אַ שרעטעלע אַ קליינער,
אַ פערחושכ׳טער, אַ קראַנקער;
קרומע הענד און קרומע פיסלעך,
מיט צובראָכענע עצמות,
מיט צובראָכענע קרנים,
און אויף זיי—אַ גרויסער שמריימעל,
ביי די אויערן צוויי פאות,
אויפ׳ן גוף אַ טלית קטן.
קוים, מיט פיין און גרויסע צרות
קריכט אַרויס דער יצר-הרע
פון דעם צדיק׳ס לינקער פיאַטע,
וואַשט די הענד און זאָגט אָב „מודה",
גיט אַ קרעכץ און גיט אַ זיפץ
און ער פרעגט מיך שטיל, דערשראָקען:
—וואָס בעדאַרפסטו האָבען, אשה?
—איך בין לילית, און דיין מושל
שר הטומאה, אשמדאי,
האָט געשיקט מיך צו דיין צדיק.

ווייז דעם וועג מיר צו זיין האַרצען!
ענטפער איך דעם יצר-הרע.
—צו זיין האַרצען אַלע וועגען
זענען, לילית, שוין פערנומען
דורך דעם יצר-טוב דעם גרויסען...
פריהער האָט ער מיך, דער רצחן
פון דעם צדיק׳ס האַרץ פערטריבען
נאָכדעם ביסלעכווייז, פאַמעליך,
האָט ער מיך געשטופט, געשטויסען
ביז איך בין אַהער געקומען,
און אָט דאָ אין לינקער פיאַטע
ליג איך אין געהאַקטע וואונדען,
שטענדיג פאַסט איך נאָר הפסקות
און ווער שטענדיג אויסגעריסען.
און דער צדיק אָהן רחמנות
ברעכט מיר טאָג און נאַכט די ביינער,
הענד און פיס און אַלע גלידער
זענען שוין ביי מיר צובראָכען!...
ניין! אַ וועג צום צדיק׳ס האַרצען
קאָן איך, לילית, דיר נישט ווייזען!...
—נישט פאַר מיר איז דאָס אַ תירוץ.—
ענטפער איך מיט שטאָלץ דעם הויקער:
זה הרגע ווייז אַ וועג מיר!
און אויב נישט—וועסטו בעקומען
הייסע שמיץ פון אַשמדאַי!
פון אַזעלכע מיני ווערטער
האָט דער קראַנקער יצר-הרע
זיך פערטרייסעלט מלא פחד
און אַרויסגערעדט מיט טרעהרען:
—עס איז נאָר איין וועג פערבליבען,
נישט קיין וועג—אַ ווינקעלע שטעגעל,
צו פערפינסטערטע, פערדרעהטע:

דורך דעם צדיק׳ס לינקער פאה.
פרוב זיך, לילית, קריך אין פאה!
—נו, אין פאה, איז אין פאה!—
נישט געמאַכט קיין גרויסע שהיות
זיך גענומען מוטיג קריכען...
מיט אַמאָל הויבט אויף דער צדיק
זיין צודאַרטע האַנד צום פאה,
הויבט זיך אָן גאַנץ שטאַרק צו קראַצען
און איך פאַל אַרויס פון דאָרטען
און בלייב שטעהן אין מיטען חדר
אַ געבלויזטע, אַ פערשייטע...
אָהן אַ פּאַרוק, ווי אַ שיקסע...
אויפגעוואַכט האָט זיך דער צדיק
פון זיין לייכטען-לייכטען דרעמל
און האָט אויפגעמאַכט די אויגען.
ביי אַ רגע ליגט ער רוהיג,
קוקט אויף מיר בלא שום הידוש,
נאָר מיט צער און מיט רחמנות.
גיט אַ זיפץ פון טיפען האַרצען
און שטעהט אויף פון זיין געלעגער.
—דרויסען גיסט ווי פון אַ צאַפּען.—
הויבט ער לאַנגזאַם אָן צו ריידען—
פינסטער, קאַלט, אַ זאַווערוכע.—
אַז דו ביזט אַהער געקומען
שפּעט ביינאַכט, דורך ווינד און רעגען,
מוזטו דאָך מסתמא האָבען
עטוואָס וויכטיגס מיר צו זאָגען.
האָסט מסתמא אַ בקשה,
האָסט אַ גרויסען צער אין האַרצען?
נו, דערצעהל-זשע מיר, מיין טאָכטער,
וואָס דו האָסט פאַר אַ מין דאַגה,
פאַר אַ צער, פאַר אַ בקשה,

אויב עס איז נאָר אין מיין שליטה,
וועל איך דיר אודאי העלפֿען
מיט אַ תפלה צו דעם בורא,
מיט אַ וואָרט, צי מיט אַנ׳עצה.
אוי, מיין טאָכטער,—זאָגט ער ווייטער
און קוקט אָן מיט גרויס רחמנות
מיין געבלויזטע האַרץ און רוקען,—
געהסט אום נעבעך קרועה בלויה,
האָסט אַפּנים אונטערוועגענס
אַלץ פֿערלוירען, אי דאָס טיכעל,
אי די ליאַמקע, אי דעם שלייער.
נאַ, מיין טאָכטער, אָט איז לייווענד,
נעהם, פֿערדעק אויף גיך דיין הרפה...
נישט געשמאַק איז מיר געוואָרען
פֿון דעם צדיק׳ס פּראָסטע ווערטער,—
פֿיהרט איהר ספור לילית ווייטער—
נישט צו מאַכען. איך פֿערדעק זיך
ברוסט און רוקען און די שערות,
מיט דעם צדיק׳ס גראָבע לייווענד
און איך זוך דערווייל אַנ׳ענטפֿער
אויף דעם צדיק׳ס שווערע שאלה:
וועגען וואָס איך בין געקומען.
און איך פֿאַל אויף אַ המצאה,
גאָר אַ זעלטענע המצאה,
וועלכע האָט פֿיל מאָל געהאָלפֿען
מיר צו שטרויכלען גוטע יודען
פֿון די העכסטע, פֿון די גרעסטע.
„רביו איך בין אַנ׳עקרה!
און צו אייך איז מיין בקשה,
איהר זאָלט געבען מיר אַ קדיש״,—
ענטפֿער איך און מאַך אַ תנועה
פֿון אַנ׳אמת׳ער הולטאַיקע.

נאָר דער צדיק בלייבט קאַלטבלוטיג,
ער בעמערקט זיך נישט מיין תנועה,
שווייגט פערטראַכט אַ היבשע ווײַלע,
און הויבט אָן אַזוי צו ריידען:
„ביזט, מיין טאָכטער, אַנ׳עקרה,
איך פערשטעה גאַנץ גוט דיין צער!
נאָר מיט וואָס קאָן איך דיר העלפען?
מיט אַ תפלה צו דעם בורא?
נאָר בערעכען זיך אַ ביסעל,
וואָס קאָן איך דעם בורא זאָגען
וועגען דיר און דיין בקשה?
אויב ער גיט דיר נישט קיין קינדער,
האָט ער דאָך אַ טעם מסתמא
דיך צו שטראָפען מיט דעם עונש.
קאָן איך דען צום בורא שרייען:
„נישט וואָהרהאַפטיג איז דיין משפט
ברעך דיין גזר-דין, גיב איהר קינדער!״?
דאָס וואָלט זיין אַ שטאַרקער עזות...
נאָר איך רעכען, אַז אַנ׳עצה
קאָן איך דיר אַ גוטע געבען:
פרוב אַליין צום בורא ריידען—
נישט מיט ווערטער, נאָר מיט מעשים.
זעהר פראָסט איז דאָך דער ענין:
ווילסט נישט בלייבען קיין עקרה,
קינדער, קינדער ווילסטו האָבען,—
נו, טאָ נעהם אויף זיך צו ווייזען,
אַז דו האָסט אין טיפען האַרצען
אַלע חושים פון אַ מוטער״.
„ווי אַזוי זאָל איך דאָס ווייזען?״
פרעג איך שוין אָהן אַ מין תנועה.
„זעהר גרינג איז דאָס צו ווייזען—
ענטפערט מיר דערויף דער צדיק.—

ווייניג איז דען דאָ יתומים,
ווייניג אָרימעןנקע קינדער,
קראַנקע, אָרימענקע, שלאַפע,
וועלכע בלאָנקען אום פערלאָזען?
כּרוב זיך, ווער פאַר זיי אַ מוטער,
רינגעל זיי אַרום, מיין טאָכטער,
מיט רחמנות און מיט ליבע...
זאָ, נישט וויים, איז דאָ אַ שטעדטעל
זענען דאָרט פערהאַן אביונים,
זענען דאָרט פערהאַן יתומים,
קראַנקע, עלענדע און שוואַכע
אָהן אַ פּיצעלע השגחה.
קום מיט מיר, איך וועל דיר ווייזען,
ווי די טייבעלעך צו העלפען,
ווי צו זיין פאַר זיי אַ מוטער.
געהסט, מיין טאָכטער?"—און דער צדיק
קוקט דערביי אויף מיר מיט רחמים
און מיט שטילען, טיפען צער.
אַשמדאַי! כ'האָב אין מיין לעבען
פיל זיך אָנגעקוקט אויף אויגען,
שעהנע אויגען, קלוגע אויגען,
פרומע, טיפע, פול מיט פונקען
פון גאָטס פורכט, פון הויכע דבקות,
פול מיט קאַלטען, פרומען צאָרן,
אויגען אונטער גרויע ברעמען,
בייזע און געדיכטע ברעמען,—
אָבער אָט אַזעלכע אויגען
ווי ביים לייוועגטענעם צדיק
האָב איך קיינמאָל נישט געזעהן,—
קלאָרע, בלויע, ווי דער הימעל,
און אַזעלכע הייליג-פּראָסטע
ווי די אויגען פון אַ תינוק,

תמ׳עוואַטע פראָסטע בליקען,
ווי זיי וואָלטען עפּיס פרעגען.
נאָר דעם כח פון די בליקען
איז נישט מעגליך צו בעשרייבען!
גלייך אין האַרצען, גלייך אין נפש
דרינגען דורך די פּראָסטע בליקען
און זיי בעטען, און זיי הייסען
מיט אַ ליבשאַפט, מיט אַ שליטה:
„זאָג דעם אמת! זאָג דעם אמת!״
איך געדענק נישט וויפיל רגע׳ס
(אפשר שעות, אפשר יאָהרען)
בין איך ווי פערשטיינט געשטאַנען
פאַר די אויגען פון דעם צדיק.
נאָר איך האָב מיט אַלע חושים
שוין געפיהלט דעם צדיק׳ס שליטה,
שוין געפיהלט, אַז אין מיין האַרצען
ווערט צושמאָלצען, געהט פונאַנדער,
פון דיין סם, דער שטיין דער שוואַרצער.
און איך האָב געפאָלגט דעם צדיק,
בין מיט איהם געהאָרכט געגאַנגען,
וואו ער האָט געטהון מיך פיהרען...
ביי קבצנים, ביי אביונים,
ביי אלמנות, ביי יתומים,
אין הקדשים, תלמוד-תורה׳ס —
אומעטום בין איך געוועזען
און געטהון מיט גוטען ווילען
און אַנ׳אַנדערש מאָל מיט שמחה
און מיט הייסע זיסע טרעהרען,
וואָס דער צדיק האָט בעפוילען;
די פערוואָגעלטע יתומים,
שלאַפע, אָרימענקע קינדער,
בלייכע, הונגעריגע, קראַנקע,

האָבען מיך גערופען: „מאַמע!"
און ס'איז נישט געווען קיין טעות.
איך בין זיי געווען אַ מוטער,
איך האָב זיי געצוואָגט, געוואַשען,
זיי געגעבען עסען, טרינקען,
נאָכגעקוקט, געהיילט די וואונדען
און געלערנט זאָגען „מודה".
איך געדענק נישט וויפיל וואָכען
בין איך אין דער שטאָדט פערבליבען,
יעדען אָווענד פלעגט דער צדיק
קומען מיך געוואָהר צו ווערען,
פלעגט מיך טרייסטען און דערצעהלען
מיר ספורים און נפלאות
פון בעל-שם, פון גרויסע חסידים,
פון די ל"ו-צדיקים
און פון אַנדערע נסתּרים,
ביסלעכווייז האָב איך דערגאַנגען,
ווי אַזוי עס לעבט דער צדיק:
נישט קיין זכר פון פדיונות,
קיין משרתים, קיין גבאים,
נישט קיין חברות ווילדע חסידים,
נישט קיין ברייטע שלש סעודות,
נישט קיין כאַפעניש שיריים.
ניין! דער לייוועַנטענער רבי
לעבט זיך פון יגיע כפו.
ער בעאַרבייט די אַדמה
גאָר, להבדיל, ווי אַ פויער,
אויף אַ קליינינקער ערוגה
אַקערט ער און זייעט קאָרן
און ער נעהרט זיך פון זיין אַרבייט.
זיינע שכנים, די ערלים,
אַלע גוים פון דער סביבה

בעטען, וויינען, ער זאָל בענשען
זייער פעלד און זייער אַרבייט.
און ער בענשט, און אויף די פעלדער
איז זיך שטענדיג דאָ בעתּו
רעגען, טוי און שעהנעס וועטער.
נישט קיין האָגעל, נישט קיין שטורעם
זעהען קיינמאָל נישט די פעלדער.
איינמאָל האָט דער ליבער צדיק
מיר דערצעהלט אַ לאַנגען ספּור
וועגען גרויסע בעלי-תּשובות.
איך האָב אויסגעהערט די מעשה,
האָב זיך שטאַרק צעוויינט, צעיאָמערט
און האָב אָנגעהויבען ריידען...
אָהן הקדמות און אָהן ביוש,
האָב איך פּראָסט דערצעהלט דעם צדיק
ווער און וואָס איך בין געווען,
נאָר, ווי איך האָב גוט פערשטאַנען,
האָט פון הימעל שוין דער צדיק
לאַנג געוואוסט אַז איך בין לילית.
ער האָט אויסגעהערט מיין ספּיר,
איז אַ ווײלע שטיל געזעסען,
שטאַרק פערטיפט אין די רעיונות
און עס האָט גערוהט די שכינה
אויף זיין פרומען בלייכען פּנים;
נאָכדעם, מיט אַ שטילען שמייכעל,
האָט ער אויסגערעדט די ווערטער:
„שטאַרק אַפּנים איז דער נצוץ
פון אַ יודישער נשמה.
אַז ער האָט זיך נישט פערלאָשען
טיף אין האַרצען זעלבסט ביי לילית!“
„האָט רחמנות, גיט מיר, רבי
פּאַר מיין זינד אַ גרויסע תּשובה,

איך וועל טהון וואָס איהר וועט הייסען!״—
האָב איך אָנגעהויבען בעטען,—
נאָר דער צדיק האָט געענטפערט:
„דו אַליין, ביי זיך אין האַרצען
זוך, מיין טאָכטער, אויף אַ תשובה,
נאָך דיין שכל, דיין השגה,
נאָך דער מאָס פון דיין חרטה״.
און איך האָב אַליין געפונען
זיך אַ תשובה, נישט אַ שווערע,
נאָר אַ טיפע און אַ זיסע,
נאָך מיין שכל, מיין השגה,
נאָך דער מאָס פון מיין חרטה:
אַלע אָווענד, נאָך דער אַרבייט
ביי די קינדער די יתומים,
געה איך מיר אין שוהל פון שטעדטעל
(אין דער ווייבערשער, פערשטעהט זיך),
און איך זאָג זיך דאָרטען תחינות,
זיסע תחינות פון „בת טובים״
ביז פריהמאָרגען, ביז ותיקין.
דאָס איז גאָר די גאַנצע תשובה,
און איך בין ווי ניי געבוירען.
מיינע קינדער, די יתומים,
און די זיסע פרומע תחינות
און דעם לייוועגטענעמס ווערטער
און דער בליק פון זיינע אויגען—
אַלץ אָט דאָס האָט מיך געענדערט.
איצט האָב איך שוין גאָר פערגעסען
אַלע תנועות פון אַ לילית.
און ביי מיר אין טיפען האַרצען
האָבען זיך דערוועקט מיט כח
די געפיהלען פון אַ מוטער
מיט אַ יודענע צוזאַמען!

אַשמדאי! אָ, אַשמדאי!
איך האָב דיר דערצעהלט דעם אמת,
נו, און ווייטער אַרט מיך וועניג,
קאָנסט זיך דונערן און בליצען,
קאָנסט מיר אָנטהון כל הצרות.
זיי נאָר וויסע׳, אַז די שליטה
האָסטו שוין אויף מיר פערלוירען.
איך בין מעהר שוין נישט קיין לילית,
איך בין איצטער אַ בעל-תשובה!

ז.

דער שרעקליכער משפט.

נישט מיט דונערן און בליצען,
נישט מיט שרעקליךווילדע קולות,
האָט געענטפערט אַשמדאי
אויף דעם ספור פון זיין לילית.
ניין, ער איז געבליבען זיצען
שטום און קאַלט און אָהן אַ תנועה.
מעהר נישט, אין די גרינע אויגען
האָבען זיך געשווינד געביטען
הייסע פונקען פון געפיהלען,
פון אכזריות און רחמנות,
ליבע, האַס און שווערע ליידען.
שרעקליך שטיל, ווי אין אַ קבר,
איז געוועזן אין שוואַרצען טורעם.
שטיל און רוהיג איז געשטאַנען
לילית פאַר דעם אַשמדאי.
שטיל פערשטיינערט איז געזעסען
אויף זיין שטול דער שר הטומאה,

נאָר די גרויסע האָלאָוועשקע
האָט מיט פייער-רויטען צאָרן
אַלץ און אַלעמען בעגאָסען.
נאָך אַ לאַנגען, טיפען שווייגען,
האָט דער אַלטער אַשמדאי
שטיל אַרויסגערעדט די ווערטער:
„באַלד וועט פאַרקומען דיין משפט.
גרייט זיך, לילית, צו מיין גזר-דין!"
און האָט אָנגעהויבען פרעפלען
ווי עס פרעפעלט אַ מכשף:
— אַלטע רוחות, גרייזע רוחות,
פון דעם גרויסען טיפען נילוס,
פון דעם ווייטען לאַנד מצרים,
רוחות פון די אַלע פרעה׳ס,
פון די גרויסע שטערנזעהער
און פון אַנדערע מכשפים,
ברענגט אַהער צו מיר אין טורעם,
ברענגט געשווינד אַהער צו פיהרען
דריי חרטומים פון מצרים,
פון די עלטסטע, פון די העכסטע,
כדי צו משפט׳ן מיין לילית.
דאָס בעפעהל איך, אַשמדאי!
עס געהט דורך אַ הרף עין,
און אין גרויסען שוואַרצען טורעם
שטעהען שוין די דריי הרטומים—
הויכע, דיקע, גרויע, אַלטע,
אָנגעבלאָזענע און קאַלטע,
אין די לאַנגע שוואַרצע קיטלען,
אין די שפּיציג-הויכע היטלען
מיט די גרויסע דיקע שטעקענס.
און זיי שטעהען, און זיי פרעפלען
אויף מצרים-לשון ווערטער

פון פערוועדעניש און כשוף.
—דריי חרטומים פון מצרים!
רופט זיך אָב דער אַשמדאי:
איך האָב אייך אַהער גערופען,
איהר זאָלט משפט'ן מיין לילית
נאָך דעם דין פון אייער כשוף.
זינט די ערד מיט דעם לויתן
שווימען אום אין ים הגדול,
זינט דער בורא האָט בעשאַפען
דעם גן-עדן און דעם גהנום,
מעשים טובים און הטאים,
זינט איך בין אַנ'אַשמדאי,
האָט נאָך קיינמאָל נישט געטראָפען,
אַז אַ רוח פון מיין שליטה
זאָל אין מיר מיט עזות פעלשען,—
לילית האָט געמאַכט אַנ'אָנהויב.
ס'זענען גרויס די הרי חושך,—
גרעסער איז די זינד פון לילית.
משפט זי געשווינד, זהן רחמים!
און די אַלטע דריי חרטומים
הערען אויס דעם אַשמדאי,
הערען אויס דעם שוואַרצען עדות,
הערען נאָכדעם אויס פון לילית
איהרע טענות און איהר ספור,
און זיי בלייבען שטעהן ווי פריהער
אָנגעבלאָזענע און שטרענגע,
און זיי פרעפלען מיט די ליפען,
און זיי קלאַפען מיט די שטעקענס,
און זיי טהוען זייער כשוף.
ס'איז אַ פחד, ס'איז אַנ'אימה.
נאָכדעם רופט זיך אָב דער יונגסטער
פון די אַלטע דריי חרטומים!

—איך וועל פאָרלעגען מיין פסק-דין,
על פי דין און על פי יושר:
זינדיג איז, פערשטעהט זיך, לילית—
נאָר אַזוי ווי אין איהר שטרויכלונג
איז אַ גרויסער צדיק שולדיג,
וועלכער איז אפילו שטאַרקער
איידער אַלע יצר-הרע׳ס,
וועלכער וואָלט זיך קאָנען ראַנגלען
כאָטש מיט עוג מלך הבשן,
נישט נאָר מיט אַ שוואַכער אשה,—
וואָלט איך פאָרגעלעגט אַ משפט
נישט אַ שטרענגען, מיט רחמנות:
לאָזען שדים זי צורייסען
אויף תרפ״ט אלפים שטיקלעך,
נאָכדעם זאָל מען זי פערברענען
אין אַ קאַלך-אויווען אַ גרויסען,
און דאָס אַש וואָס עס וועט בלייבען,
זאָל מען געבען שטענדיג שמעקען
יענע גרויסע בעלי-עברות,
וועלכע זענען אויף דער עלטער
פרום געוואָרען, בעלי-תשובות,
ווייל זיי האָבען נישט קיין ציינער,
ווייל זיי האָבען נישט קיין תאוות.
דאָס וועט זיין אַ גרינגער משפט
על פי דין, ועל פי יושר.
—דאָס איז, חרטום, נישט קיין משפט,
דאָס איז בלויז נאָר אַ גלייכוועטעל!—
ענטפערט קאַלט דער אשמדאי:
אָט אַזעלכע מיני שטראָפען
טהוען אָפט בעקומען שדים
פון מיין האַנד פאַר קליינע שטותים.
צווייטער חרטום! זאָג דיין משפט.

און דער צווייטער חרטום פּרעפּעלט:
—אַשמדאי! אין מיין גזר דין
ווערסטו זיכער נישט געפינען
נישט קיין רחמים, נישט קיין יושר.
זאָל זיין מדה כנגד מדה.
דורך געפּיהלען פון אַ מוטער
האָט דער לייוועגטענער רבי
זי געמאַכט פאַר אַ בעל-תשובה.
אַשמדאי! דו מאַך אַז לילית
זאָל געשטראָפט זיין ווי אַ מוטער!
דאָס וועט זיין די שטראָף די גרעסטע,
גיב איהר קינדער! גיב איהר קינדער!
לאָז זי זיי מיט שמערצען ברענגען
אויף דאָס פינסטער שוואַרצע וועלטעל.
לאָז זי נאָכדעם זיי ערציהען
מיט פיל צער און מיט יסורים
און מיט גרויסע אימת מות.
און דערנאָך, אַז איהרע קינדער
וועלען אויף די פיס זיך שטעלען,
דעמאָלט הויב זי אָן צו שטראָפען.
מאַך זיי אַלע פאַר הולטאַיעס,
פאַר גנבים, פאַר גזלנים,
און צווייע זיי אין תפיסות.
אָדער מאַך, זיי זאָלען שטאַרבען
אין אַ ווייטען לאַנד אַ וויסטען
פון אַ בייזער קויל, פון הונגער.
מאַך, אַז זייער מוטער לילית
זאָל זיך בלייבען אויף דער עלטער
עלענד, אָרים און פערוואָגעלט,
מיט אַ האַרץ פון הוילע וואונדען,
וועלכע זאָלען שטענדיג שמאַרצען,
וועלכע זאָלען שטענדיג ברענען

פון דעם זאַלץ און פון דעם פייער
פון די בלוטיג-הייסע טרעהרען!...
דאָס וועט זיין אַ האַרבער משפט,
גזר-דין: מדה כנגד מדה.
—דאָס איז, חרטום, יאָ אַ משפט,—
ענטפערט אים דער אַשמדאי:
נאָר פאַר לילית איז דאָס ווייניג.
דו ביזט יאָ אַ גרויסער חרטום,
נאָר די טיפע, טיפע סודות
פון אַ מוטער, פון איהר האַרצען,
זענען נאָך פאַר דיר פערבאָרגען.
אין די גרעסטע, שטאַרקסטע ליידען
אין די בלוטיג-הייסע טרעהרען
פון אַנ׳אומגליקליכער מוטער,
טהוען דאָך זיך שטענדיג לייכטען
קלאָרע טראָפּענס, גלייך ווי פונקען,
פון מחילה און פון ליבע.
און זיי טרייסטען, און זיי היילען
ווי אַ באַלזאַם איהרע וואונדען.
ניין, פאַר לילית איז דער משפט
נישט קיין שטראָף נאָך איהרע מעשים!
ביי אַ רגע הערשט אַ שטילקייט
אין דעם גרויסען שוואַרצען טורעם;
און דער אַלטער אַשמדאי
וואַרט דעם פסק-דין פון דעם דריטען
גרעסטען חרטום של מצרים.
מיטאַמאָל הויבט אָן צו קוויטשען
יענער קליינער שוואַרצער שד׳ל,
וועלכער שטעהט דאָ פאַר אַנ׳עדות:
—פאַר דיין לילית, אַשמדאי,
האָב איך גאָר אַ פסק אַ פיינעם.
נאָר ערלויב מיר איהם צו זאָגען.

—רייד! נאָר קירצער און אָהן מליצה!
—אַט אַזוי, היות ווי לילית
איז אַ גרויסע בעלת-תשובה,
נאָר היות, ווי עס פערשטעהט זיך,
אַז אין אונזער זיסען גהנום
ווערט קיין אָרט זיך ניט געפינען
פאַר אַ לילית אין אַ פּאַרוק—
וואָלט איך דיר אַנ'עצה געבען:
דו פערשיק זי גלייך אין אויסלאַנד
אין פּאַריז, בערלין, צי בערן,
צו שטודירען אויף אַ דאָקטאָר.
אַז זי וועט אַהינצו קומען,
וועט מען גלייך זי נעהמען פרעגען:
„מה שמך?" זאָג, ווער ביזטו?
זאָג, פון וועלכער אומה שטאַמסטו?
און דערצו בעווייז פּאַפּירען!
נאָכדעם אין אַ גרויסען חדר,
פול מיט גלעזלעך אריפ'ן פייער
וועט זי כשופ'ן און פרעגלען.
נאָכדעם וועט זי שניידען מתים,
אַקוראַט ווי פּראָסטע שדים
אַרבייטען אין טיפען גהנום.
נאָכדעם וועט מען זי פערשטעלען
שניידען לעבעדיגע מענשען.
און דערצו, צו די תענוגים—
שווער איך דיר, מיין גרויסער הערשער:
וועט זי דאָרטען האָבען צרות,
פון גרויס נויט און פון בלבולים,
האָט זי אויסגעריסען ווערען
פיל מאָל מעהר, ווי אין גהנום...
און דער אַלטער אשמדאי,
גאָר אָהן ווערטער און אָהן כעס,

כאַפּט דעם שד׳ל פאַר׳ן ווייַדעל,
שליידערט איהם אַרויס פון קוימען
און ער זאָגט צום דריטען חרטום:
—עלטסטער חרטום, זאָג דיין משפט!
—קורץ און פּראָסט וועט זיין מיין גזר-דין,—
ענטפערט שטיל דער אַלטער חרטום:
לאָז זיך לילית בלייבען לילית,
ווי אָט איצטער, אַ בעל-תשובה...
דאָס איז גאָר, וואָס איך קאָן געבען
ווי אַ פּסק פאַר איהר עברה...
—איך פערשטעה נישט, גרויסער חרטום,
וואָס עס זאָל דיין פּסק בעדייטען?—
פרעגט פערוואונדערט אשמדאי.
און דער אַלטער גרויער חרטום
שווייגט אַ ווײַלע ווי פערשלומערט,
און הויבט ווידער אָן צו פּרעפּלען:
—איצט איז לילית אַ בעל-תשובה,
אין אַ פּאַרוק, אין אַ ציפּיק,
מיט אַ גרויסען קרבן-מנחה,
מיט די תחינות פון „בת-טובים",
גאָר אַ צנועה ווי געהעריג.
נאָר, זיי מוחל, אַשמדאי,
גיב איהר טיף אַ בליק אין האַרצען,
ועסטו דאָרטען נאָך געפינען
פון דער פריהערדיגער לילית
אַלע תנועות, אַלע תאוות
און דעם קוואַל פון סם המות,
וואָס דו האָסט אַהין געגאָסען.
גלויב מיר, אַלץ איז גאַנץ אין האַרצען,
נאָר פערדעקט מיט פרומע בשמים.
לאָז זיך איצטער לילית בלייבען,
ווי זי איז, מיט איהרע תחינות,

מיט די זינד אין טיפען האַרצען,
מיט דעם סם און מיט די בשמים.
דו נישט זאָרג, ביי איהר אין האַרצען
וועט שוין זיין אַ גוטער גהנום:
שטענדיג שרעקליכע מחלוקות
צווישען אַלערליי געפיהלען,
צווישען תשובה און פיל תאוות,
צווישען לילית און „בת-טובים"!
און דערביי נאָך, אַשמדאי,
וועט זי בלייבען אַ ווילד-פרעמדע,
אי פאַר מענשען, אי פאַר רוחות,
אי פאַר גוטע, אי פאַר בייזע.
ווייט פון גהנום דעם טיפען,
ווייט פון ליכטיגען גן-עדן,
פאַר צדיקים—אַלץ אַ לילית,
פאַר די חוטאים—אַ בעל-תשובה,
פאַר די פרומע—אַ מרשעת,
פאַר היינט-וועלטיגע—אַ צנועה...
פרעמד פאַר די און פרעמד פאַר יענע,
וועט זי בלאָנדזשען אַ פערשמאַכטע,
און זי וועט פון אַלע זייטען
זעהן נישט מעהר, ווי בייזע בליקען,
הערען קללות און בלבולים.
שרעקליכער פון אַט די ליידען,
וועסטו זיכער נישט געפינען!
און דער אַלטער אַשמדאי
זיצט פערטראַכט אַ הרף-עין,
ער בעקלערט דעם חרטום׳ס עצה,
נאָכדעם קוקט ער לאַנג אויף לילית,
ווי ער וואָלט זיך שרעקליך ראַנגלען
מיט גאָר אַנדערע געפיהלען,
און ער רעדט אַרויס: „יהי כן!

זאָל מקוים זיין דער משפּט
פון דעם גרויסען אַלטען חרטום!
פ־עמד פאַר מענשען, פרעמד פאַר רוחות
פרעמד פאַר פרומע, פרעמד פאַר חוטאים,
ווייט פון גהנום דעם טיפען,
ווייט פון ליכטיגען גן-עדן,
מיט אַ כף-הקלע אין הארצען
זאָלסטו, לילית, אייביג בלייבען!!!
נו, און איצטער, שדים, רוחות,
נעהמט זי צו פון מיינע אויגען!"
און עס ווערט פערשוואונדען לילית...
ס'ווערען באַלד נאָך איהר פערשוואונדען
די הרטומים של מצרים,
און אין גרויסען שוואַרצען טורעם
בלייבט אַליין דער אַשמדאי
אין אַ טיפען, טיפען קומער.

ששים רבוא תרנגולים
גיבען שוין דעם קרייה דעם דריטען,
יודען לויפען צו ותיקין,
און אין מזרח-זייט, דער הימעל,
ווערט אַלץ ליכטיגער און קלערער
און די אַלע כתות שדים
הויבען אָן זיך צו בעהאַלטען:
אונטער דר'ערד, אין טיפע ימים,
אין די חורבות, אויף די בוידעמס,
אין די וועלדער און אין זומפען...
און דער אַלטער אַשמדאי
גיט אַ לאַנגען זיפץ אַ טיפען
און פערלעשט די האָלאָוועשקע,
נאָכדעם נעהמט ער אין די נעגעל

אַ משונה-גרויסען חלף,
שטרעקט זיך אויס אַ שוואַרצען פליגעל,
גיט אַ שניט און רייסט זיך קריעה
איבער לילית די בעל-תשובה.
נאָכדעם זעצט ער זיך מיט טרויער
אויף דער ערד צו זיצען שבעה,
און די ליפען זיינע פּרעפּלען:
„לילית, לילית, מיין געטרייע,
דו האָסט, לילית, מיך פערלאָזען!...
מיך, דעם גרויסען אַשמדאי,
מיך, דעם מושל פון די רוחות,
מיך האָט איצטער בייגעקומען
נישט אַ מלאך, נישט אַ שרף,
נישט דער קליגסטער מלך שלמה,
נאָר אַ פרומער, פּראָסטער יודעל—
נאָר דער לייוועטנער צדיק!...״

נאָכרעדע.

זה הסיום של הספור:
איצטער וואַש איך נעגעל-וואַסער
כדי די טומאה אָבצעשווענקען,
וועלכע עס איז נאָך פערבליבען
אויף די שפּיצען פון די נעגעל,
און איך נעהם געשווינד דאָס זעקעל
מיט דעם טלית און די תפילין,
און איך לויף מיר גלייך אין מנין.
הייסע תפלות, גרויסע שבחים
וועל איך שיקען דיר, מיין בורא,
שהחזרת בי נשמתי
מיט אַ גרויסע „חמלה רבה״.

שבת וועל איך בענשען „גומל".
איצטער בין איך אייך זיך מודה,
אַז בשעת איך האָב געשריבען,
האָב איך ווי אַ בלאַט געציטערט,
אַז די טומאה זאָל נישט שטרויכלען
מיינע טריט מיט איהרע נעצען!
גרויסע נסים, שטאַרקע נסים,
אַז איך בין אַרויס אַ גאַנצער
מיט מיין קאָפּ און באָרד און פאות
פון דעם שר הטומאה׳ס טורעם.
פון דער טיפער שאול תחתיה!
לאַכט נישט, יודען, פון זכות אָבות.
איך בין זיכער, אַז מיין זיידע
רבי זלמן דער אַשטרוינער
און מיין פעטער רבי יעקב
האָבען „דאָרטען" פיל געאַרבייט,
איך זאָל נישט „גע׳ניזוק׳ט ווערען...
און דערצו נאָך האָט געהאָלפען
וואָס איך האָב פון דעם ליאַדיער
צוויי קמעות און אַ שמירה.
איצטער נאָך אַ צוויי-דריי ווערטער:
ווי איהר זעהט, אחינו יודען,
איז די שליטה פון דער טומאה
גרויס און מעכטיג; נאָר פיל שטאַרקער
איז אַ יוד, אַ צדיק תמים.
אָט, איהר האָט פאַר זיך אַ משל
פון דעם לייוועננטענעם צדיק.
גאָט זאָל געבען, אַלע יודען
זאָלען אָנהויבען צו לעבען
על פי אמת, על פי יושר,
אַלע זאָלען ווערען תמימים
ווי דער לייוועננטענער רבי.

וועט דער אויבערשטער אונז שיקען
זיין משיח גואל צדק,
און די טומאה מיט איהר שליטה.
און די גאַנצע סטרא אחרא
וועט במהראה בימינו
גאָר פערזונקען ווערען. אָמן!

1904 יאָהר.

בריף פון יענער וועלט

אַ בינטעל מכתבים פון מאָסקע חב״ד ז״ל צו

ר׳ שלומיאל המכונה „דער ליגנער״ נ״י.

...יר א.

לידידי התנהמ"ל המופלג ומפורסם מוה"ר שלומיאל נ"י.

ידידי שלומיאל! היות ווי בייזע לשונות האבען ארויסגע-לאזען א קלאנג, אז דו האסט נעבעך נישט גאר קיין וואהרהאפ-טיגען „חתוך-הדבור", ד. ה. אז דו געפינסט זיך נישט שטענ-דיג בקו האמת, רחמנא לצלן, און דערום קאן ווערען נישט איז איינפאלען אין זינען א ספק, צי זענען אט די בריף טאקי פון מיר,—האב איך געפונען פאר נויטיג בעשיינפערליך צו ערקלע-רען, ווי אזוי מיר האט זיך איינגעגעבען איבערצושיקען מיינע מכתבים פון אונזער עולם האמת, צו אייך אין עולם התהו. דערמיט, פערהאף איך, וועל איך אבהיטען אחינו בני ישראל, זיי זאלען חס ושלום נישט געשטרויכעלט ווערען אין דער עברה פון חשד און ספקות. ובזכות זה וכו'.

עס איז אלעמען גוט ידוע, אז פון ימים קדמונים איז געווען זעהר שווער צו דערוויסען זיך וועלכע עס איז פרטים וועגען דעם, וואס עס טהוט זיך אויף אונזער וועלט און דער-הויפט—אין גהנום. נאר דעם הייליגען מחבר פון „ראשית חכמה"

הגאון החסיד המקובל כמהור״ר אליהו בן ר׳ משה די ווידאַש זללה״ה, האָט זיך איינגעגעבען דורכצודרינגען אין די טיפסטע סודות פון דעם עולם האמת און אַרומצושרייבען מתחילה ועד סוף אַלע שבעה מדורי גהנום. די ענטפלעקונגען פון דעם „ראשית חכמה״ האָבען אַרויסגערופען אַ מורא׳דיגען געררודער אין אַלע עולמות; עס האָבען זיך אָנגעהויבען די האַרבסטע אויספאָרשונ־גען וועגען דעם: ווער האָט עס אַרויסגעגעבען דעם גאון די סודות פון גהנום? און עס האָט זיך אויסגעלאָזט דערמיט, אַז פיל פון די גרעסטע שדים און מלאכי חבלה, זענען אַראָבגע־פלויגען פון זייערע שטעלען. פון יענער צייט אָן, האָט לחלוטין אויפגעהערט יעדע פערבינדונג צווישען דיביידע וועלטען. שדים ציטערן אַ פיפס צו טהון וועגען דעם, וואָס ביי זיי טהוט זיך. דורך אַ מליץ יושר קאָן מען גאָרנישט איבערגעבען, ווייל מען זוכט זיי אַרום איידער מען לאָזט זיי אַרויס אויף אייער וועלט. די צדיקים פון גן עדן וואָלטען אפשר יאָ קאָנען עפּעס אַריבער־טראָגען צו אייך, בשעת זיי געהען צו חלום—זענען זיי אָבער נעבעך גרויסע פחדנים און זיי ציטערן פאַר סמאל׳ן נאָך מעהר ווי די שדים. נו, און וועגען די רשעים איז דאָך נישטאָ וואָס צו ריידען: אַרויסכאַפּען זיך פון אַ זודיגען קעסעל איז נישט קיין גרינגע זאַך. בינו לבינו איז אויסגעקומען, אַז איהר האָט פון דאַנען נישט מקבל געווען די גאַנצע צייט קיין שום ידיעה.

איצט אָבער זענען ביי אונז פאָרגעקומען גרויסע שנויים. אין דעם משך פון די לעצטע עטליכע יאָהר, האָט מען אָנגעהויבען ברענגען אין גהנום יונגעלייטלעך פון אַ נייער, משונה׳־דיגער חברה „כאַפּ־לאַפּ״ און דאָס זענען אַזעלכע ווילדע ברואים, אַז מען קאָן זיי דאָ מיט קיין שום ענויים קשים נישט דער־נעהמען. וואָס מ׳טהוט זיי נישט אָן פאַר אַ ביטערע יסורים, לאַ־כען זיי זיך אויס דערפון מיט אַ מאוים׳דיגער חוצפה און טענה׳ן נאָר איין טענה: „געפונען מיט וואָס אונז צו שרעקען! דאָרטען, אין דעם עולם התהו האָבען מיר פערזוכט אַזעלכע ענויים, וואָס אַנטקעגען זיי, זענען אייערע, נישט מעהר ווי אַ קינדער־שפּיל!״ און וויפיל סמאל מיט זיינע גרעסטע יועצים האָבען זיך נישט

געקליגט צו געפינען וועלכע נישט [illegible]נייע, הארבער יהרים, מיט וועלכע מען זאָל קאָנען דערנעהמען אָט די [illegible]רה-לייט— האָט ער גאָרנישט געקאָנט אויפטהון. ביז סוף כל סוף איז נישט געקומען עפּעס אַ געבראָטענער שד, וואָס איז אין דער יוגענד געווען אַ מליץ יושר און דערנאָך איבערגע׳שמד׳ט זיך פאַר אַ שד,—און האָט געגעבען סמאל׳ן אַ פּראָסטע עצה: ער זאָל אָב-שיקען די עקשנים צוריק אויף אייער וועלטעל, זיי זאָלען דאָר-טען אָבקומען זייער עונש. און דאָס האָט טאַקי געהאָלפען! ווי נאָר מען גיט אַ וועלכען נישט איז עזות-פּנים אַנ׳אזהרה, אַז מ׳וועט איהם אָבשיקען צוריק אין עולם התהו, און מען ווייזט איהם נאָך אָן דעם מקום וואוהין מ׳וועט איהם שיקען, ווערט ער באַלד אַ זיידענער און זאָגט צו צו זיין גוט און פרום, נאָר מ׳זאָל אים לאָזען אין גהנום. דערצו נאָך האָט סמאל אויסגע-טראַכט אַזאַ מין זאַך: ער האָט געהייסען אויסקלעבען די ווענד פון גהנום מיט אַלערליי אימה׳דיגע ציורים, אויף וועלכע עס זענען אויסגעמאָלט די גרעסטע ענוים, וואָס מען טהוט אָן אויף אייער וועלט. און קוקענדיג אויף די ציורים, ווערען די בעל-עברה׳ניקעס, וואָס זיצען אין די זודיגע קעסלען, דערשראָקען און צוגיסען זיך מיט טייכען טרעהרען פון גרויס פיין און רחמנות. חוץ דעם, האָט סמאל איינגעפיהרט אַ מנהג, אַז אַלע פריהמאָרגען ווערט אויפ׳ן קול אין אַלע מדורי גהנום געלייענט דאָס בלאַט וועגען אַלץ, וואָס ביי אייך פּאַסירט זיך—און דאָס מאַכט אַזאַ גרויסען רושם אין גהנום, אַז אַנדערע שדים קאָנען דאָס נישט פערטראָגען און פערשטאָפּען די אויערן.

און פונדעסטוועגען, נישט קוקענדיג אויף דעם, גיבען זיך אויס צווישען די „כאַפּ-לאַפּ״-חברה׳לייט אַזעלכע שטאַרקע הער-צער, וואָס ווערען אַ האָר נישט נתפעל פון די אַלע אזהרות און טהוען זיך זייערס. סוף כל סוף טהוט מען זיי אָפּ זייער רעכט און מען שיקט זיי טאַקי אַוועק לעזאזל, צו אייך אין עולם התהו אַריין.

אָט מיט איינעם פון די חיות-רעות שיק איך דיר איבער, ידידי שלומיאל, מיין בריף. עס פערשטעהט זיך, מיר איז נישט

גרינג געווען צו איהם צוצוטרעטען. נאָר נישט פערגעס, אַז איך בין דאָך עפּעס פאָרט מאָטקע חב״ד! מיט אַ פּאָר גלייכווערטלעך האָב איך ביי איהם אַזוי נושא חן געווען, אַז ער האָט ביי מיר גענומען דאָס בריוועל. נאָר, ידידי שלומיאל, איך בין דיר מתרה, זאָלסט מיט דעם יונגענמאַן קיין איבעריגע מחזקות נישט מאַכען און דערהויפּט, זאָלסטו איהם נישט געבען ביי זיך קיין מקום מנוחה און זאָלסט ביי איהם נישט נעהמען קיין שום פּע-קעל אויף שמירה. קאָנסט חס ושלום געשטרויכעלט ווערען און פערלירען מיט אַמאָל ביידע עולמות. אי״ה ביי אַ קומענדיגער נסיעה פון נאָך אַ חברה-מאַן, וועל איך דיר צושיקען אַ צווייטען בריף און וועל דיר באריכות בעשרייבען, ווי אַזוי איך בין נסתלק געוואָרען און ווי איך רוה מיר איצט אין מיין רוה.

ממני ידידך מרדכי חב״ד ז״ל.

מכתב ב.

לידידי הנכבד הנחמד, המופלג ומפורסם מוה״ר שלומיאל נ״י.

איצטער קום איך, ידידי שלומיאל, אַרומשרייבען דיר באריכות, אַקוראַט וואָס מיט מיר האָט זיך אָפּגעפּאַסירט פון דעם ערשטען טאָג אָן, זינט איך בין נסתלק געוואָרען, עד היום הזה.

קודם כל מוז איך דיר זאָגען, אַז איצט רוה איך שוין, אַדאַנק זיין ליבען נאָמען, אין מיין רוה. איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, דאָס איך האָב זיך פריהער גאָרנישט געריכט, אַז דאָ, אין כף-הקלע, זאָל זיין אַזוי רוהיג. איך געדענק זעהר גוט, אַז בשעת איך בין געלעגען אויף דער ערד און זוגתי טריינע האָט מיך בעקלאָגט און האָט געשריען מיט אַ הייזעריגען קול: „און דו זאָלסט דאָרטען רוהען אין דיין רוה!!״—האָב איך זיך, פאַר זיך, אויסגעלאַכט פון איהר און האָב געקלערט: „אַ יודענע, אַ טפשה! וואָס פאַר אַ מין רוה קאָן דאָ זיין, אַז ווי נאָר איך

וועל קומען אויפ׳ן אָרט, וועט מיך בעגעגענען דער מלאך דומה, נאָכדעם וועט זיך אָנהויבען דער חבוט-הקבר, דער כף-הקלע, דער גהנום מיט אַלערליי יסורים!״ נאָר ווי איך זעה איצטער אַרויס, איז גערעכט געווען טאַקי זוגתי. פערשטעהסטו מיך, שלומיאל: איך רוה! איך שווער דיר באמונתי, אַז איך האָב קיינמאָל זיך נישט געקאָנט פאָרשטעלען, אַז אַ יוד זאָל ווען עס איז קאָנען האָבען אַזאַ רוהיגען כף-הקלע, ווי איך האָב. בערע-כען אָקאָרשט: דאָס גאַנצע לעבען, פון וויג ביז׳ן טהרה-ברעט, בין איך געווען נע ונד און האָב פאַר אַלץ און פאַר אַלעמען געציטערט: געציטערט פאַר טאַטע-מאַמע, פאַר׳ן רבי׳ן, פאַר׳ן יצר-הרע, פאַר׳ן גהנום, פאַר שדים און רוחות; געציטערט פאַר אַ שגץ, פאַר אַ גוי, פאַר אַ יון, פאַר אַ ווייסען קנעפּל; געצי-טערט פאַר אַ גזרה, פאַר אַ רדיפה, פאַר אַ בלבול, פאַר אַ פּאָ-גראָם. און ווער רעדט שוין וועגען דער אייביגער ציטערניש פאַר דעם שטיקעלע חיונה. איצטער איז אויס! אַלע דאגות, דעם גאַנצען פחד ורעדה, ווי מיט אַ האַנד אַראָבגענומען.

אַז איך קלער אין תוך אַריין, זעה איך אַרויס, אַז די גאַנצע ציטערניש נעהמט זיך פון איין מקור. דערפון וואָס דער גוף איז פערבונדען מיט דער נשמה. וואָרום איטליכער פון זיי פאַר זיך, האָט גאָרנישט וואָס צו ציטערן. אומשטיינס געזאָגט! וואָס דאַרף אַ יודישער גוף; תענוגים דאַרף ער? ער דאַרף נישט מעהר ווי אַ ביסעלע מנוחה און אויב ער זוכט חיונה, איז דאָס נישט פון זיך וועגען, חס ושלום, נאָר כדי אויפצוהאַלטען די נשמה. און די נשמה דאַרף דאָך אודאי גאָרנישט—קוים פטר׳ט זי נאָר דעם יאָך פון מאה ברכות... אַז זיי זענען אָבער צו-נויפגעבונדען, ציטערן זיי ביידע: די נשמה שרעקט זיך, דער גוף זאָל נישט נזוק ווערען—און דער גוף ציטערט, אַז די נשמה זאָל חס ושלום נישט געשטרויכעלט און נישט פערפלעקט ווערען.

איצטער, אַז מיין גוף מיט דער נשמה האָבען זיך צו-שיידט, זענען זיי ביידע זעהר קאָנטעט: דער גוף ליגט זיך אין זיין דירה, ווי אַ פריץ אָהן אַ שום דאגה און הערט אַלעמען אין טראָק. בכלל, מ׳קאָן נישט זאָגען, אַז אין דירה זאָל זיין איבע-

רי[illegible] אָדער געראָם. נאָר פונדעסטוועגען, נישט צו פערזינדיגען, פערהאַן וואו אַהינצוטהון זיך, און אַז מען זאָל זיך גוט צוקוקען, איז זי נישט ערגער, נישט פינסטערער, נאַסער און קעלטער, ווי די דירות, וועלכע איך האָב געהאַט אויף אייער ליבהאַרציג וועלטעל. היינט דערפאַר אָבער בערעכען: וואָס איז ווערט, וואָס די דירה איז אַנ׳אייגענע און אַנ׳אייביגע און איך דאַרף נישט זאָרגען וועגען קיין דירה-געלד! וואָס איז ווערט דער נחת, וואָס איך פערמאָג אַנ׳אייגענע נחלה („טעריטאָריע" בלע״ז), און טאַקי אויף מיין אייגענעם נאָמען און בין דערצו זיכער, אַז אפילו דער סענאַט אַליין וועט מיך פון איהר נישט אַראָבטרייבען. און דאָס איז נאָך נישט גאָר! בערעכען אָקאָרשט דעם תענוג דערפון, וואָס איך בין זיכער, אַז קיינער וועט ביי מיר נישט אַראָבבייסען די תכריכים פון לייב, אַז קיינער וועט מיר די גערערים פון בויך נישט אַרויסלאָזען און קיין טשוועקעס אין די אויגען נישט אַריינשלאָגען! עס פערשטעהט זיך, אַ מענש איז זינדיג און אַנ׳אַנדערש מאָל מורמעלט אונטער דער גוף, אַז ער איז נישט קאָנטעט, וואָס די ווערים פערשאַפען איהם אַ ביסעל אונרוה. נאָר דאָס, פערשטעהט זיך, איז אַ קלייניגקייט. וועלכער יודישער גוף איז דאָס נישט צוגעוועהנט, אַז ווערים זאָלען אים עסען. און נאָך וועלכע ווערים?!

נו, און פון דעם אַנדערן צד, די נשמה, איז אויך זוי ניי געבוירען. אַ קלייניגקייט, אַראָבגעוואָרפען פון זיך אַזאַ מין שווערען יאָך, ווי אַ יודישער גוף! און זי שפּאַצירט זיך איצטער אום ווי אַ פריצ׳טע איבער׳ן כף-הקלע, קיינער פערוועהרט איהר נישט צו געהן וואוהין זי וויל. קיינער פרעגט ביי איהר נישט קיין פּאַס, נישט קיין מעטריקע, נישט קיין כאָראָשע פּאָווערעניע, נישט קיין פּראַוואָזשיטעלסטוואָ, קיינער פרעגט זי אפילו נישט צו וועלכען קלייזעל (פּאַרטיי בלע־ז) זי געהערט אָן און על פי וועלכען נוסח זי דאַווענט, אמת אַנ׳אַנדערש מאָל איז איהר אַביסעל מלאָשנע, אַביסעל נישט גאָר לא עליכמ׳דיג, וואָס עס איז נישטאָ מיט וועמען צו פיהרען אַ שטיקעלע וכוח וועגען נוסחאות (פּאָגראָם־פּראַגען בלע־ז), מאַכען אַ מחלוקת׳ל

גריגזען אַ נייע חברה׳לע. נאָר ווי זאָגט מען דאָס: גוט מיט אַלץ קאָן דאָך אַ יודען נישט זיין!

אגב פערהאָף איך, אַז אינגיכען וועט זיך ביי אונז אין כף-הקלע אויך אָנהויבען אַ בעוועגונג, און דעמאָלט וועט דאָ ווערען באמת אַזוי גוט, אַז מ׳קאָן נאָרנישט מאָלען בעסער.

העיקר שכחתי. איך האָב דיר נאָך אפילו קיין וואָרט נישט אָנגעשריבען וועגען וואָס איך האָב צוגעזאָגט צו שרייבען. לאָז שוין זיין אין דעם להבא׳דיגען בריף.

ממני ידידך מרדכי חב״ד ז״ל.

מכתב ג.

לידידי הנחמד המופלג ומפורסם, מוהר״ר שלומיאל נ״י.

ראשית דבר, פריהער פאַר אַלץ קום איך דיר איצט צו בעשרייבען אַקוראַט, פון וועלכער סיבה איך בין נפטר געוואָרען.

איך קאָן זאָגען אָהן אַ שום הפלגה, אַז איך האָב געהאַט זעהר אַ פיינעם און אַן׳איידעלען טויט, הלואי אויף דיר, ידידי שלומיאל, געזאָגט געוואָרען. קודם כל—וואָס איז ווערט, וואָס איך בין נפטר געוואָרען אין די רעכטע ימים-נוראים, אַ פאָר טעג פאַר ראש-השנה! דו קאָנסט זיך נישט פאָרשטעלען, ווי גרינג און כמעט פרעהליך עס איז צו שטאַרבען אין די טעג; קיין ערך נישט צו פערגלייכען מיט אַ פטירה אין „דריי וואָכען״, און ווער רעדט שוין אין „ניין טעג״. אין די ימים-נוראים, פיהלט זיך עפעס, ממש בחוש, דאָס תחית המתים, מ׳איז זיכער, אַז מ׳שטאַרבט נאָר אויף אַ ווײלע: אַז אָט-אָט וועט קומען משיח, עס וועט זיך אָנהויבען אַ נייע וועלט פון כולו זכאי און סמאל מיט זיינע כתות שדים וועלען דורכפאַלען דורך דער ערד. אַ שטאַרב טהון, אין אַזאַ צייט איז כמעט אַזוי גרינג, ווי צו מאַכען אַ קליינעם שפאַציר.

גאָר דער היפך דערפון איז אַ פטירה אין „ניין טעג״.

בשעת אַלע רעיונות זענען אַריינגעטהון אין חורבן, אַז דאָס האַרץ איז פערצאָגט און פערקלאָגט און אין די אויערן קלינגען די אומעטיגע נגונים פון איכה און קינות. דעמאָלט דוכט זיך, אַז דער גאַנצער כדור הארץ געפינט זיך, רחמנא לצלן, אין די הענד פון סמאל'ן; אַז משיח וועט גאָר קיינמאָל נישט קומען און אַז קיין תחית המתים וועט מען שוין גאָר נישט אויפשטעהן. אַ מענש איז נעבעך קורצזיכטיג, קורצזיכטיג ווי אַ הוהן!

עס פערשטעהט זיך, ידידי, אַז איך בין נישט נפטר געוואָרען בנשיקה—ביי היינטיגע דורות איז דאָס זעהר זעלטען.— נאָר איך שווער דיר באמונתי, אַז עס האָט געהאַלטען נישט ווייט דערפון. די נשמה איז ביי מיר אַרויס גיך און גרינג, באמת ווי אַ האָר פון מילך, אַז איך האָב קוים בעמערקט. אין זינהויב האָב איך אַ ביסעל פחד געהאַט פאַר די יסורים של מיתה. איך האָב געוואוסט פון אונזערע הייליגע ספרים, אַז אפילו ביי שטילע און עהרליכע יודען טרעפט אָפט זעהר אַ שווערע פטירה, מיט פיל יסורים; אַז אַנדערע ראַנגלען זיך זעהר לאַנג מיט דעם מלאך המות, ווערען נעבעך צוקיילט און צושפּילט און קומען אויף דעם עולם האמת אָהן אַ שום מענשליכען פרצוף פנים. אַנדערע קומען אָב זעהר פיל פון דעם, וואָס דער מלאך המות ווייסט נישט ווי צוצוטרעטען צו זיי, ווייסט נישט פאַר וועלכען חטא אָנצוכאַפּען זיך און האַלט זיי דעריבער אַ לאַנגע צייט אין ביטערן הינהערפלעט, וואָס איז פיל שווערער ווי דער כף-הקלע.

איך קאָן נישט זאָגען, אַז איך האָב זיך אָבגעגעבען דעם מלאך המות אין די הענד גאָר מיט גוטען. אדרבה, איך האָב זיך מיט איהם אויך לאַנג און שטאַרק געראַנגעלט, ווי אַ גבור, נאָר געראַנגעלט האָב איך זיך מיט איהם נישט מיט די הענד, נאָר מיט דבורים און וכוחים. איך האָב איהם אויסגעוויזען בפירוש, אַז ער איז אַנ'עם הארץ, אַ בור דאורייתא און אַז ער וויל ביי מיר נעהמען די נשמה נישט על פי דין. איך זאָג דיר, שלומיאל, ער האָט ביי מיר קראַפּירט! איך האָב איהם שיער-שיער נישט מנצח געווען. סוף כל סוף האָט ער אפילו ביי מיר

צוגענומען די נשמה, אָבער פּאָרט נישט על פּי דין—און איך וועל זיך נאָך אויף איהם קלאָגען אין בית דין של מעלה. איך ווייס נישט, צי דאָס וועט מיר פיל העלפען, נאָר איהם וועל איך מבייש זיין—און דאָס איז בּיי מיר די הויפּטזאַך.

איך קאָן נישט זאָגען, אַז דער מלאך-המות איז צו מיר געקומען גאָר אומגעריכטערהייד, איך האָב זיך אויף איהם גע-ריכט נאָך פון דעם פאָריגען פּורים אָן. די מעשה איז געווען אַזוי: פּורים האָט זיך צונויפגעקליבען בּיי אונז אין קלייזעל אַ גרויסע חברה חסידים און מען האָט זיך משמח געווען, מ׳האָט געזונגען, געטאַנצט, גע׳דרש׳ענט און געגלייכוועטעלט זיך, איך בּין מסתמא אויך געווען דאָרטען און האָב זיך געגלייכוועטעלט מעהר פאַר אַלעמען. איך האָב גערעכענט, אַז וויבּאַלד אום פּו-רים דאַרף מען נישט וויסען בּין ארור המן לברוך מרדכי—איז הפקר-וועלט, איך קאָן זיך ריידען וואָס איך וויל, און אַזוי ווי איך האָב זיך געפונען אין אַ הויכער מדרגה—האָב איך געמאַכט לצנות פון אַלץ און האָב אפילו אָבגעשפּעט אַ ביסעל פון דער פמילא של מעלה. נאָך דעמאָלט גופא האָט מיר ווי אַ שטאָך געטהון אין האַרצען און איך האָב אַ קלער געטהון: „מאָטקע, האָסט זיך אַריינגעכאַפּט!״ און כך הוה: פון שושן פּו-רים אָן האָב איך אָנגעהויבּען מרגיש זיין, אַז אַרום מיר איז נישט גלאַט, אַז דער מלאך המות נעהנטערט זיך צו מיר. איך האָב אָנגעהויבען פיהלען, אַז עפּעס פלאָנטערט זיך בּיי מיר אונ-טער די פיס. אַנ׳אַנדערש מאָל, אַז איך פלעג זיך פערטראַכטען, פלעג איך קלאָר הערען, ווי אַלערליי רוחות פליהען און דרעהען זיך אַרום מיר. איך האָב בעמערקט, אַז די חברה-קדישא האָט אָנגעהויבען צו-אָפּט אַרומשפּאַצירען אַרום מיין דירה און אַנ׳-אַנדערש מאָל אפילו אַריינגעהן צו מיר אין שטוב, כלומר׳שט על פּי טעות, אָדער מיט אַ וועלכען ס׳איז אויסרייד. איינמאָל איז אפילו געקומען צו מיר דער מלאך דומה צו חלום און האָט בּיי מיר אַ פרעג געטהון: „מה שמך?״ צום גליק, האָב איך זיך נישט דערשראָקען און האָב איהם גלייך געענטפערט און ער איז אַוועק. נאָר דער סימן איז געווען זעהר אַ שלעכטער—און איך

האָב זיך בעצייטענס אָנגעהויבען גרייטען. איך האָב אָנגעשריבען אַ צואה, האָב זיך אויפגענייהט אַ פּאָר פיינע תכריכים, האָב גע- קויפט אַ מעבור-יבוק—בקצור, איך האָב זיך צוגעגרייט. און מיר איז נישט אויסגעקומען לאַנג צו וואַרטען, אַקוראַט צו דער דרי- טער סליחה, נאָר-וואָס איך האָב זיך צוגעגרייט צו געהן אין שוהל, ערשט איך הער אַ קלאַפּ אין טהיר. איך הויב אויף די אויגען—ויבא המן!—פאַר מיר שטעהט דער מלאך המות מיט זיין כּתּה שרים...

דאָ מוז איך מפסיק זיין, כדי נישט צו פערשפּעטיגען דעם טראַנספּאָרט אין אייער עוֹלם התהו אַריין.

ממני ידידך מרדכי חב״ד ז״ל.

מכתב ד.

לידידי הנחמד המופלג ומפורסם מהור״ר שלומיאל נ״י.

במכתבי האחרון, אין מיין לעצטען בריף האָב איך זיך אָבגעשטעלט ביי דעם, ווי דער מלאך המות איז אַריין צו מיר אין שטוב.

ווי איך האָב נאָר אַ קוק געטהון אויף איהם, האָב איך איהם תיכף ומיד דערקענט. איך האָב זיך פאַר איהם לגמרי נישט דערשראָקען. דאָס, וואָס אין די הייליגע ספרים איז בע- שריבען, אַז עס נעהמט אָן אַ פחד און אַנ׳אימה, אַז מ׳גיט אַ קוק אויף דעם מלאך המות, זאָג איך דיר, שלימיאל, איז לא היה ולא נברא! ער איז אַ מלאך, ווי אַלע מלאכים, און פיהרט זיך אויף זעהר איידעל, פיל איידעלער, ווי למשל, דער מלאך דומה (וואָס דאַרפסטו מעהר, ער „איהרצט“ יענע, ביי ווענען ער נעהמט די נשמה). די גאַנצע שרעקעניש קומט דערפון, וואָס ביי איהם איז דאָ טויזענד אויגען, נאָר איך שווער דיר באמונתי, אַז דאָס איז גאָרנישט. אמת, ביים ערשטען בליק ווערט אַ בי- ע׳ ריקרע אויפ׳ן האַרצען פון אַזוי פיל אויגען, נאָר אַז

מ׳קוקט זיך צו צו זיי, בעמערקט מען גלייך, אַז מיט אַלע טוי־זענד אויגען זעהט ער נישט מעהר און נישט ווייטער ווי אַ פשוט׳ער מלאך מיט איין אויג. דער סוד דערפון בעשטעהט דע־רין, וואָס זעהן זעהט ער פאַר אַמאָל טויזענד זאַכען, אָבער טהון קאָן ער מיט אַמאָל נישט מעהר ווי איין זאַך, (וואָרום ווי עס איז ידוע, קאָן אפילו אַ מלאך נישט טהון פאַר אַמאָל קיין צוויי שליחות), און דערפון ווערט ער אָפט מבולבל און ווייסט נישט פאַרוואָס זיך פריהער צו כאַפען. איך בין זיכער, אַז מענשען וואָלטען זיך וועניגער געשראָקען פאַר׳ן מלאך המות, וואָלטען זיי געקאָנט גאָר גרינג אַנטרונען ווערען פון זיינע הענד, און דוקא טאַקי מחמת דעם, וואָס ער האָט אַזויפיל אויגען.

ווי נאָר ער האָט אַריבערגעטראָטען די שוועל, האָט ער אַרויסגערעדט בלשון בעפעהל:

—מאַטקע חב״ד! גרייט זיך צו דיין פטירה! אין פיראונ־צוואַנציג רגע׳ס וועל איך דיר אָבטהון דיין רעכט!

איך בין נישט איבעריג נתפעל געוואָרן פון זיין באַפעהל און האָב זיך אָבגערופען:

—שאַ! וואָס האָסטו אַזוי קיין צייט נישט! וואָס ברענט דאָס? האָסטו געהערט אַ מעשה—אין פיראונצוואַנציג רגע׳ס!

—עס איז אַ גזר מן השמים!—האָט ער געענטפערט.

—הע,—זאָג איך,—נו, און אַז עס איז אַ גזר מן השמים, דאַרף דאָס אַזוי ברענען און פלאַקערן? איך האָב געזעהן, ווי אַ היבש ביסעל גזרות ווערען יאָהרען לאַנג נישט מקוים.

—דאָס זענען אַנדערע גזרות! די, וואָס איך בין מקיים, ווערען אין פיראונצוואַנציג רגע׳ס!—גיט ער מיר אַ תשובה.

—זאָג מיר אָקאָרשט, מלאך המות,—רוף איך זיך אָב ווייטער,—פאַר וועלכע חטאים האָב איך דאָס פערדינט אַזאַ שווע־רען עונש?

—פאַר דיינע פיינע גלייכווערטלעך אַנטקעגען דער פמילא של מעלה!

—פאַר וועלכע? פאַר די פורים׳דיגע?

—פאַר די פורים׳דיגע, פאַר די פורים׳דיגע! זעהסט, דו

ביזט אַליין גאַנץ קלאָר אין דיינע מעשים טובים!—רופט ער זיך אָפּ מיט אַ שמייכעל.

—אָבער אום פורים,—טענה איך ווידער,—איז דאָך נישט פערוועהרט זיך לוסטיג צו מאַכען, צו זינגען און צו גלייכ-ווערטלען זיך איבער וואָס מען וויל. עס שטעהט דאָך בפירוש, אַז אום פורים דאַרף מען קומען צו אַזאַ מדרגה, אַז מען זאָל נישט וויסען בין ארור המן לברוך מרדכי. היינט וואָס האָסטו צו מיר פאַר אַ טענות? בערעכען אָקאָרשט, ווער איז אום פורים געזעסען אין דערהיים שטיל און רוהיג? אפילו די שענסטע און פרומסטע בעלי-בתים, נישט נאָר חסידים, אפילו מתנגדים, האָבען אין פורים, אין אפילו שושן-פורים געהוליעט, זענען אַרום-געגאַנגען מנינים׳ווייז איבער די גאַסען, האָבען געזונגען לידער, און יונגלעך האָבען אומגעטראָגען פאָהנען, גאָר ווי שמחת תורה. און איצט מיטאַמאָל, נאָ דיר אַ געשעפט, מען משפט דערפאַר!

—דו פערשטעהסט אַ האָר נישט די דרכים פון דער פמילא של מעלה!

—פערשטעהן, פערשטעה איך, האָב איך זיך אָבגערופען,—נאָר איך רעכען, אַז דאָס איז נישט גאָר על פי יושר.

—איז נישט על פי יושר,—האָט צוגעשטימט דער מלאך המות.

—וואַרט אַ רגע!—האָב איך מיט אַמאָל אויסגעשריען, פאַלענדיג אויף אַ סברא,—דאָס איז נישט נאָר געגען יושר, נאָר אפילו נישט על פי דין. ווי קומט מען מיך צו משפט׳ן פאַר מיינע זינד אין מיטען יאָהר? וואו איז דאָס געהערט געוואָרען? איך האָב געזינדיגט פורים—נו, נו וועט מען מיך אום ימים-נוראים משפט׳ן: ראש-השנה וועט מען שרייבען, יום-כפור וועט מען חתמ׳ענען, הושענא-רבא וועט מען לעגען אַ גמר-חתימה—אַלץ ווי געהעריג. און אַז מען וועט מיך דעמאָלט אָפּ׳משפט׳ן, וועסטו קומען נאָך מיין נשמה, און איצט זייַ זיך מטריח, גיי געזונטערהייד!

דער מלאך-המות האָט אַ קוק געטהון אויף מיר פער׳-חדוש׳ט און האָט זיך צולאַכט.

—דו ביזט אַפנים די גאַנצע צייט געזעסען הינטער׳ן אויווען און נישט אַריינגעקוקט אין אַ ספר. ווי ווייסטו דאָס נישט, אַז עס איז מקובל געוואָרען אַ נייע הלכה וועגען פסק-דינים. אָבוואַרטען פון איין יום-כפור ביז דעם אַנדערן איז צו לאַנג, האָט מען דערום געמאַכט אַ תקנה, אַז יעדער שר של מעלה האָט דעם רשות יעדע שעה און יעדע רגע אַרויסצוגעבען אַ גזר-דין.

—הייסט דאָס, אַז לית דין ולית דין? האָב איך אויסגעשריען צוקאָכט.

—וואָס עפּעס לית דין ולית דין?—האָט זיך אָבגערופען דער מלאך המות.—דער גזר-דין ווערט דאָך געשריבען אויף פּאַרמעט על פּי נוסח פון אַלע פסק-דינים.

—וואָס איז מיר פון דעם פּאַרמעט און דעם נוסח, אַז דאָס איז נישט על פּי דין!—האָב איך ווייטער געשריען.

—נו, איז נישט על פּי דין, האָסטו ביי מיר אַנ׳עולה!—האָט זיך אָבגעזאָגט רוהיג דער מלאך המות און אַרויסגעצויגען דעם חלף...

דאָ מוז איך מפסיק זיין. נאָר-וואָס האָט מען מיר אָנגעזאָגט, אַז ערגעץ נישט ווייט, שוועבט אום הירשעל אָסטראָפּאָליער און דערצעהלט עפּעס אַ ניי גלייכוועדטעל וועגען מלכה שבא׳ס מויל-שלעסער. איך מוז אַהין אַ שוועב טהון און אַ הער טהון.

מיני ידידך מרדכי חב״ד ז״ל.

מכתב ה.

לידידי הנחמד, המופלג ומפורסם מוהר״ר שלומיאל נ״י!

והיום—און אַצינד קום איך פאַרטצווזעצען דעם ספור ווע-גען מיין וכוח מיט דעם מלאך-המות.

אַז איך האָב איהם געגויט מודה צו זיין, אַז אַ גזר פון אַ וועלכען עס איז שר של מעלה קאָן נישט געגל כען זיין צו אַ פסק-דין פון בית-דין של מעלה, האָב איך ווייטער גע׳טענה׳ט:

—ווי קאָנסטו, מלאך-המות, זאָגען אַז דער גזר מוז תיכף ומיד מקוים ווערען,—אַז דער בית-דין של מעלה קאָן דאָך איהם נאָך ברעכען?

—קאָנען, קאָן ער, נאָר ער מישט זיך נישט אין אַזעלכע משפטים,—האָט געענטפערט דער מלאך המות.

—ווי הייסט, ער מישט זיך נישט!—האָב איך אויסגע-שריען.—ער איז מחויב צו מישען זיך. שטעהט דען נישט בפירוש: ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה? אַז תשובה, תפילה און צדקה ברעכען די שלעכטע גזרה? וואָס? אפשר האָט מען שוין דאָס אויסגעמעקט פון פיוט? אָדער מען האָט דערויף געמאַכט איך וואָסער ס׳איז פשט׳ל?

—מען האָט דאָס נישט אויסגעמעקט און מען האָט דערויף קיין פשט׳לעך נישט געמאַכט, און פונדעסטוועגען וועלען דיר די אַלע תרופות העלפען, ווי אַ טויטען באַנקעס,—האָט ער גע-ענטפערט קאַלטבלוטיג.

—האָסט אַ גרויסען טעות! בין איך געשטאַנען אויף מיינס.—וועסט מיר נישט איינריידען, אַז מיט אַ גוטער תפילה קאָן מען נישט ברעכען אַ גזר-דין! אַ קליינינגקייט, אַ תפילה! ווייסטו דען נישט, וואָס פאַר אַ שעהנע תפילות מיר האָבען? דהיינו: כי לא תחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה. דאָס הייסט: דו ווילסט דאָך נישט, דער שטערבליכער זאָל שטאַרבען, נאָר ער

זאָל זיך אומקעהרען פון זיינע וועגען און זאָל לעבען. און דערצו דאַרפסטו נישט פערגעסען, אַז מיר האָבען זעהר פיינע בעלי-תפילות, וואָס קאָנען מרעיש עולם זיין. און איך וועל טאַקי באַלד בעטען אונזער בעל-תפילה, ער זאָל נעהמען מתפלל זיין, וועסטו זעהן...

—שאַ, קאָך זיך נישט,—האָט מיך אָבגעשטעלט דער מלאך המות,—איך ווייס, אַז איהר האָט הויכע תפילות און פיינע בעלי-תפילות, נאָר דאָס איז אַלץ גוט פאַר די ימים-נוראים, אַז דער גאַנצער בית-דין של מעלה זיצט אונטער כסא הכבוד און משפט. אַז פון זיין רעכטער האַנד שטעהט אַ מחנה פון מליצים און פון זיין לינקער האַנד—כתות פון מקטרגים, אָט דעמאָלט וועט אָנגענומען יעדע תפילה, יעדער אות, פינטעלע; אָבער ביי אַ גזר-דין איז גאָר אַנ'אַנדער זאַך. דיין תפילה וועט זיך געהן צום הימעל, נאָר ביז זי וועט אַהין אָנקומען, ביז מען וועט זי צונעהמען, ביז מען וועט אויף איהר געבען אַנ'ענטפער, וועסטו צייט האָבען צו צורייסען שעהנע עטליכע פאָר תכריכים.

—נו, גוט, לאָז זיין ווי דו זאָגסט,—האַק איך איהם איבער די רייד,—און צדקה? פאַרוואָס וועט מיר קיין צדקה נישט העלפען? איך בין אפילו אַ קבצן, נאָר וואָס טהוט מען נישט כדי צו דערהאַלטען די נשמה אין גוף? איך וועל דאָס לעצטע העמד פערזעצען און וועל אַוועקגעבען אויף פדיון הנפש.

—ביזט אַפּנים, טאַקי אַ גרויסער פרא אדם,—האָט זיך פונאַנדערגעלאַכט דער מלאך המות.—דו ווילסט מיט אַ קבצנ'יש העמד אויסקויפען זיך פון מיינע הענד, בשעת דער חלף ליגט שוין ביי דיר אויפ'ן האַלז! שוטה, כדי אָבצושטעלען דורך צדקה אַ גזר-דין, וואָס דאַרף מקיים ווערען אין פיראונצוואַנציג רגע'ס, דאַרף מען האָבען מטמונים מיט געלד, תרפ"ט אלפים מיט רענדלעך. אי דאָס, וועל איך דיך, פערשטעהט זיך, נישט לאָזען פריי. אַלץ, וואָס עס איז אין מיין רשות, איז מעהר נישט, אַריינברענגען דיך אויף אַ צייט אין היינהערפלעט, כדי דיין ווייב זאָל צייט האָבען צו רייסען קברים און אויסמעסטען דעם בית-עלמין און נאָכדעם וועל איך ביי דיר פאָרט צונעהמען די נשמה.

—שאַ! שרעק מיך נישט מיט תרפ״ס אלפים רענדלעך!—האָב איך זיך אָפּגערופען.—עס פערשטעהט זיך, אַז אַזאַ מטבע האָבּען, נישט אָבות אָבותי, נישט איך אין די אויגען נישט געזעהן, נאָר נישט פערגעס, אַז מיר האָבּען אַ דאַנק גאָט, רייכע יודען, אַדירים, אַ מין ראָטשילד, פאַר וועלכע תרפ״ט אלפים רענדלעך איז נישט קיין גרויסע מטבע.

—איז וואָס מיינסטו? זיי וועלען דיר אויסהעלפען?

—ווי דען?—האָב איך אויסגעטריען.—וואָס, ראָטשילד איז אַן׳עם-הארץ? ער ווייסט נישט, אַז ער איז על פּי דין מחויב אויסצולייזען אַ יודישע נשמה, וואָס שטעהט אין סכּנות? איך בּין זיכער, אַז ער געדענקט גאַנץ גוט, אַז כל ישראל זענען חברים, און וועט גלייך אָפּצאָהלען די מזומנים, ווי איך וועל נאָר אַ בּעט טהון... איז, זיי מוחל, ציה-אויף דאָ אַ רגע, איך וועל צו איהם אַ שפּרונג טהון און וועל בּיי איהם אַ כאַפּ טהון די מטבע.

—אַנ׳א מזיכטע טרחה!—האָט זיך אָפּגערופען דער מלאך המות.—איך קען גוט די יודישע גבירים (געזונד זאָלען זיי זיין!) און קאָן דיר פערזיכערן, אַז קיינער פון זיי וועט נישט געבּען קיין פּרוטה אחת כּדי אויסצולייזען פון מיינע הענד אַ יודען, וואָס גלייכווערטעלט זיך, זיי וועלען גיכער אויסהעלפען אַ גוי, וואָס זאָגט תהלים, איידער אַ יודען, וואָס מאַכט פון אַלץ לצנות.

—בּלייבּט, הייסט דאָס, תשובה?—רוף איך זיך אָפּ.—נו, לאָז זיין תשובה... אָשמנו בּגדנו... און איך האָב זיך אָנגעהויבּען צו שלאָגען אין האַרצען על חטא.

—לאָז צו רוה דעם על חטא!—האָט מיך אָפּגעשטעלט דער מלאך המות.—איצט וועט דיר נישט העלפען נישט קיין אָמן בּכל כּחך, נישט קיין על חטא. איצט האָט מען בּיי אונז איינגעפיהרט אַנ׳צנדער מין תשובה. אויבּ דו ווילסט, אַז מען זאָל בּרעכען דיין גזר דין, בּרענג אַהער דיינע קינדער, דיינע קרובים און אוהבים און זיי זיך מתודה אויף זייערע זינד, […]ן אַז איך וועל זיי אַלעמען האָבּען אין די הענד, וועל איך […]עמעלט זעהן, אפשר וועל איך דיר שענקען דאָס לעבּען נאָך אויף אַ פּאָר רגע׳ס..׳

—געה צו אַלדע שוואַרץ יאָהר, מיט דיין תשובה, מלאך המות!—האָב איך אויסגעשריען מיט כעס.

—אַהין וועל איך אַלצאיינס געהן,—האָט ער מיר געענטפערט.—נאָר פריהער וועל איך פונדעסטוועגען ביי דיר צונעהמען די נשמה...

...דאָ מוז איך מפסיק זיין: עס איז שוין שפעט ערב שבת און מען פערשליסט דעם גהנום. אי״ה אין אַ וואָך ארום וועל איך דיר שרייבען, וואָס איז ווייטער געווען.

ממני ידידך מרדכי חב״ד ז״ל.

מכתב ו.

לידידי הנחמד המופלג ומפורסם מהור״ר שלומיאל נ״י.

ואני מאריך—און איך נעהם זיך ווידער ממשיך צו זיין דעם ספור וועגען מיין וכוח מיט׳ן מלאך המות.

אַז איך האָב דערזעהן, אַז ס׳האַלט שלעכט און דער חלף ליגט שוין ביי מיר אויפ׳ן האַלז, בין איך געפאַלען אויף אַ נייער המצאה.

—דו זאָגסט,—האָב איך זיך אָבגערופען,—אַז דער גזר-דין מיינער איז געשריבען אויף פאַרמעט און על פי נוסח פון אַלע פסק-דינים? וויז מיר אָקאָרשט איהם אַ קוק צו טהון?

—מיט דעם גרעסטען כבוד,—האָט ער געענטפערט און דערלאַנגט מיר דעם פאַרמעט.

איך האָב אַהין אַריינגעקוקט און האָב אויסגעשריען:

—סטייטש, דאָ שטעהט דאָך געשריבען, אַז דו וועדסט געשיקט צו נעהמען די נשמה פון ר׳ מרדכי בן ר׳ זעליג חב״ד מווילנא, היינט וואָס-זשע ביזטו געקומען צו מיר?

—ווי הייסט וואָס בין איך געקומען צו דיר?—האָט ער זיך אָבגערופען פערוואונדערט,—וואוהין דען זשע האָב איך געזאָלט געהן? דו ביזט דאָך מרדכי בן ר׳ זעליג חב״ד מווילנא.

—נישט געשטויגען און נישט געפלויגען!—האָב איך גע-ענטפע־ט פעסט.—איך בין נישט מרדכי, איך בין נישט ב״ר זע-ליג, איך בין נישט חב״ד און איך בין נישט פון ווילנא.

—ווער זשע דען ביזטו?

—איך בין אַלטער ב״ר חיים כץ מדובראָוונע!—און אויב דו גלויבסט מיר נישט, קאָן איך דיר גלייך ווייזען אַ מעטריקע!

—אַ! עס הויבען זיך אָן די ליבהאַרציגע יודישע שטיק!—צוגעלעגטע נעמען! פאַלשע מעטריקעס!—האָט אויסגעשריען מיט כעס דער מלאך המות.

—געה, דערוויז אַז פאַלשע,—האָב איך איהם געענטפערט קאַלטבלוטיג.

—אַ מחיה׳דיגע זאַך האָבען מיט אַ יודען אַ געשעפט!—האָט ער ווייטער גע׳טענה׳ט צוהיצט.—אַליין האָט ער נאָר-וואָס געשריען וועגען דין, געקאָכט זיך, געפילדערט, און איצטער שפרינגט ער אַרויס מיט אַ פאַלשען נאָמען און מיט אַ פאַלשער מעטריקע. וואָס, דאָס איז על פי דין?

—וואָס דרעהסטו מיר אַ ספאָדיק: דין-סמין!—האָב איך איהם איבערגעהאַקט די רייד.—איך וויל גאָר מיט דיר קיין וכוחים נישט האָבען און איך האָב קיין צייט נישט מיט דיר צו פערברענגען. געה זיך געזונטערהייד און זוך דיר דיין מאָט-קע חב״ד דעם לץ, און מיך, אַלטער כץ, לאָז צו רוה. און איך האָב טאַקי קיין צייט נישט, איך וועל איבער דיר פערשפעטי-גען סליחות.

און איך האָב אויסגעשטרעקט די האַנד צום וואַנד, כדי צראָבצונעהמען דעם טלית און תפילין.

נאָר דער מלאך המות האָט מיך אָבגעשטעלט.

—שאַ, אייל נישט, ר׳ אַלטער ב״ר חיים!—האָט ער זיך אָבגערופען פערביסען.—נישט מיין, אַז דו האָסט זיך שוין אויס-געדרעהט פון מיינע הענד. מיר זענען נאָך אויך נישט אַזעלכע טפשים, ווי דו מיינסט, מיר האָבען שוין געפונען אַ תרופה אַנטקעגען צוגעלעגטע נעמען און פאַלשע מעטריקעס אויך. זאָג, זאָג אָקאָרשט, ווי רופט מען דיך? מה שמך?

—אַלטער ב״ר חיים כּץ מדובראָוונע!

—זעהר פיין,—האָט ער געענטפערט רוהיג, האָט אַ זוך געטהון ביי זיך אין בוזעם-קעשענע, אַרויסגעצויגען פון דאָרט אַ פּאַרמעט און דערלאַנגט מיר.

—אָט האָסטו אַ גזר-דין אויף אַלטער ב״ר חיים כּצ׳ס נאָ-מען! נו, איצטער ביזטו קאָנטעט?

איך האָב אַריינגעקוקט אין פּאַרמעט און מיר איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען.

—סטייטש! ווי קומט דאָס?—האָב איך אויסגעשריען.

—אָט אַזוי קומט דאָס! גאָר פשוט! מיר גרייטען צו גזר-דינים פאָראויס אויף אַלע מינים נעמען, וואָס זענען נאָר פער-האַן אין דער וועלט—און אַז ס׳קומט צו דער זאַך, איז ביי מיר קיינמאָל קיין מניעה נישטאָ אָן אַ גזר-דין. דו פערשטעהסט?

—אוי, ווי איך פערשטעה נאָך!—האָב איך געענטפערט מיט אַ ביטערן זיפץ.

—נו, איז אויב דו פערשטעהסט, טאָ מאַך נישט קיין שהיות, דערלאַנג די נשמה; דיר איז געבליבען נאָר אַ פּאָר רגע׳ס!

ביטער איז מיר געוואָרען אויפ׳ן האַרצען און איך האָב אָנגעהויבען צו טענה׳ן:

—ווי הייסט עטליכע רגע׳ס! וואָס וועל איך קאָנען אויס-פיהרען אין אַזאַ קורצער צייט? איך וועל קוים צייט האָבען אָבצוזאָגען וידוי, היינט ווען וועל איך זיך געזעגענען מיט ווייב און קינדער, ווען וועל איך זיי בענשען?

—על פּי הדחק,—האָט מיר געענטפערט דער אכזר,—קאָן מען אויסקומען אָהן געזעגענישען אויך.

—סטייטש! דאָט לעצטע מאָל דאָך!—האָב איך אויסגע-שריען.

—וואָס עפּעס דאָס לעצטע מאָל?—האָט ער מיך גענומען בערוהיגען.—דאָס ווייב און די קינדער וועלען דאָך קומען צו דיר אויפ׳ן בית-עולם.

—אַ פיינער זעהן-זיך אויפ׳ן בית-עולם!—איך וועל ליגען

אונטער אַ בּאַרג ערד און וועל אפילו זייערע ליכטיגע פּנימ׳ער נישט זעהן?

—נויטיג דאַרפסטו זעהן זייערע פּנימ׳ער! וואָס אַרט דיך, אַז דו וועסט אויסהערען זייערע בּכיות. וועסטו נישט זעהעניג, גוט פערשטעהן, וואָס פאַר אַ פּנימ׳ער זיי קאָנען האָבען.

—אָבער געוואַלד!—האָב איך ווייטער גע׳טענה׳ט, ווי האָסטו דאָס אַ האַרץ אָבצורייסען אַ יודען פון זיין משפחה, פון ווייב און קינדער, פון אַ קנעלונג, פון אַלץ! ביזט דאָך חס ושלום נישט קיין טאָטער!

—אָט הויבט זיך אָן מיט אַ יודען,—האָט ער אויסגערופען נישט קאָנטעט.—אַז איך נעהם נשמות ביי יונגעלייט, שרייט מען ככרוכיא: „סטייטש! די רציחה! יונגע קינדער! תינוקות של בית רבן!״ און אַז איך טרעט צו צו עלטערע יודען, האָט מען צו מיר ווידער טענות: דאָס ווייב, די קינדער, די אייניקלעך! נו, זאָג, אדרבה, ווער איז דיר שולדיג, וואָס דו האָסט זיך אַזוי לאַנג פערלעבט? וואָלסט שטאַרבען אין דער יוגענד, וואָלסטו פערשפּאָרט אַ טרחה צו שטאַרבען אויף דער עלטער.

—אָ-אוי, טוב לו לאדם שלא נברא!...—האָב איך אַרויסגע-רעדט מיט אַ טיפען זיפץ און האָב זיך צעוויינט.

אַפנים דעם מלאך המות האָט דאָס אַ ביסעל דערנומען און ער האָט זיך אָבגערופען אַ ביסעל ווייכער:

—שוטה! וואָס זוויינסטו? איך זאָג דיר, דו וועסט אפילו נישט מרגיש זיין, ווי די נשמה וועט ביי דיר אַרויס! דו בּע-רעכען אָקאָרשט, אויף וואָס האַלט זיך ביי דיר די נשמה? אויף אַ האָר! נישט פערגעס, אַז איך בין אַ גרויסער מומחה און אַז דו וואָלסט נישט מאַכען קיין עסקים, וואָלט איך דיר שוין לאנג אָבטהון דיין רעכט און דו וואָלסט איצט געווען אַ פרייער פוי-געל...

ער האָט אַ שאַרף געטהון דעם חלף און מוסף געווען:

—נעכטען בין איך געקומען צו אַן אַ׳לטען מלמד נעהמען די נשמה. אַז ער האָט מיך דערזעהן, האָט ער זיך צעקלאָגט, אָט געכאַפּט דעם מעבר יבּוק, האָט אָנגעהויבען שרייען „שמע

ישראל!" און אַז עס איז געקומען צו דער זאַך, האָט זיך אַרויס-געוויזען, אַז ער האָט קיין כח נישט געהאַט אפילו צו שטאַר-בען און איך האָב נאָך געמוזט איהם געבען אַ ביסעל חיות, אַ ביסעל קוויקעניש, ער זאָל כח האָבען צו שיידען זיך מיט דעם צעוועהטאָגטען שטיקעל נשמה.

ביי די ווערטער האָט ער מיך אָנגענומען ביי דער גרגרת און האָט אויסגעשטרעקט די האַנד מיט'ן חלף...

דאָ בין איך מפסיק. אי"ה די קומענדיגע וואָך וועל איך ממשיך זיין מיין סיפור.

ממני ידידך מרדכי חב"ד ז"ל.

מכתב ז.

לידידי הנחמד המופלג ומפורסם, מוהר"ר שלומיאל נ"י

כאשר כתבתי לך—ווי איך האָב דיר שוין געשריבען במכתבי האחרון, אין מיין לעצטען בריף, האָט דער מלאך המות שוין צוגעגרייט זיך אָבצוטהון מיר מיין רעכט. ער האָט מיך שוין אָנגענומען פאַר'ן גרגרת און אויפגעהויבען דעם חלף, נאָר איך האָב איהם אָנגעכאַפּט פאַר'ן האַנד און אויסגעשריען:

—נאָך אַ רגע! איך האָב דיר צו זאָגען עפּעס וועגען אַ זעהר וויכטיגען ענין.

—וואָס ווייטער? ווידער וועלכע עס איז טענות? גענוג! איך האָב קיין צייט נישט,—האָט ער געענטפערט.

—נישט קיין טענות. איך וויל דיך מעהר נישט, פרעגען וועגען אַנ'ענין, וואָס איז שייך צו דיר אַליין.

דער מלאך המות האָט מיר אָבגעלאָזט די גרגרת, האָט אָבגעפיהרט דעם חלף און געזאָגט:

—נו, פרעג, אָבער בקיצור, אָהן מליצה, אָהן הקדמות און צו דער זאַך!

—פערשטעהסט מיך, מלאך המות,- האָב איך אָנגעהויבען,-

איך ווייס נישט, צי איך וועל זיך נאָך ווען עס איז מיט דיר זעהן. וואָלט איך וועלען פאַר דעם אָבשיידען זיך פון דיר, דער-געהן אויף ריכטיג, צי איז דאָס אמת וואָס מען דערצעהלט וועגען דיר אין אונזער עולם התהו?

—וואָס אַזוינס דערצעהלט מען וועגען מיר?—האָט ער אויסגערופען מיט אַ שטיקעל אימפעט. אדרבה, אדרבה, דערצעהל, לאָמיך הערען!

אַז איך האָב דערזעהן, דאָס מיינע רייד האָבען געמאַכט אַ רושם אויפ'ן מלאך המות, האָב איך זיך אָבגערופען:

—גוט צו זאָגען: דערצעהל! ביי מיר האָט איבערגעטרי-קענט אין האַלז, וועסט מוחל זיין וואַרטען אַ ווײלע, איך וועל אָבדאַווענען פון פאָרענט וועל איך דורכנעצען דעם האַלז מיט אַ גלעזעלע וואַרעמס, נאָכדעם וועל איך דיר דערצעהלען.

—ביזט משוגע, צי חסר דעה?—האָט מיר איבערגעשלאָגען די רייד דער מלאך המות.—ווי ווילסטו דאָס נאָך וידוי טרינקען? האָסטו דען פערגעסען, אַז צווישען וידוי און שטאַרבען איז פער-באָטען צו עסען און צו טרינקען?

—אמת, דאָס איז מיר גאָר פון זינען אַרויס,—האָב איך געענטפערט מיט אַ זיפץ.—נו, טאָ הער, וואָס איך וועל דיר דערצעהלען. אָבער איך נעהם מיט דיר אויס אַ תנאי, זאָלסט קיין פעראיבעל נישט האָבען, אויב איך וועל דיר פוגע בכבוד זיין מיט מיין סיפור.

—איך בין נישט קיין קפדן,—האָט ער געענטפערט מיט אַ שמייכעל.

—מען דערצעהלט וועגען דיר,—האָב איך אָנגעהויבען,— אַז אין דער יוגענד האָסטו חתונה געהאַט, און עס האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזען, אַז דיין ווייב איז אַ מורא'דיגע ארורה...

—וואָס הייסט אַנ'ארורה...—האָט אַרויסגערעדט דער מלאך המות, אַראָבלאָזענדיג אַ ביסעל פערשעמט אַלע טויזענד אויגען.— גאָרנישט קיין ארורה... גלאַט, זי איז געווען זיך, ווי זאָגט מען דאָס, אַ ביסעל נערוועז... אַ ביסעל היסטעריש...

—מען דערצעהלט ווייטער, אַז דו האָסט סוף כל סוף פון

איהר נישט אויסגעהאַלטען און ביזט אַנטלאָפען וואו פעפער וואַקסט.

—כזב ושקר!—האָט ער זיך אָפּגערופען.—איך בין גאָרנישט אַנטלאָפען. מיר זענען זיך פשוט פונאַנדערגעגאַנגען און איך בין אַוועקגעפאָהרען אָברוהען זיך אַ ביסעל אַהין וואו פעפער וואַקסט. דאָרטען איז דער קלימאַט זעהר אַנ׳איידעלער...

—נו, ווי די מעשה איז, נאָר איהר האָט זיך געשיידט. זי איז געבליבען פון דיר מעוברת און האָט געהאַט אַ זוהן, וועלכער איז אויסגעוואַקסען אַ לא יצלח. אַז ער איז צוגעשטאַנען צו דיר דו זאָלכט איהם געבען אַ וועלכע עס איז פרנסה, האָסטו איהם געהייסען ווערען אַ רופא און האָסט איהם אָנגעזאָגט אַ סימן, אַז בשעת ער וועט קומען צו אַ חולה, זאָל ער די ערשטע זאַך אַ קוק טהון, וואו דו שטעהסט: שטעהסטו צוקאָפּענס, זאָל ער זאָגען, אַז עס איז קיין שום תרופה נישטאָ און זאָל פאַר קיין שום געלד נישט אָננעהמען זיך היילען, שטעהסטו צופוסען—זאָל ער זיך זיכער אָננעהמען, און וואָס פאַר אַ רפואה ער וועט דעם חולה נישט געבען, וועט יענער אַלצ־א״ינס געזונדט ווערען. ער האָט אַזוי געטהון און האָט בעקומען אין דער וועלט אַ שם פאַר דעם גרעסטען רופא. ויהי היום—איז קראַנק געוואָרען דעם מלכ׳ס איינציגע טאָכטער און דער מלך האָט געלאָזט אויסרופען אין אַלע מדינות, אַז ווער עס וועט אויסהיילען די בת־מלכה, וועט ער יענעם אַוועקגעבען אַ האַלבע מלוכה און די בת מלכה פאַר אַ ווייב, און אויב עמיצער וועט זיך אָננעהמען און נישט אויסהיילען, וועט מען יענעם קעפּען. און ווי דיין זוהן האָט דאָס דערהערט, איז ער אַוועק צום מלך און האָט זיך אָנגענומען אויסהיילען זיין טאָכטער, נאָר אַז מען האָט איהם אַריינגעפיהרט צו איהר אין חדר, האָט ער דערזעהן אַז דו שטעהסט ביי איהר צוקאָפּענס. ער האָט אָנגעהויבען זיך בעטען ביי דיר דו זאָלסט אַוועקגעהן. נאָר וויפיל ער האָט זיך נישט געבעטען, האָסטו זיך נישט גערירט פון אָרט. נאָר מיטאַמאָל האָט ער אַ געשריי געטהון: „טאַטע! די מאַמע געהט!!"—און דו ביזט אַנטלאָפען.

דער מלאך המות האָט מיך אויסגעהערט מיט אַראָבגעלאָזע-זענע אויגען און האָט שטיל אַרויסגעמורמעלט:

—די מעשה איז כמעט אינגאַנצען אמת, נאָר איך בין נישט אַנטלאָפען... גלאַט, מיר האָט זיך נישט געוואָלט ווידער בעגעגענען זיך מיט איהר, האָב איך געגעבען דריי שפיי און בין אַוועקגעגאַנגען.

—איך האָב אַליין אויך גערעכענט, אַז דו ביזט נישט אַנטלאָפען, נאָר האָסט געגעבען דריי שפיי און אַוועקגעגאַנגען,— האָב איך איהם נאָכגעגעבען.—נאָר חוץ דעם, איז הייסט דאָס, די מעשה אַנ׳אמת׳ע?

—הלואי וואָלט דאָס אַזוי נישט זיין אַנ׳אמת, ווי דאָס איז אַנ׳אמת,—האָט ער אָבגעזיפצט.

—און זאָג מיר,—האָב איך מאריך געטען,—איך האָב נאָך געהערט זאָגען, אַז אַצינד געפינט זיך דיין פלונית׳טע גאָר-נישט ווייט פון דאַנען, מיט אַ האַנד צו דערלאַנגען, און זי קאָן יעדע רגע אַריינגעהן אַהער אין שטוב. וואָלט אפשר גליי-כער געווען דו זאָלסט נישט מאַכען קיין שהיות און זאָלסט בעצייטענס געבען דריי שפיי און אַוועק.עהן?

—אַ גרויסען דאַנק פאַר אַ פריינדליכער עצה,—האָט ער זיך אָבגערופען מיט אַ פערביסענעם שמייכעל.—נאָר איך קאָן דיך בערוהיגען. איצט מאַכט מיר נישט אויס מיט איהר צו בעגעג-נען זיך. מיר זענען שלום געוואָרען.

—ווי אַזוי?—האָב איך מיך פערוואונדערט.

—גאָר פשוט, דער זוהן האָט געמאַכט צווישען אונז אַ גוט לעבען. פערשטעהסטו מיך, בשעת ער האָט אויסגעהיילט די בת מלכה, האָט מען איהם אַ ביסעל אָבגענאַרט. מען האָט איהם די בת מלכה נישט אָבגעגעבען פאַר אַ ווייב, נישט געשענקט קיין האַלבע מלוכה, גאָר און גאָר האָט מען איהם געמאַכט פאַר אַ שני למיניסטער, פאַר אַ מין שר האופים. דעמאָלט האָט ער זיך אַוועקגעוואָרפען זיין דאָקטאָריע און אָנגעהויבען פיהרען געשעפ-טען מיט תבואה. די מאַמע האָט ער גענומען צו זיך. דאָ האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז טיף אין האַרצען האָט זי מיך ליב געהאַט.

זי האָט דעם זוהן געגעבען אַנ׳עצה, אַז ער זאָל זיך נעהמען פערגרינגערן מיר די מלאכה אויף די עלטערע יאָהרען. זי האָט גוט געוואוסט, אַז שווערער פאַר אַלץ, קומט מיר אָן אַרויסצו־בעקומעז די נשמה ביי אַ פויער, האָט זי איהם געגעבען אַנ׳־עצה אָנצוהויבען צושטעלען תבואה פאַר הונגעריגע פויערים, און בזה האופן צוגרייטען זייערע נשמות, אַז זיי זאָלען זיך גרינג שיידען מיט׳ן גוף. וכך הוה. זינט ער האָט זיך גענומען דער־פאַר, איז מיר די מלאכה אין די דערפער געוואָרען כמעט אַזוי גרינג, ווי אין די יודישע שטעדט. איך זאָג דיר אַ חיות, בנאמנות! איידער איך קום נאָך, ליגט שוין דער פויער מיט אַנ׳אָפענעם מויל מוכן ומזומן אָבצוגעבען מיר זיין שטיקעל גוי׳שע נשמה. פון דעמאָלט אָן איז געוואָרען אַ שלום צווישען מיר און מיין פלונית׳טע.

—אַזוי איז די מעשה?—האָב איך זיך אָבגערופען,—נו, און צי קאָנסטו מיר אפשר נישט זאָגען, ווער האָט דיר פערגרינ־גערט די מלאכה, בשעת צונעהמען די נשמות פון הערצען...

איך האָב קיין צייט נישט געהאַט גומר צו זיין מיינע ווערטער, ווי איך האָב מיטאַמאָל דערפיהלט אַ מין גענעץ־ציה אין אַלע אברים, אין די אויגען איז מיר געוואָרען ליכטיג, ווי עס וואָלטען זיך אָנגעצונדען אַ שאָק מנורות, אין די אויערן האָבען אָנגעהויבען קלינגען תקיעות און תרועות. איך האָב דער־פיהלט דעם ריח פון שטאַרקען וויירויך און אין מויל, דעם טעם פון מים המאררים. איך האָב געגעבען אַ שטאַרקען נאָס—און פערטיג!... איך בין שוין געווען צוטיילט אויף צוויי, דער גוף איז געלעגען אויף דער ערד און די נשמה האָט אומגעשוועבט אין ספרים־אַלמער און געזוכט דורך וואַנען אַרויסצורייסען זיך פון שטוב...

אין דעם קומענדיגען בריף וועל איך דיר בעשרייבען וואָס מיט מיין נשמה האָט פאַסירט באַלד נאָך מיין פטירה.

ממני ידידך מרדכי חב״ד ז״ל

מכתב ח.

לידידי הנכבד הנחמד, המופלג ומפורסם מוהר״ר שלומיאל נ״י.

וכאשר יצאה נשמתי—און ווי נאָר פון מיין גוף איז אַרויס די נשמה, אַזוי האָט זי באַלד דערפיהלט, אַז אין שטוב איז פינסטער, ענג, שמוציג און עלענד, און האָט אָנגעהויבען רייסען זיך אַרויף, צום טיפען הימעל, צו דער זון און די שטערן, צום ליכטיגען כסא הכבוד. נאָר אַז זי האָט אַ קוק געטהון אַראָב, אויף דעם גוף, האָט איהר אָנגענומען אַ מאָדנער צער.

איך קאָן זיך נישט בעריהמען, אַז בשעת׳ן לעבען בין איך געווען אַ גרויסער סמעליאַק, צי אַנ׳איבעריגער מזיק. איך בין זיך געווען אַ שטילער און אַ מעסיגער יודישער לץ. פונדעסטוועגען האָב איך אין זיך געהאַט אייניגע תנועות פון אַנ׳איש מלחמה, פון אַ שטיקעל גבור: אַז מען פלעגט זיך נאָר אָנצילען צו געבען מיר אַ קלאַפּ, פלעג איך גלייך אויסשטעלען דעם עלענבויגען; אַז מען פלעגט מיך שלאָגען, פלעג איך וויינען און אַנ׳אַנדערש מאָל אפילו שרייען. אַז מען פלעגט מיך אַרומשטעקען מיט פעדערן, פלעג איך ווייזען אַז איך בין ברוגז און אָפטמאָל אפילו ענטפערן מיט אַ קללה, און (האָב קיין פּאַראיבעל נישט), אַז מיר פלעגט בייסען, פלעג איך זיך קראַצען. אין דעם אַלעם, פערשטעהט זיך, האָט נישט געשטעקט קיין גרויסע גבורה, נאָר פונדעסטוועגען זענען דאָס פאָרט געווען תנועות פון אַ מענשען. און דאָ איז מיטאַמאָל מיין גוף געבליבען ליגען אַ שטומער, אַ טויבער, אַנ׳אָבהענדיגער, אָהן אַ שום תנועה, אָהן אַ שום חוש, כאָטש שפּאַר מיט איהם אונטער אַ פּאַרקאַן. און די נשמה האָט זיך פערקוקט מיט אַנגסט אויף איהר אָרימען שותף און איז געבליבען אין שטוב, ביז מען האָט איהם אָבגעטהון זיין רעכט. זי האָט אויסגעהערט אַלע יללות פון מיין אלמנה און די יתומים, פון די גוטע פריינד און קלאָג-מוטערס; האָט

אויסגעהערט אַלע בקשות, מיט וועלכע מען האָט זיך צו איהר געווענדט, האָט גוט איינגע׳חזר׳ט פאַר וועמען צו זיין אַ גוטער בעטער, מיט וועמען זיך צו זעהן אויף דעם עולם האמת, און אויף וועלכע אומגערעכטיגקייטען זיך צו קלאָגען. און אַז מען האָט דעם גוף אַריינגעלעגט אין אָרון און אַרויסגעטראָגען פון שטוב, איז זי גלייך נאָך איהם אַרויסגעפלויגען.

זי האָט זיך אַ לאָז געטהון ווי אַ פייל פון בויגען אַרויף, אין הימעל גלייך צום כסא הכבוד. זי איז געפלויגען מיט אימפעט און מיט רוגזא. זי האָט געטראָגען מיט זיך אַ גאַנץ יודיש לעבען, אַ ביטערס און אַ פינסטערס, דורכגעדרונגען מיט צער, דהקות, חרפה און רדיפות; געטראָגען בערג מיט טענות און קשיות; געטראָגען גאַנצע לאָגלען מיט נישט אויסגעוויינטע טרעהרען, הויפענס מיט זיפצען, טייכען מיט זודיגען בלוט. זי האָט זיך געאיילט וואָס גיכער צו קומען צום זיבעטען הימעל און מיט אַנגסט און צאָרן אַ וואָרף טהון דאָס אַלץ צום שוועל פון כסא הכבוד און אַ געשריי טהון דעם כביכול: זעה, וואָס אין דיין וועלט טהוט זיך!! און זי איז געווען זיכער, אַז דאָס וועט מאַכען אַ רושם אין אַלע הימלען, וועט אַרויסרופען אַ גערודער אין אַלע עולמות, און אַלע מלאכים און שרפים, וואָס קאָמאַנדעווען אין אייער עולם התהו, וועלען אַרויסגערופען ווערען צום שרעקליכען דין וחשבון און עס וועלען מקוים ווערען די הייליגע ווערטער פון „ונתנה תוקף״: „ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון, ויאמרו הנה יום-הדין, לפקוד על צבא מרום בדין, כי לא יזכו בעיניך בדין״. דאָס הייסט: „און די מלאכים וועלען אָנהויבען איילען, און זיי וועט אָננעהמען אַ ציטערניש און אַ פלאַטערניש און זיי וועלען זאָגען: אָט איז דער טאָג פון משפט געקומען צו דערמאָהנען זייערע מעשים נאָכ׳ן דין נאָך, ווייל אין דיינע אויגען וועט קיינער פון זיי נישט גערעכט בלייבען אין דין״.

זי איז געפלויגען אַלץ העכער און העכער. די ערד אונטער איהר, ווייט-ווייט, אַ קליינינקע און אַ פער׳חושכ׳טע, האָט אויסגעוויזען ווי אַנ׳אַלטער פערשמאָלצענער ארבע-כנפות, וואו

דער חלל אין מיטען האָט פאָרגעשטעלט דער ים הגדול. שטעדט האָבען אויסגעוויזען ווי אַרבעס, לענדער—ווי אָבגעריסענע בלעט-לעך פון בוימער, טייכען—ווי פעדים פון ציצית.

אין אָנהויב איז זי אַ קורצע צייט געפלויגען אַליין, נאָר באַלד האָט זי דערזעהן אַרום זיך גאַנצע כתות פון חברים, וועלכע האָבען זי אָנגעיאָגט. אַרום איהר, העכער, נידעריגער און פון אַלע זייטען, זענען געפלויגען אויך צום כסא הכבוד, נאָך אַנדערע נשמות, אַלטע און יונגע, מיאוסע און שעהנע, שמוציגע און ריינע. זיי אַלע זענען אויך געפלויגען מיט צער און רוגזא און האָבען מיט זיך געטראָגען פעק מיט טענות. נאָכדעם האָבען זיך בעוויזען גאַנצע מחנות מיט מלאכים, וואָס האָבען מיט אימ-פעט געטראָגען תפילות, זיפצען, קרעכצען, אמן'ס, פרומע רעיונות, הרהורי תשובה און אַלערליי מעשים טובים. און גלייך נאָך זיי האָבען זיך געטראָגען אַנדערע שוואַרצע און ווילדע מחנות פון מקטרגים און שטן'ס, וואָס האָבען מיט אַ בייזען גע-לעכטער געשלעפט נאָך זיך שלעכטע הרהורים; נבול-פה-ווערטער, זינדיגע מעשים, שמייכלען פון חניפה און בליקען פון שנאה. און צווישען זיי האָבען זיך אומגעטראָגען, אָהן מלאכים און אָהן מקטרגים, עלענדע, ווי דורכ'ן ווינד פון אַ בוים אַראָבגע-ריסענע בלעטלעך, ברכות און קללות, שבועות און חרמות, טראָ-פענס בלוט און טרעהרען און שוויס, שטומע בליקען אין הי-מעל פון ליידענדע, שטילע כליפענס פון פערשמאַכטע קינדערשע ליפעלעך און אַ שרעקליך האַלב פערשטיקט איבערגעריסענער געשריי פון דער גאַנצער ערד, וואָס פערכלינעט זיך אין בלוט.

און וואָס ווייטער די נשמה מיינע איז געפלויגען, איז אַרום איהר געוואָרען אַלץ ענגער און געדיכטער, אַלץ שטאַר-קער, הילכיגער און שטורעמדיגער, דער רעש און דער גערודער. עס האָט געקאָכט ווי אין אַ קעסעל. מען האָט זיך שוין גע-שטויסען, געשטיקט און מיט גרויס מיה און פיין געצויגען ווי פון פעך אין דער הויך. נאָך אַ ווײלע, און זי איז שוין גע-וועזן צונויפגעדריקט, צונויפגעפרעסט צווישען אלפי אלפים און רבי רבבות מלאכים, מקטרגים, נשמות, הרהורים, תפילות, קרעכ-

צען, געשרייען, טרעהרען און אַלערליי מעשים, וועלכע האָבען זיך געצאַפּעלט, געריסען און פערדולט אַלע הימלען.

—גיב זיך געשווינד אַ ריס אָן אַ זייט, צו כף-הקלע, אַנישט ביזטו פערפאַלען!—האָט די נשמה דערהערט אַ שטילען פערשטיקטען קול.

זי האָט זיך אַרומגעקוקט און האָט דערזעהן נעבען זיך אַ יונגינקע מלאכ׳ל, אַ צושלאָגענעם, מיט צוריסענע פליגעלעך, וועלכער האָט געטראָגען אַ פערשמאַכטע קינדערשע נשמה.

—איז דען נישטאָ קיין שום מעגליכקייט דורכצורייסען זיך צים זיבעטען הימעל?—האָט זי אַ פרעג געטהון דעם מלאכ׳ל.

—קיין שום מעגליכקייט!—האָט ער געענטפערט.—גיב נאָר אַ קוק אין דער הויך. זעהסטו דאָרטען קלאָרע, ליכטיגע הימלען? דו מיינסט, אַז נאָר זיבען אַזעלכע הימלען זענען דאָ? זאָג איך דיר, אַז דו האָסט אַ טעות. עס זענען פערהאַן הימלען אָהן אַ צאָהל, און יעדען טאָג ווערען בעשאַפען אַלץ נייע. און ווייסטו פון וואָס זיי ווערען בעשאַפען? פון אונז, פון אָט דעם אַלעם, וואָס צאַפּעלט און רייסט זיך איצט מיט אַזאַ אַנגסט צום כסא הכבוד. אַלע טאָג און אַלע שעה קומען אָן פון דער ערד, ווי געדיכטע וואָלקענס, אַזוינע מהנות—און מחמת דעם וואָס זייער צאָהל איז אָהן אַ׳ ערך גרויס, קאָנען זיי נישט דורכדרינגען דעם שטח און ווערען צונויפגעדריקט, פערגליווערט—און פון זיי ווערט אַ נייער הימעל.

מיין נשמה האָט אָנגענומען אַ שרעק און אַ ציטערניש. זי האָט אָנגעהויבען פערלירען אַלע חושים. נאָר זי האָט זיך אָנ-געטהון אַ כח, האָט זיך אַ ריס געטהון אָן אַ זייט—און אין אַ רגע אַרום האָט זי שוין געשוועבט אין אַזאַ מקום, וואו עס איז נישט געווען, נישט קיין צייט און נישט קיין שטח, נישט קיין אויבען און נישט קיין אונטען, נישט קיין ליכטיגקייט און נישט קיין פינסטערניש. דאָס איז געווען דער כף-הקלע.

אין מיין קומענדיגען בריף וועל איך דיר בעשרייבען, וואָס מיט איהר האָט זיך פּאַסירט ווייטער.

ממני ידידך מרדכי חב״ד ז״ל.

מכתב ט.

לידידי הנחמד המופלג ומפורסם מהור"ר שלומיאל נ"י.

דעתי-איך ווייס, ידידי שלומיאל, אַז דו ביזט מוכן ומזומן צו שטעלען מיר אַ קלאָץ קשיא: היות, וויבאַלד אַז מיין גוף ליגט טיף אין דער ערד און מיין נשמה לייטערט זיך אין כף הקלע, היינט ווער-זשע איז דער „איך", וואָס שרייבט דיר בריף אונטער דעם נאָמען מרדכי חב"ד?

אויף דער קשיא קאָן איך דיר ענטפערן: הגם על פי שכל קומט אויס, אַז נאָך דעם צושיידען זיך פון דעם גוף מיט דער נשמה בלייבט שוין נישט קיין שום „איך"–פונדעסטוועגען איז ער אָבער פאָרט דאָ–און ער בעשטעהט אינגאַנצען אין דעם קניפּעלע, וועלכעס האָט בשעת'ן לעבען צונויפגעהעפט די נשמה מיט'ן גוף און האָט זיך בשעת דער פטירה מעהר נישט, ווי אָב-געטהון, נאָר איז נישט פערשוואונדען געוואָרען. אָט דאָס קני-פּעלע, וועלכעס בעשטעהט נישט פון רוחניות און נישט פון גשמיות, האָט אין זיך חושים אי פון גוף, אי פון דער נשמה. דאָס זעהט און פיהלט און פערשטעהט זיי ביידען און כאָטש עס געפינט זיך אַליין מחוץ למחנה, נישט דאָ און נישט דאָר-טען, פיהלט עס זיך שטענדיג אי דאָ אי דאָרטען, אי טיף אין דער ערד אי ווייט אין כף הקלע און האַלט אויף אַ ניצוץ פון אחדות צווישען גוף מיט דער נשמה און לאָזט ביי זיי ביידען נישט פערלאָשען ווערען די האָפנונג אויף תחית המתים.

איך מוז דיר מודה זיין, אַז בשעת'ן לעבען איז צווי-שען מיין נשמה מיט דעם גוף קיינמאָל נישט געווען קיין גוט לעבען. זיי האָבען זיך קיינמאָל נישט איבריגס ליב געהאַט און נישט רעכט פערשטאַנען איינער דעם אַנדערן. אָפט פלעגען צווישען זיי אויסבּרעכען גרויסע מחלוקת'ן. די נשמה, וואָס איז שטענדיג געווען פערטיפט אין רוחניות, האָט געקוקט אויפ'ן גוף

ווי אויף אַ „גראָבע זאַך”, ווי אויף אַ חומר, וואָס האָט קיין שום השגה נישט, וואָס קאָן נאָר טהון וואָס מען הייסט איהם און געהן אַהין, וואו מען פיהרט איהם, און איז מיט אַלע זיינע גראָבע חושים נישט העכער און נישט איידעלער פון אַ בהמה, וואָס האָט גאָר קיין נשמה נישט. און דער גוף, כאָטש ער האָט שטענדיג געפּאָלגט, וואָס די נשמה פלעגט איהם הייסען, האָט זיך שטענדיג געבּלאָזען, איז ברוגז געווען, און פלעגט שטענ־דיג טענה'ן אַז ער איז דער גאַנצער האָראָפּאַשניק, אַז די נשמה האָט אויף איהם אַרויפגעוואָרפען די גאַנצע עבודת פרך און אַליין זיצט זי זיך בחדרי חדרים ווי אַ פּריצ'טע, קאָמאַנדעוועט און איז שטענדיג פערטראָגען אין פוסטע רעיונות און חלומות. מעהר ווי זייביידע האָב איך געליטען פון די מהלוקת'ן, איך, דאָס הייסט דאָס קניפּעלע, וואָס האָט צונויפגעהעפט די נשמה מיט'ן גוף.

והיום, און איצט, אַז איך האָב זיך פון זיי אָבגעשיידט און זיי זענען זיך פונאַנדערגעגאַנגען, האָט זיך, ווי געזאָגט, נאָך נישט אינגאַנצען איבערגעריסען צווישען זיי דער צוזאַמענבונד. דער גוף, ווי פערדריקט ער איז נישט מיט אַ באַרג ערד, ווי צופוילט און ווי זיינע רמ"ח אברים זענען נישט צוריסען און צוביסען פון אַלערליי גרויסע און קליינע ווערעם, האָט ער נאָך פונדעסטוועגען אין זיך אַ חוש פון דער נשמה, ער געדענקט וואו ס'זענען זיינע אָבגעריסענע אברים און איז פול מיט אַנ־אונבעוואוסטער תשוקה צו תחית המתים. און די נשמה, ווי ווייט זי איז זיך נישט פערפלויגען פון דעם גוף, געדענקט זי איהם, זעהט איהם שטענדיג פאַר איהרע רוחניות'דיגע אויגען און פער־שטעהט אַלץ וואָס מיט איהם טהוט זיך. זי זעהט יעדען וואָרעם וואָס טאָטשעט זיין לייב, זעהט יעדען פאַס, וואָס עס לעגט זיך אויף איהם פון די שדימ'ס שמיץ, יעדע וואונד, וואָס עס בלייבט אויף איהם פון די שדים־נעגעל, פון די גליהענדע צוואַנגען און אַנדערע חבוט־הקבר כלי־זיין; זי פערשטעהט און זוכט המצאות ווי אַזוי דער גוף זאָל זיך קאָנען אויסדרעהען פון די ענויים, ווי ער וואָלט געקאָנט אָבטרייבען פון זיך דעם, אָדער יענעם

עקדעש, אַראָבוואַרפען דעם אָדער יענעם וואָרעם, ווי ער, דער גוף, וואָלט געקאָנט מיט איין גוטער בעוועגונג, אַראָבוואַרפען פון זיך דאָס בערגעל ערד, וואָס דריקט איהם צונויף און האַלט איהם אין אַ חושך ואפלה. און אין דעם פערבערענגט זי די גאַנ-צע צייט פון איהר לייטערונג.

אין אָנהויב האָב איך אַ לאַנגע צייט נישט געקאָנט פער-שטעהן, אין וואָס בעשטעהט די לייטערניש פון דער נשמה אין כף הקלע, וואו עס איז נישטאָ קיין קעסלען מיט פעך און שוועבעל און נישט קיין שדים און מלאכי חבלה. די נשמה שוועבט זיך דאָרטען אום פראַנק און פריי, קיינער פרעגט ביי איהר נישט קיין דין וחשבון און זי האָט אפילו ביכולת דורכצודרינ-גען מיט׳ן בליק אַלע הימלען ביז צום כסא הכבוד, צו זעהן, וואָס עס טהוט זיך אי אין גן עדן, אי אין אַלע זיבען מדורי גהנום, נאָר איצט, אַז איך האָב זיך גוט אַריינגעלעגט אין דעם ענין, האָב איך פערשטאַנען דעם תוך פון דער לייטערונג אין כף הקלע.

אַלץ זעהן, אַלץ בעגרייפען און פערשטעהן, האָבען ביכולת צו מאַכען די גרעסטע הסברות, בויען די ברייטסטע פלענער, איבערבויען און איבערקעהרען אין זינען גאַנצע עולמות—און אַליין נישט האָבען אין זיך קיין שום ממשות, נישט האָבען די מעגליכקייט, צו בעוועגען אפילו אַ פעדער אונטער׳ן נאָז ביי אַ בר מינן, נישט קאָנען אפילו דערשטיקען אַ פער׳עפוש׳טען וואָ-רעם, וואָס זויגט זיך איין אין אַ מאַכטלאָזען גוף—אַזאַ צושטאַנד איז ערגער פון גהנום, ערגער פון חבוט הקבר. דאָס איז די שווערסטע לייטערניש, אָט דאָס איז דער כף הקלע!

ממני ידידך מרדכי חב״ד ז״ל.

מכֿתב י.

לידידי הנחמד המופלג ומפורסם מוהר״ר שלומיאל נ״י!

יום אתמול—נעכֿטען האָט זיך מיר פערגלוסט אַ שפּאַציר צו טהון מיט׳ן בליק אין גהנום. איך האָבּ זיך אפילו שוין לאַנג געקליבּען מאַכֿען דעם שפּאַציר, נאָר אַזוי ווי איך האָבּ דערצו קיין איבּעריגע תשוקה נישט געהאַט, האָבּ איך אַלץ אָבּגעלעגט. דאָ אין כף הקלע איז אַזוי טויט-שטיל, און די גאַנצע שטימונג איז אַזוי פערזונקען, אַז איך בּין שוין אָבּגעוועהנט געוואָרען פון אַ וועלכֿען עס איז הו-האַ, ובפרט פון אַזאַ טומעל און גערודער, ווי עס קומט פאָר אין גהנום. דערצו נאָך, ווי עס ווייזט אויס, זענען בּיי מיר די לעצטע צייט אַ בּיסעל פערטעמפּט געוואָרען די חושים. איך געדענק, אין דער יוגענד, אַז איך האָבּ דעם ערשטען מאָל דערהערט, אַז אין גהנום שמייסט מען מיט אייזערנע ריטער, האָט מיך אָנגענומען אַ שרעק פון אַזאַ מין אכֿזריות. און איצט הער איך אַלע טאָג: „היינט האָט מען אַזוי פיל צעהנדליג בּעלי-עברה׳ס אָבּגעקאָכֿט אין קעסעל אָדער אָבּגעבּראָטען אויף סקאָוואָראָדעס, אָדער אויפגעהאָנגען פאַר די צונג צי פאַר׳ן גאָרגעל, און עס וואָלט דאָס מיך אפילו אַ ריהר טהון. אַ וואָכֿעדיגע זאַך! און אַז איך בּעגעגען זיך אַמאָל שוועבּענדיג מיט הערשעל אָסטראָפּאָליער, מיט שייקע פייפער, צי מיט משה יאָג און גיבּ זיי אַ וואונק: „ווי געפעלט אייך וואָס ס׳טהוט זיך אין גהנום?״ ענטפערן זיי מיר קאַלטבּלוטיג: „אונזער דאגה! אויף דערויף איז דאָך דאָס אַ גהנום. און דערצו זענען זיי טאַקי ווערט, די שקצים! האָבּען זיי נישט געזאָלט הרג׳ענען קיין פליי אום שבּת!״ ווי געפעלט דיר דער ענטפער?

נאָר—צו דער זאַך.

קודם כל מוז איך דיר זאָגען, אַז בּשעת איך האָבּ אַריינגעדרונגען מיט׳ן בּליק טיף אין גהנום, בּין איך נשתומם געוואָ-

רען. איך האָב דאָרטען נישט געטראָפען אפילו קיין זכר דער-פון, וואָס עס ווערט דערצעהלט וועגען גהנום אין דעם „ראשית חכמה״ און אין אַנדערע ספרי יראים. עס זענען דאָ פאַרגעקו-מען די גרעסטע אומענדערונגען.

אָנגעהויבען האָט זיך דאָס פון גן עדן. אַזוי ווי די מלאכים און שרפים האָבען זיך פון טאָג צו טאָג געפרוכפּערט און געמעהרט און זיי איז צו ענג געוואָרען אויף אַלע תרפ״ט אלפים הימלען, האָבען זיי זיך אין איין שעהנעם פריהמאָרגען אַריינגעריסען אין גן עדן, אַרויסגעטריבען פון דאָרטען אַלע צדיקים (אחוץ די אבות און אמהות, פאַר וועלכע זיי האָבען געלאָזען אַ חדר מיוחד), האָבען זיך דאָרטען בעזעצט, פערכאַפּט דעם לויתן, מיט דעם שור הבר מיט דעם יין המשומר און האָ-בען אָנגעהויבען לעבען אַ גוטען טאָג. אַ צוטריט צום גן עדן האָבען זיי געלאָזען נאָר פאַר יענע צדיקים, וועלכע זענען מסוגל אָנצונעהמען די געשטאַלט פון מלאכים אָדער שרפים. נאָר היות ווי מען האָט דאָך נישט געקענט די אַלע איבעריגע צדיקים לאָ-זען אין דרויסען, מחוץ למחנה, האָט מען פאַר זיי אָבגעגעבען עטליכע מדורים פון גהנום. אַזוי, אַז פון דער ווייטען קוקענדיג, קומט דאָס אויס, אַז איצט זענען אַלע, אי די צדיקים, אי די רשעים גלייך געוואָרען: אַלע אין גהנום. נאָר אין תוך איז דאָס אַקוראַט קאַפּויער. די רשעים פוילען טאַקי אין גהנום, און פאַר די צדיקים האָט מען די מדורי גהנום אַזוי איבערגעבויט און איינגעאָרדענט, אַז דאָרטען איז נישט ערגער ווי אין גן עדן, אין אייניגע פרטים נאָך אפילו בעסער.

איך וועל דיר דאָ בקיצור בעשרייבען די אַלע זיבען מדורי גהנום, ווי איך האָב זיי געזעהן מיט מיינע אייגענע אויגען.

אין דעם ערשטען מדור איז ליכטיג און פרעהליך, עס שטעהען גאַנצע פעסער מיט יין המשומר, עס ליגען שטיקער ליותן און שור הבר און פעטע געגנז,—אַלץ געבראָטען פון גן עדן,—און מען עסט און מען טרינקט און מען איז זיך משמח.

אין דעם מדור זיצט די חברה „יחידי סגולה”, פייערדיגע חסידים און אנשי מעשה, וועלכע צייכענען זיך אויס מיט זייער התלהבות. זיי שרייען נאָכאַנאַנד: „טאַטע פאָטער!” פאַלען זיבעציג מאָל אין טאָג כורעים און זינגען מיט גרויס גדלות: „אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו, ורצית בנו”. און אַז זיי דערשפּירען וואו דעם ריח פון אַ בעל-עבירה, הויבען זיי אָן צו ליאַרעמען: „שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך!” אָדער „ובכן תן פחדך!” אַז זיי ווערט אומעטיג, לויפען זיי אין די אַנדערע מדורים, וואו עס געפינען זיך די אמת׳ע בעלי-עברה׳ניקעס, וואַרפען אונטער האָלץ אין די קאַלך-אויוועגס, שטעכען מיט גאָפּלען די בעלי-עברה׳ס, וואָס בראָטען זיך אויף די סקאָוואָראָדעס, און מאַכען קולות, אַז אין גהנום איז דאָס פייער נישט געגוג שטאַרק.

אין דעם צווייטען מדור, איז כמעט אַזוי ליכטיג און פרעהליך ווי אין דעם ערשטען, נאָר דאָרטען קומט אַלץ פּאָר מיט וועניגער גערודער. דאָרטען הערשט אַנ׳ערב-יום-טוב׳דיגע שטימונג, ווי בשעת מען גרייט זיך צו אַ חתונה. דאָרטען זיצען פרומע לייט, אַ ביסעל מתנגדים, וואָס האַלטען שטאַט; זיי אַלע געהערען אָן צו דער חברה „גם זו לטובה”, זיי שאָקלען שטענדיג צו מיט׳ן קאָפּ, באַמקען זיך און זינגען „אדיר במלוכה” און האַלב פערגלאָצענדיג די אויגען, שעפּטשען זיי שטיל „אתה אחד ושמך אחד!”

אין דעם דריטען מדור, איז שוין אַ בין-השמשות׳דיגע ליכטיגקייט, דאָרטען זענען די טהירען האַלב אָפען אי רעכטס, אי לינקס. אין דעם מדור זיצען לייט פון דער חברה „שים נא ידך תחת ירכי”, דאָס זענען מיני אַנדרוגניס׳ן (רחמנא לצלן!)—נישט צדיקים, נישט רשעים; ביי אמת׳ע חסידים זענען זיי פעררעכענט פאַר די גרעסטע אפיקורסים, און ביי די אפיקורסים פאַר פרומע בטלנים. די לייט האַלטען אין דער רעכטער האַנד דעם „יורה דעה” און אין דער לינקער האַנד—אַ „סוואָד זאַקאָן”, זוכען אין דער תורה אַ הכשר אויף חזיר עסען, זיי זידלען די רבנים און דינים און שט׳לערהייד, זוכען זיי אַליין סמיכה אויף

רבנות. האַלב טרויעריג און האַלב פרעהליך זיצען זיי און זינ-
גען צו שחרית: „שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח!"
און צו מעריב: „איכה ישבה בדד". אַרום דעם מדור דרעהען
זיך שוין אפילו מלאכי חבלה, נאָר זיי ריהרען נאָך דערווייל
קיינעם נישט אָן.

אין דעם פערטען מדור איז שוין פינסטער און ענג, דאָס
איז שוין אַנ'אמת'ער גהנום, כאָטש נאָך אָהן קעסלען, נאָר מיט
מלאכי חבלה, מיט ריטער און אַנדערע ענויים. דאָ זיצען בלויז
עם-הארצים, קוקען אַראָב און פיהלען נישט די ערד אונטער די
פיס. זיי שרייען מיט פיל גרייזען, ווי עם הארצים, אָבער מיט
גרויס צער: „השמים שמים לד' והארץ נתן לבני אדם!"

די איבעריגע דריי מדורים, דער פינפטער, זעקסטער און
זיבעטער, זענען בעהעפט אינאיינעם. דאָס איז שוין אַ גהנום ווי
אין „ראשית חכמה" איז בעשריבען. דאָ שטעהען קעסלען און
קאַלך-אויוועגס. מען בראָט, מען קאָכט און מען רייסט פאַסען.
אין די מדורים זיצען טאַקי יוסטע בעלי-עברה'ס, כופרים בעיקר,
מומרים להכעיס. דאָ זענען פערהאַן אי רויטע יודעלעך, אי
אַזעלכע, וואָס זענען געזעסען אַ לאַנגע צייט הינטער די הרי
חושך, אי אַלערליי אַנדערע עזות פנים'ער. דאָ איז דער גערו-
דער גרויס אָהן אַנ'ערך. און נישט קוקענדיג אויף די ענויים
קשים,—קומען דאָ פאָר שטאַרקע וכוחים און מחלוקת'ן. דעם
ערשטען אָרט פערנעהמט דאָ די חברה „אין קמח אין תורה",
וועלכע איז צוטיילט אויף צוויי כתות. איין כתה שטעהט אויף
דעם באָדען פון „נקדישך ונעריצך" און די אַנדערע שטעהט אויף
דעם באָדען פון „נעריצך ונקדישך" און מען קריגט זיך צווישען
זיך און יעדע כתה דרעהט אויף איהר שטייגער דעם נגון פון
„תנו רבנן!" און אַלע אינאיינעם, זינגען מיט גרויס אמונה און
התלהבות „אץ קוצץ, בן קוצץ, קצוצי לקצץ, בדיבור מפוצץ,
רצוצי לרצץ!" פערדולט קאָן מען ווערען!

אַ ביסעל אָן דער זייט האַלט זיך די חברה „האוחז ביד".
זי מאַכט נישט קיין איבעריגען ליאַרעם. איהרע גדולים האַלטען
זיך ווי למד-וואו'ניקעס, אַ ביסעל נסתר'דיג. זיצען אין די ווינ-

קעלעך און לערנען שטיל די הלכות פון „איזהו מקומן” און פון „במה מדליקין”.

און חוץ זיי געפינען זיך אין די מדורים נאָך אַנדערע חברה׳ס, חברה „תהו ובהו”, חברה „הבל הבלים”, חברה „כּאַפּ-לאַפּ” וכו׳.

ווי דו זעהסט, ידידי שלומיאל, זענען די אמת׳ע כּופרים בעיקר גאָרנישט אַראָפּגעפּאַלען ביי זיך. וואָס פאַר אַ פּערקאָכטע הערצער דאָס זענען, אַ גוואַלד!

ממני ידידך מרדכי חב״ד ז״ל

זייער „הגדה של פסח"

מיט פיל יאָהרען צוריק, בעת איך בּין אַרומגעפּאָהרען איבּער מצרים, האָבּ איך אין שטאָדט גושן געקויפט בּיי אַ מצרי, אַנ׳אַנטיק-הענדלער, פאַר אַ שפּאָט-בּיליגען פּרייז, אַנ׳אַלטען, האַלבּ-צופוילטסן פּאַפּירוס, אויף וועלכען עס זענען געווען קוים צו בּעמערקען אותיות פון פּלעקעל-כּתב. וואָס דאָרט איז געווען געשריבּען—האָבּ איך נישט געוואוסט, נאָר פערשטאַנען האָבּ איך, אַז דער פּ[illegible]וס מוז זיין פון די אוראַלטע צייטען און האָבּען אַ גרויסען ווערט.

אומקעהרענדיג זיך אַהיים, בּין איך אַוועק צו מיינעם אַ גוטען בּעקאַנטען, אַ בּעוואוסטען עגיפּטאָלאָג און בּעוויזען איהם דעם פּאַפּירוס. ווי ער האָט נאָר אַריינגעקוקט אין איהם, איז ער אויפגעשפּרונגען מלא שמחה און אויסגעשריען:

—ווייסט איהר, וואָס פאַר אַ זעלטענע מציאה איהר האָט בּעקומען? דאָס איז אַ דאָקומענט פון די צייטען פון ראַמזעס (רעמסס) דעם גרויסען! אַלט אַנ׳ערך פיערטויזענד יאָהר!

—וואָס איז אין איהם געשריבּען?

—דאָס ווייס איך נאָך נישט. איך מוז איהם דורכשטודירען אות באות. נאָר וואָס אין איהם זאָל נישט זיין געשריבען, איז עס אַ דאָקומענט פון ערשט-קלאַסיגען ווערט און וועט געוויס מאַכען אַנ׳עפּאָכע אין דער עגיפּטאָלאָגישער וויסענשאַפט.

איך האָב איהם איבערגעלאָזען דעם פּאַפּירוס און מיט אַ פערשטענדליכער אונגעדולד געוואַרט אויף ענטפער. אין אַ פּאָר טעג אַרום בעקום איך אַ שטאָדטישע טעלעגראַמע:

—„הוראַ! איהר האָט ענטדעקט אַנ׳אוצר! דער פּאַפּירוס איז אַ „הגדה פון פסח״, אָבער גאָר פון אַנ׳אַנדער נוסח: נישט קיין יודישע, נאָר אַנ׳עגיפּטישע.

דאָס האָט מיך שטאַרק פעראינטערעסירט. אַז די מצריים זענען נישט גאָר צופרידען געווען פון דעם נס של פסח, דאָס איז פאַר מיר געווען קלאָר. אָבער ווי האָבען זיי בעלויכטען דאָס גאַנצע געשעהעניש?

עטליכע חדשים האָט געדויערט ביז מיין בעקאַנטער האָט פונאַנדערגעקליבען דאָס פלעקעל-כתב פון פּאַפּירוס. אַז ער האָט געענדיגט די אַרבייט, איז ער געקומען צו מיר מיט דעם זעל-טענעם דאָקומענט:

—דאָ פעהלט דער אָנהויב,—האָט ער מיר געזאָגט,—אין מיטען פעהלען אויך גאַנצע זאַצען. אָבער דאָס, וואָס עס איז פערבליבען אויפ׳ן פּאַפּירוס, גיט אונז אַ זעהר קלאָר בילד פון די געשעהענישען פון יענער צייט. הערט נאָר.

און ער האָט גענומען לייענען:

„...אַ שקלאַף פון אַנ׳אומבעקאַנט לאַנד, אַ געפעהרליכער טרוימער און אַ פּותר חלומות. זעהר מעגליך, אַנ׳אונטערגעשיק-טער פון אַ שכנ׳ישען פיינדליכען פאָלק, כדי אויסצופאָרשען דאָס לאַנד״... דאָ פעהלט אַ היבש שטיק. ווייטער: „...פערזעצט אין תּפיסה פאַר אַ שענדליכען פערברעכען געגען די הויכע און ריי-נע זיטען פון נאָבלען לאַנד מצרים״... „מיט גלאַטע רייד גע׳-גנב׳עט דאָס האַרץ פון געטליכען פרעה״... „פערכאַפּט די אוי-בערמאַכט״... „אויפגעקויפט די גאַנצע תּבואה״... „געוואָרען ער-נעהרונגס - דיקטאַטאָר״... „אַראָבגעבראַכט פון כנען די גאַנצע

משפּחה, פּערכאַפּט די בעסטע פּראָווינץ גושן“... „געפּרוכפּערט און געמעהרט זיך“... געוואָרען בעלי-הבתים אין לאַנד. גאַנץ מצרים געקרעכצט אונטער דער לאַסט פון זייער יאָך“... דאָ פעהלט ווייטער אַ גרויס שטיק, נאָכדעם איז געשריבען:

„כדי צו געוועהנען די יודען צו פּראָדוקטיווער אַרבייט, איבערגעגעבען זיי דאָס אויפבויען פּיתום און רעמסס“... „גע-פוילט זיך צו אַרבייטען“... „געמוזט איינפיהרען צוואַנגס-אַר-בייט“... „שרעקליכע פּרוכפּערקייט...“ „געמוזט בעזייטיגען קינדער זכרים. אָבער דערפאַר אַלע נקבות געלאָזט לעבען“... „גרויסע פעלשונגען, כדי אויסצומיידען די געזעצען וועגען קינדער זכרים“... „דער געטליכער און מילדער פּרעה האָט נישט פּער'-מיאוס'ט די שמוציגע יודישע קינדער, ערלויבט צו וואַשען זיין הייליג לייב מיט זייער בלוט“. ווייטער: „...אויסגעזוכט זיך אַ יודליק מיט'ן נאָמען משה“... „געשטעלט פאָדערונגען...“ „גערעדט מיט אַנ'אונערהערטער חוצפה“... „פּרעה האָט מיט פּעראַכטונג אָבגעוואָרפען די פאָדערונגען. בעשטראָפט די מורדים“...

ווידער פעהלט אַ היבש שטיק. נאָכדעם:

„אומגליקליכער מצרים! דער פערברעכער משה האָט מיט כשוף אָנגעשיקט אויפ'ן לאַנד די שווערסטע פּלאָגען און אומ-גליקען, בלוט און שמוץ, פינסטערניש און עפּידעמיעס“... „אָנ-שטאָט צו אונטערדריקען די רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג מיט'ן שווערד, האָט פּרעה, מיט זיין געוועהנליכער לייטזעליגקייט, נאָכגעגעבען די פאָדערונגען פון די מורדים. ערלויבט זיי צו געהן בוקען זיך צו זייער אייגענעם גאָט“... „אויפגעפּלאַקערט דער גרימצאָרן פון אַלמעכטיגען אָבגאָט אַפּיס“, „געשטראָפט מצרים“... „אָנשטאָט דאַנקבאַרקייט, האָבען יודען, אַוועקגעהענדיג, נידערטרעכטיג בע'גנב'עט די מצריים, צוגענומען גאָלד און זיל-בער“. „געיאָגט זיך נאָך די גנבים“... „פּאָרגעקומען די גרויסע קאַטאַסטראָפע. די יודען מיט געשרייען און זייערע שווינדלערי-שע שטיק, האָבען אויפגערודערט דעם ים-סוף און ער האָט איינ-געשלונגען דעם גאַנצען חיל פון מצרים, מיט זיינע פערד און רייטוועגען“...

די הגדה האָט זיך פערענדיגט מיט די ווערטער:

„אָט אַזוי איז דאָס חרוב געוואָרען, דורך אַ נידערטרעכ־טיגער אומה, דאָס גרויסע און רייכסטע לאַנד מצרים, וואָס האָט געשמ'ט אין דער גאַנצער וועלט מיט איהרע גרויסע און שטאַר־קע פערד! זאָל דער אַלמעכטיגער אַפּיס נעהמען נקמה פון דעם פאָלק פון מורדים און בעטריגער און זאָל זיי פערטיליגען פון דער וועלט”...

געענדיגט לייענען די הגדה זענען מיר אַ ווײַלע געזעסען פערטראַכט.

—וואָס מיינט איהר,—האָט זיך אָבגערופען דער עגיפּטאָ־לאָג,—ווי עס ווייזט זיך אַרויס, זענען זיי טאַקי גערעכט.

—אין וואָס זענען זיי גערעכט?—האָב איך געפרעגט.

—אין אַלץ. באמת, געווען אַ שטאַרקע מלוכה, געהאַט די גרעסטע פערד. און דורך וועמען איז זי חרוב געוואָרען, אויב נישט דורך יודען?

—וואַרט אָקאָרשט,—האָב איך זיך אָבגערופען,—לאָמיר זיך פּרובען פונאַנדערקלויבען אין דעם ענין. זאָגט מיר, ווי אַ ספּע־ציאַליסט, אַנ'עגיפּטאָלאָג, מוזט איהר דאָך וויסען: זענען פאַר יוסף'ן געווען אין מצרים יודען?

דער עגיפּטאָלאָג האָט אַ ווײַלע געטראַכט, נאָכדעם אַרויס־געזאָגט בעשטימט:

—ניין!

—הייסט עס, איז דער ערשטער יוד, וואָס איז געקומען קיין מצרים, געווען יוסף. איהר וועט נישט אָבלייקענען, אַז גע־קומען איז ער אַהין נישט מיט'ן גוטען ווילען, נאָר אַ שקלאַף, וועלכען מען האָט מיט געוואַלד פערקויפט?

—זאָל זיין!

—ווייטער. יוסף איז געווען אַ בעל־חלומות, אַ געפעהרלי־כער טרוימער. דאָס בין איך מיט אייך איינשטימיג...

—און דערצו אַ פּאַסקאַזש!—האָט אונטערגעכאַפּט דער עגיפּ־טאָלאָג.

—זאָל זיין אַ פּאַסקאַזש. אָבער זאָגט מיר, ווער האָט גע־

וויט די מצריים מאַכען איהם פאַר אַ האַר איבער זיך? די איי-
גענע ברידער זענען נישט צופרידען געווען מיט זיינע טרוימע-
רייען, זענען זיי פטור געוואָרען פון איהם, אויף אַ באַרבאַרישען
אופן, אָבער דערוויייטערט איהם. און וואָס האָבען געטהון די
מצריים? זיי האָבען געזוכט זיינע טרוימערייען. געלאָפען צו
איהם אין תפיסה, געבעטען זיך, ער זאָל זיי פותר-חלום זיין.
האָט ער זיי פותר-חלום געווען, ווי עס געהער צו זיין! אַ
מצוה אויף אַ נאַר!

—נו, און גושן? וואָס יודען האָבען פערכאַפּט דעם פרוכט-
באַרסטען קאַנט פון מצרים? איז דאָס נישט קיין עולה?

—און איידער יוסף האָט אַראָבגעבראַכט זיין משפחה, איז
גושן, נישט געווען קיין גושן?—האָב איך זיך אָבגערופען.—פאַר-
וואָס האָבען איהם די מצריים נישט פערכאַפּט? דערפון איז דאָך
געדרונגען, אַז נישט די יודען האָבען פערכאַפּט אַ פרוכטבאַר
לאַנד, נאָר זיי האָבען געמאַכט גושן פרוכטבאַר. האָבען דאָך די
מצריים געדאַרפט זיין גאָר דאַנקבאַר זיי דערפאַר.

אַ ווײַלע האָבען מיר ביידע געשוויגען.

—איך פערהאָף,—האָב איך געזאָגט,—אַז נישט קוקענדיג
אויף אייער לאָיאַליטעט, וועט איהר, פונדעסטוועגען, נישט זעהר
שטרענג בעשולדיגען די יודען, וואָס זיי האָבען זיך געמיהט
אַרומצוגעהן און פעלשען דאָס געזעץ וועגען וואַרפען אין טייך
זייערע קינדער-זכרים?

—פערשטעהט זיך, עס איז שווער זיי דערפאַר צו משפט'ן.
דאָס געזעץ איז באמת אַ ביסעל צו שטרענג. אפילו איך מוז
אייך זאָגען, דאָס איך האַלט, אַז ווי שטרענג אַ געזעץ זאָל
נישט זיין, מוזען איהם די בירגער פינקטליך ערפילען. נאָר לאָ-
מיר עס לאָזען. די הויפט-שולד פון די יודען לגבי מצרים ליגט
אין די מכות. בערעכענט נאָר: אָבגעלעבט אַ לאַנגע צייט אין אַ
לאַנד, פיערהונדערט יאָהר געגעסען דאָרט ברויט, און אַז אַ
פּרעה דערפילט נישט אַזוי גיך די פאָדערונגען, לאָמיר זאָגען
פון אַ נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע, אָדער אַ „מינדערהייטס-רעכט“

נעהמט מען און מען שיקט אָן אויף ן לאַנד די שרעקליכסטע מכות! נו, איז דאָס נישט אַ פערברעכן?

—הערט, וואָס איך וועל אייך זאָגען!—האָב איך זיך אָב-גערופען שוין אויפגערעגט.—איך האָב זיך נישט גערוכט, אַז איהר זאָלט אויך גלויבען אין דעם נאַרישען בלבול, אַז דאָס האָבען יודען אָנגעשיקט די מכות אויף פרעה׳ן און זיין לאַנד! ווי אַ געלעהרטער מאַן, דאַרפט איהר וויסען, אַז מכות, ובפרט נאָך אַזעלכע, ווי בלוט און קרעץ, כנים און חושך, קאָנען פון דרויסען נישט אָנגעשיקט ווערען אויף אַ פאָלק. זיי קומען בלויז פון אַן׳אינערליכער קרענק. אַזעלכע מכות האָדעוועט אויס אַ פאָלק ביסלעכווייז אויף זיך אַליין. אויב משה האָט דאָ געשפּילט אַ ראָלע, איז נאָר די, וואָס ער האָט מתרה געווען פרעה׳ן.

—אפשר זענט איהר גערעכט,—האָט מיט אַ האַלבען מויל צוגעשטימט דער עגיפּטאָלאָג.

—אָבער די רויבעריי! דאָס אויסנאַרען גאָלד און זילבער!—האָט ער זיך אַ כאַפּ געטהון.—זאָגט אַליין, מען גיט אַ פאָלק אַנ׳אויטאָנאָמיע, און זיי הויבען אָן „אויסלעדיגען מצרים״. עס איז דאָך אַ שרעק!

—איך וועל נישט לייקענען,—האָב איך געענטפערט,—אַז די פאָרם, מיט וועלכער די יודען האָבען געמאַכט די „לאַנג-דויערנדע הלואה״ אין מצרים, געפעלט מיר נישט איבריג. נאָר וואָס קאָן מען פאָדערן פון שקלאַפען? אין תוך אָבער, בערע-כענט זיך, האָבען דען יודען נישט געהאַט רעכט אויף דאָס בי-סעל גאָלד, וואָס זיי האָבען אויסגעבייטעלט אין מצרים? פיער-הונדערט יאָהר שווערע אַרבייט, אויסגעבויט אַ פיתום און אַ רעמסס. דערצו נאָך האָבען זיי דאָך אַוועקגעהענדיג, איבערגע-לאָזט וועלכע-עס-איז גיטער, הייזער, פעלדער, וויינגערטנער. ווי פערשקלאַפט יודען זענען נישט געווען, האָבען זיך דאָך צווישען זיי געפונען עטליכע צעהנדליג מיליאָנערן, וואָס האָבען געהאַט זייערע ווילעס און פּאַלאַצען. דאָס אַלץ איז פערבליבען. און וויפיל, מ׳שטיינס געזאָגט, האָבען דאָס יודען געקאָנט אַנלייהען ביי די מצריים! דערביי פערגעסט נישט, אַז גאָלד און זילבער

איז דעמאָלט נישט געווען אַזאַ טייערע סחורה ווי איצט. די וואַליוטע איז דעמאָלט אין מצרים געשטאַנען זעהר הויך.

דער עגיפּטאָלאָג האָט אַ ווײַלע געשוויגען.

—איך רעכען,—האָב איך געזאָגט.—אַז איהר וועט לכל הפחות נישט אונטערהאַלטען די לעצטע טענה פון די מצריים, אַז די יודען זענען שולדיג, וואָס דאָס חייל און די רייטוועגען פון מצרים זענען אונטערגעגאַנגען...

—איהר האָט אַ טעות!—האָט מיט היץ אויסגערופען דער עגיפּטאָלאָג.—איך האַלט, אַז אַקוראַט די בעשולדיגונג איז די וויכטיגסטע און די שווערסטע.

—סטייטש!—האָב איך אויסגערופען,—וואָס זענען די יודען שולדיג, וואָס די מצריים האָבען זיך אַליין געוואָרפען אין ים?

—שולדיג!—איז ער געשטאַנען אויף דאָס זייניגע.—עס פערשטעהט זיך, אַז יורידיש בעגרינדען די בעשולדיגונג קאָן מען נישט, אָבער מאָראַליש פאַלט די גאַנצע שולד אויף יודען!

—ווי אַזוי?

—גאָר פשוט! פאַר די פיערהונדערט יאָהר האָבען יודען אַרייַנגעבראַכט קיין מצרים אַ חלומות-שטימונג. דערצו האָט דער מצרי ביסלעכווייז צוגעוועהנט זיך צו קוקען אויף די יודישע טרוימערייען, ווי אויף אַ רעיעלער זאַך. אַ יוד איז אַ בעל-חלומות. אָבער ער ווייסט אויך דעם פּתרון פון זיינע חלומות. עס האָט זיך געשאַפען אַן איבערצייגונג, אַז „אַ יוד ווייסט וואָס ער טהוט". און דאָס האָט געקוילעט די מצריים! אַז זיי האָבען זיך געלאָזט יאָגען נאָך די יודען, וואָלטען זיי אַליין בשום אופן נישט קריכען אין ברויזענדען ים. נאָר דערזעהענדיג, אַז יודען לויפען אין וואַסער, האָבען זיי זיך אויך אַ לאָז געטהון: „ע! אַז אַ יוד קריכט, מסתמא איז קיין געפאַהר נישטאָ. אַ יוד ווייסט וואָס ער טהוט". און האָבען זיך אַ וואָרף געטהון אין ים. זענען דען די יודען נישט שולדיג אין דעם?

—גוואַלד!—האָב איך אויסגעשריען,—איך פערשטעה נישט, ווי אַזוי קאָנען יודען זיין שולדיג אין דעם, וואָס די מצריים האָבען זיך אויפגעפיהרט ווי בהמות?

—אָט איהר פערשטעהט נישט און איך פערשטעה!—האָט ער אָבגעענטפערט איינגעשפּאַרט.

ביי אונזער געשפּרעך איז געזעסען נאָך אַ געלעהרטער, אַ סעמיטאָלאָג. ער האָט זיך אויפמערקזאַם צוגעהערט צו אונזער געשפּרעך, נאָר האָט די גאַנצע צייט געשוויגען. דאָ האָט ער זיך מיטאַמאָל אָבגערופען:

—איך ווייס נישט ווער צו וועמען קאָן האָבען מעהר טענות. די מצריים צו די יודען, אָדער די יודען צו די מצריים. נאָר דאָס ווייס איך אויף געוויס, אַז וויפיל די יודען זאָלען נישט טענה'ן, וועלען זיי קיינמאָל נישט איבערצייגען די מצריים, אַז ווער אַנדערע, חוץ יודען, זענען שולדיג אין זייער חורבן. דאָס האָט שוין דעמאָלט גוט פערשטאַנען משה...

—ווער? משה רבינו?—האָב איך זיך פערוואונדערט.

—יאָ, ער. איהר געדענקט, וואָס ער האָט געזאָגט: „כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם" (ווי איהר האָט היינט געזעהן מצרים, אַזוי וועט איהר איהם שוין מעהר קיינמאָל נישט זעהן). משה האָט גוט פאָראויסגעזעהן, אַז נאָך די אַלע מכות, נסים און מופתים, וועט זיך אין מצרים שאַפען אַזאַ שטימונג צו יודען, אַז זיי וועלען מעהר נישט קאָנען אַהין ווייזען די אויגען...

און, טראַכטענדיג אַ ווײַלע, האָט ער צוגעגעבען:

—איך בין זיכער, אַז די מכות, דאָס גאָלד און זילבער, אפילו דאָס אומגעקומענע הייל, וואָלטען די מצריים מוחל געווען. אָבער די פערד, די גרויסע וועלט-בעריהמטע פערד פון פרעה'ס רייטוועגען—דאָס וועלען די דינער פון הייליגען אָקס אַפּיס קיינמאָל נישט מוחל זיין די יודען!...

בשעת'ן געשפּרעך האָבען מיר ביידע, דער עגיפּטאָלאָג און איך, געטייט אין פּאַפּירוס מיט די פינגער, אָנווייזענדיג דעם אָדער יענעם אָרט. זענענדיג שטאַרק צוהיצט אין וכוח, האָבען מיר אַליין נישט בעמערקט, ווי מיר האָבען צופליקט און צורי-

סען דעם צופוילטען פּאַפּירוס. אַז מיר האָבען זיך בעזינט, איז שוין געווען צו־שפּעט: פון זעלטענעם דאָקומענט פון די צייטען פון ראַמזעס דעם גרויסען, איז קיין שריד ופליט נישט גע־בליבען.

דער שאָדען איז אַ מורא׳דיגער! נאָר וויכטיג איז דאָס, וואָס איצט ווייסען מיר אויף ריכטיג, ווי די מצריים האָבען אויפגעפאַסט אונזער יציאת־מצרים און בכלל, וואָס זיי האָבען וועגען אונז געטראַכט...

צווייטע אָבטיילונג

לידער

דער צושמעטערטער ים־צוים.

פון גערשוני.

(איבערזעצט פון רוסיש.)

אין לאַנד פון דעם קאַלטען און פינסטערן צפון,
אין לאַנד, וואו עס הערשען די שרעקליכע ווינדטען,
די ווינדטען וואָס גליווערן אַלץ וואָס עס אָטעמט,
אין לאַנד, וואו די פיכטען און טאַנען די אַלטע,
בעדעקט מיט די ווייסע תּכריכים פון ווינטער,
בעמערקען נאָר זעלטען דעם שמייכעל פון שטראַהלען, —
אָט דאָרט האָט זיך ווייט אין דעם ים איינגעשניטען
אַ שרעקליכער מויער פון ריזיגע פעלזען,
אַ מויער, דורך מענשליכע הענד אַ געבויטער.
מיט שטאָלץ און מיט עזות האָט ער זיך ערהויבען,
ערהויבען זיך איבער די כוואַליעס פון אָבגרונד,
ער האָט זיך געשפּאָט איבער זייער גערודער
און רוהיג געשטאַנען זיך, שוואַרץ ווי אַ תּפיסה...

די מעכטיגע כוואַליעס, די פרייע, די הויכע,
זיי פלעגען זיך שטענדיג נאָר שטויסען און וואַרפען
מיט האַסט און מיט אימפעט אַנטקעגען די פעלזען,
וואָס האָבען פערצוימט זיי די אָפענע וועגען
פון ים פון דעם פרייען, דעם גרויסען און בּרייטען.

עס האָט זיך פיל הונדערטער יאָהרען געצויגען
דער מוטיגער קאַמף פון די מעכטיגע כוואַליעס
אַנטקעגען דעם פינסטערן צוים פון די פעלזען...
געוואונען דעם קאַמף האָבען ענדליך די כוואַליעס,
זיי האָבען דעם שרעקליכען מויער צעשמעטערט!

און אַלע פריהמאָרגען אין פריהלינג און זומער
בשעת די זון פון דעם הימעל דעם טיפען
צוזייהט און צושפרייט איהרע פרעהליכע שטראַהלען
אין לופטען און איבער דעם שפיגעל פון אָבגרונד,—
דאַן הויבען זיך אויף מיט אַ שמחה די כוואַליעס,
געקרוינטע מיט פערעל און ריינע ברילליאַנטען,
און פאַנגען און האַלזען און קושען די שטראַהלען,
זיי שפּילען צוזאַמען, זיי טראָגען זיך מונטער
ווייט-ווייט איבער ים, וועלכער האָט נישט קיין גרענצען
און זינגען און ברומען דאָס ליד פון נצחון!...

ווי פויגעלעך זענען זיך פרייע געוועזען
אַמאָל, אין די אַלטע פאַרצייטיגע יאָהרען,
די כוואַליעס פון ים, די גבורים פון אָבגרונד,
עס האָט זיי דער ים, ווי אַ ליבענדע מוטער,
געוויגט אונטער הילכיגע שטורמווינד-לידער.
זיי האָבען זיך איבער דעם זידענדען אָבגרונד
געטראָגען ווי בליצען אָהן זאָרג און אָהן קומער...

נאָר אָט איז געקומען צו לויפען פון ווייטען
אַ בריאה משונה, אַ ווילדער רוצח,
אַ מענש פון דער פרעמדער און קאַלטער יבשה,
אַ בלוטיגער שונא פון ליכט און פון פרייהייט.
ביי איהם האָט אין האַרצען דאָס גליק פון די כוואַליעס
דערוועקט די געפיהלען פון האַס און פון קנאה,

און ער האָט געשוואָרען, אַז ער וועט די כוואַליעס
פערצוימען די וועגען, פערזעצען אין תפיסה,
אַז ער וועט ביי זיי אין די הערצער דערשטיקען
די ליבע צו פרייהייט, דעם מוטיגען ווילען,
אַז ער וועט זיי שטעלען פון פעלזען אַ גרענעץ,
זיי זאָלען נישט קאָנען זיך טראָגען ווי העלדען,
ווי פרייע, ווי מוטיגע איבער דעם אָבגרונד.

געשיקט האָט דער רויבער אַ מחנה פון שקלאַפען,
זיי זאָלען די פינסטערע אַרבייט ערפילען.
און זיי, די געהאָרכזאַמע, בלינדע און שטומע,
זיי זענען געגאַנגען אָהן שאלות, אָהן טענות
און האָבען אין דר'ערד, אין דער קאַלטער בשה
געגראָבען פיל טיפע און פינסטערע היילען,
זיי האָבען פון דאָרטען מיט אַנגסט און מיט ליידען
אַרויפגעבראַכט פעלזען, פער'חושכ'טע, שוואַרצע
און האָבען גענומען זיי וואַרפען אין אָבגרונד...

דער ים האָט זיך לוסטיג צולאַכט פון דער אַרבייט.
די כוואַליעס, די פרייע און לוסטיגע כוואַליעס,
זיי האָבען געקוקט זיך אָהן זאָרג און אָהן פחד,
געקוקט ווי עס פאַלען און פאַלען און פאַלען
צום אָבגרונד די שטומע פער'חושכ'טע פעלזען
און האָבען גענומען די אורחים די קאַלטע
אי קושען, אי גלעטען, אי האַלזען מיט ליבע.
דערביי האָבען שטיל זיך מיט פרייד און מיט אימפעט
די כוואַליעס גע'סוד'עט: „אַ פרעהליכעס לעבען!
עס זענען אַהער-צו די אורחים געקומען
פון פינסטערע היילען, פון דר'ערד פון דער שוואַרצער
זיי זענען זיך נעבעך פערצאָגט און פערביטערט!
מיר וועלען זיי אויפנעהמען פריינדליך, ווי ברידער,
מיר וועלען זיי זינגען אַ פרעהליכען נגון,

מיר וועלען צוזאַמען מיט זיי, מיט די אורחים,
אי בענשען, אי לויבען די ליכט און די פרייהייט!"

די וועכטער פון אָבגרונד, דער ווינד און דער שטורעם,
זיי האָבען פערשטאַנען די גרויסע סכנה
און האָבען בעגעגענט די שרעקליכע אורחים
מיט בייזע יללות, מיט אימפּעט און צאָרן,
מיט פייפען און קולות פון האַס און פון דראָהונג
די פעלזען די קאַלטע, די טויבע און שטומע,
זיי פאַלען זיך איינע נאָך איינע גאַנץ רוהיג
אין אָבגרונד דעם טיפען, און פאַלען און פאַלען
און לעגען זיך ענג מיט איינאַנדער צוזאַמען,
און וואַקסען אין ים ווי אַ שרעקליכע בריאה.
עס וואַקסט זיך און וואַקסט פון די פעלזען אַ פעסטונג,
אַ שרעקליכער מויער, אַ לאַנגער, אַ ברייטער.
זיין גוף הויבט זיך אָן שוין בעווייזען פון וואַסער
און הויבט זיך אָן ציהען אַלץ העכער און העכער...
עס זענען פערצוימט שוין די וועגען פון אָבגרונד,
עס זענען פער'שטנ'ט די ליכטיגע שטראַהלען,
פערשמידט איז דער ים און פערציטערט פון פחד,
און לעקט שוין מיט חניפה די פיס פון דעם רויבער.

די כוואַליעס פון ים, די גבורים פון אָבגרונד,
זיי האָבען שוין קלאָר די רציחה פערשטאַנען!
די בלייבען צוטומעלט, צורודערט, דערשראָקען
און וואַרפען פערצווייפעלטע אַנגסטליכע בליקען
אין אַלע פיער זייטען פון אָבגרונד און הימעל.
זיי פּרובען זיך קייקלען און פליהען ווי פריהער—
און שטויסען זיך אָן אָן די שפּיציגע פעלזען
און שפּרינגען צוריק אָב מיט קרעכצען און זיפצען
און ווערען צושפּרייט, ווי צוהאַקטע מיט שווערדען.

דער גרויזאַמער מויער בלייבט קאַלט ווי אַ תלין,
עס ציטערט פון שרעק און פון צער דער אָבגרונד,
עס לויפען די כוואַליעס, בעדעקטע מיט טרויער,
זיי שרייען פערצווייפעלט: „פערראַטונג! פערראַטונג!
מיר האָבען ווי ברידער בעגעגענט די פעלזען,
די אורחים די קאַלטע, די שטילע, די פרומע,
און זיי, די רמאים, זיי האָבען אָהן רחמים
פערזעצט אונז אין תפיסה, פערצוימט אונז די וועגען,
זיי האָבען בערויבט אונזער ליכט, אונזער פרייהייט,
די פרייהייט, די פרייהייט, די הייליגע פרייהייט!"

עס דונערט און פייפט מיט די כוואַליעס צוזאַמען
דער פאָטער פון אָבגרונד דעם טיפען, דער שטורעם,
עס קלאָגען די וואָלקענס, עס טענה'ן די ווינדטען.
זיי שרייען: „אָ, פעלזען! אָ, גרויזאַמע פעלזען!
האָט איהר דען אַליין נישט געאָטעמט מיט פרייהייט?
פאַרוואָס-זשע האָט איהר מיט אַ קאַלטער רציחה
געַגזל'ט די פרייהייט ביי אונזערע קינדער?!"
עס ענטפערן קאַלט און פערקומערט די פעלזען:
„מיר, פעלזען, מיר האָבען קיין אייגענעם ווילען,—
מיר טהוען נאָר דאָס, וואָס עס ווערט אונז בעפוילען".
עס טראָגט זיך אַרום איבער ים ווי אַ קללה
דער פינסטערער ענטפער פון מערדער און שקלאַפען.

דער ווינד און דער שטורעם—זיי פליהען און ברומען
און רופען פון אַלע פיער זייטען די כוואַליעס.
זיי זאָגען זיי אָן וועגען מויער, די בשורה
און פליהען און טראָגען זיך ווייטער און ווייטער
און מיידען דעם ים מיט שרעקליכע פעלזען
און פליהען אַלץ ווייטער און ווערען פערשוואונדען.

די כוואַליעס די אַלטע, די גרויע, די פרייע,
זיי קאָנען קיין שקלאַפישע קייטען נישט טראָגען.

זיי לאָזען אַראָב זיך אין אָבגרונד דעם טיפען
און בלייבען דאָרט ליגען פערצאָגט און פערקומערט,
די כוואַליעס די יונגע, וואָס בלייבען פון אויבען,
זיי קייקלען זיך שטיל, ווי געשמידטע אין קייטען.
ווי בלינדע און שטומע פערוואָגעלטע שקלאַפען...
עס קלינגען נישט מעהר אויף דעם ים קיין נגונים,
קיין שבחים דעם ליכט און דער הייליגער פרייהייט.
דער הימעל איז שטענדיג פער׳חושכ׳ט, פערוואָלקענט,
די זון ווען-נישט-ווען שיקט דערשראָקענע שטראַהלען,
זיי פאַלען אין פינסטערן אָבגרונד ווי טרעהרען.

אַנ׳אַנדערש מאָל טרעפט, אַז די כוואַליעס די יונגע,
פערראומערט פון שקלאַפישען לעבען אין תפיסה,
פערלירען געדולד און זיי הויבען אָן רעש׳ן
און וואַרפען זיך מוטיג אַנטקעגען די פעלזען,—
עס גיט זיך קיין ריהר נישט דער פינסטערער מויער
עס הערען זיך מעהר נישט ווי קרעכצען און זיפצען:
דאָס זענען די יונגע גבורים געפאַלען,
זיי האָבען די ברוסט אָן די פעלזען צובראָכען,
דער אָבגרונד בעוויינט זיי מיט ביטערע טרעהרען.

עס זענען פיל טעג און פיל יאָהרען פערגאַנגען,
עס זענען פיל מחנות פון יונגע גבורים
געפאַלען אין קאַמף מיט די ריזיגע שטיינער.
דער מוט פון די כוואַליעס איז שוואַכער געוואָרען
זיי האָבען געליטען די קייטען געדולדיג
און האָבען געהאָפט און געוואַרט און געשוויגען..
געהערשט איבער ים האָט אַ שרעקליכער חושך.

עס זענען זיך ווידער פיל יאָהרען פערגאַנגען,
דערווייל האָבען זיך אָהן אַ רעש געוואַקסען
אין אָבגרונד דעם טיפען פיל מעכטיגע כוואַליעס,

זיי האָבען זיך שטיל מיט איינאַנדער פעראייניגט
און האָבען פונאַנדערגעשיקט פון זיך שלוחים
אין אַלע פיער זייטען פון ים פון דעם ברייטען,
צו וועקען און רופען די קעמפער די אַלטע.
עס האָבען אַ ביטערן ענטזער געגעבען
די כוואַליעס די גרויע פון תהום פון דעם טיפען:
„מיר האָבען פערלוירען שוין אונזערע כחות,
נישטאָ שוין ביי אונז דער געוועזענער אימפעט,
מיר קאָנען שוין מעהר קיין מלחמה נישט פיהרען!״

עס פליהען די שלוחים אין וויטע מדינות
און זוכען דאָרט צווישען די בערג און די טהאָלען
דעם ווינד און דעם שטורעם—די וועכטער פון אָבגרונד.
וויט-וויט אין דעם מדבר געפינען זיי ביידען.
„מיר גריסען אייך,—זאָגען זיי,—מעכטיגע קעמפער!
מיר זענען די שלוחים פון אייערע קינדער
און זענען געקומען אייך רופען צום אָבגרונד,
אַז איהר זאָלט אונז פיהרען אין שטרייט פאַר דער פרייהייט,
אַז איהר זאָלט אונז העלפען צוברעכען די צוימען,
צעוואַרפען די תפיסה, דעם מויער פון פעלזען.
עס שרעקט אונז דער טויט נישט! דער קאַמף איז אונז הייליג,
דער ים מוז בעפרייט זיין פון שקלאַפישע קייטען!״

עס האָבען זיך אויפגעוואַכט מונטער און האַסטיג
דער ווינד און דער שטורעם און האָבען געענטפערט:

„מיר פליהען, מיר פליהען מיט שמחה צום אָבגרונד!
מיר פליהען צו פיהרען די כוואַליעס צו קעמפען
אַנטקעגען דעם קאַלטען רוצח פון פעלזען,
מיר פליהען אין שטרייט פאַר דער הייליגער פרייהייט!״

עס שטורעמט און דונערט דער מעכטיגער אויפרוף,
ער וועקט און ער קרעפטיגט די כוואַליעס די יונגע.

זיי שטעלען זיך איינע נאָך איינע אין מחנות
און רייסען זיך פליהען אין שטרייט געגען שונא.
דער שטורעם—ער טראָגט זיך אַרום אין די מחנות,
ער פליהט ווי אַ בליץ און ער זאַמעלט די כוואַליעס,
דער ווינד מאַכט אַנ׳אויפרוף מיט קולות וברקים:
„איהר, מוטיגע! פאָרוועררטס פאַר רעכט און פאַר פרייהייט!
אין קאַמף וועט איהר, העלדען, די פרייהייט ערווערבען.

עס פליהען מיט אימפעט די מחנות פון כוואַליעס
זיי טראָגען זיך גיכער, זיי ווערען אַלץ העכער
און וואַרפען זיך האַסטיג, מיט האַסט און מיט צאָרן
אַנטקעגען דעם שטאַרקען און בלוטיגען שונא.
עס דויערט אַ רגע—און ס׳פאַלען אין אָבגרונד
הרוגים פערבלוטיגט, צובראָכענע כוואַליעס...
די שפיציגע פעלזען בעוואַשען זיך רוהיג
מיט זודיגען בלוט פון די מוטיגע קעמפער...
עס קלאָגט און עס יאָמערט דער שטורעם: „אָ, קינדער!
עס איז אייער מחנה די ערשטע געפאַלען
און ס׳וועלען נאָך פאַלען און פאַלען קרבנות,
נאָר ענדיגען וועט זיך דער קאַמף מיט נצחון!"

עס פליהען און טראָגען זיך כוואַליעס נאָך כוואַליעס
אין ווינד און אין שטורעם, עס בליצט און עס דונערט,
דער ים איז צורודערט פון טויזענדער קולות,
ער הויבט אָן פערפלייצען די ווייספעס, די ברעגעס
און קלויבט פאַר די קעמפער אַלץ נייע חברים.

עס פליהען און טראָגען זיך כוואַליעס נאָך כוואַליעס
זיי ווערען אַלץ העכער און שטאַרקער און גרעסער,
קיין סוף איז נישטאָ צו די מוטיגע מחנות,
געפאַלענע רופען די יונגערע ברידער,
זיי זאָלען אויף זייערע ערטער זיך שטעלען.

און דאָרטען, וואו איינצעלנע זענען געפאַלען,
דאָרט פליהען און שטרייטען שוין הונדערט און טויזענד.

עס פליהען און טראָגען זיך כוואַליעס נאָך כוואַליעס,
די נאַכט איז פערגאַנגען, דער הימעל ווערט העלער,
דער שטרייט ווערט אַלץ מעכטיגער, הייסער און שטאַרקער,
דער שטורעם-ווינד אַקערט און רודערט און דונערט,
עס ברענט און עס פלאַקערט אין ים די מלחמה.
דער שטרייט ווערט געפיהרט צו אויף טויט צו אויף לעבען
צושמעטערט מוז ווערען די תפיסה פון פעלזען!

עס פליהען און טראָגען זיך כוואַליעס נאָך כוואַליעס,
עס וואַרפט זיי דער שטורעם מיט האַסט אויף די פעלזען
און באַלד כאַפט ער אונטער אַלץ נייע הילות
און וואַרפט זיי און דרעהט זיי מיט מעכטיגען אימפעט,
עס גיט זיך שוין דייטליך אַ טרייסעל דער מויער,
עס גיבען פאַר פחד אַ ציטער די פעלזען.
זיי ציטערן אָפטער. זיי האָבען פערלוירען
די גאוה די קאַלטע, דעם מוט און די אחדות,
זיי ווערען אַלץ שוואַכער, זיי הויבען אָן קרעכצען
און הויבען אָן ריידען פון רחמים און יושר.

עס פליהען און טראָגען זיך כוואַליעס נאָך כוואַליעס,
זיי פליהען מיט נייע געטאָפּעלטע כחות
און מאַכען דעם אָנפאַל דעם שמאַרקסטען, דעם לעצטען.
דער ים איז פערהילכט פון די שרעקליכע קולות.
עס דוכט זיך, די וועלט האָט פערלוירען די גרענצען.
די כוואַליעס, דער אָבגרונד, די לופט און דער הימעל—
זיי האָבען זיך אַלע פעראייניגט אין שטורעם.
אַ קרעכץ און אַ קראַך! און אַ שרעקליכער דונער...
געפאַלען דער מויער! געפאַלען דער מויער!
געפאַלען די שוואַרצע, די שענדליכע תפיסה,

צושמעטערט, צוברָאכֿען די גרויזאַמע פעסטונגו!
בעפרייט איז דער ים, און די פינסטערע פעלזען—
זיי ליגען צוזייט און צושפרייט אין דעם אָבגרונד...

עס רעש׳ט דער אָבגרונד און שרייט צו די פעלזען:
„נישט דאָ איז אַנ׳אָרט איהר זאָלט ווערען בעגראָבען,
דאָ ליגען די העלדען וואָס זענען געפאַלען
אין מוטיגען שטרייט פאַר די ליכֿט און די פרייהייט!"
עס האָט זיך דער תהום פון דעם אָבגרונד געעפענט
און האָט די פערפלוכֿטע מיט קללות דערשלינגען...

עס לעבט און עס פרעהט זיך דער ים דער בעפרייטער
עס קרוינט איהם די זון מיט דעם גלאַנץ פון די שטראַהלען,
עס פליהען און טראָגען זיך כֿוואַליעס נאָך כֿוואַליעס,
זיי טראָגען זיך רוהיג און פרעהליך און מונטער.
זיי טראָגען זיך פריי אויף דעם אָבגרונד אָהן גרענצען
און זינגען אַ שבח פאַר די מעכֿטיגע העלדען,
וואָס האָבען דאָס לעבען געאָפּפערט פאַר פרייהייט.
געלויבט זאָלען זיין די געפאַלענע העלדען!
אַ ליכֿטיגע פרייהייט פאַר די, וועלכע לעבען!...

וו י ג־ל י ד

(פֿון נעקראַסאָוו)

שרעקליכע ליידען!... איך בין שוין אָהן כח!...
גלייך ווי אַ קרבן, וואָס אויף דעם מזבח
ציהט מיך די שוואַרצע, די פינסטערע האַנד
פון מיין חולאת... אַ ביטערער שטאַנד!

—„וואו ביזטו, געטין פון מיינע לידער?
„קאָן איך נאָך האָפען צו זעהן דיך ווידער?
„קאָן איך נאָך האָפען דיך זעהן איין מאָל?
„קאָן איך נאָך האָפען צו הערען דיין קול?

און זי איז געקומען, שוין הינקענדיג, אַלט,
די אויגען פערלאָשען און טויט דאָס געשטאַלט:
„נישטאָ שוין קיין לידער, די ליפען שוין קאַלט!...
איך קום דיר צו זאָגען: די ענדע איז באַלד"...

אַ זיפץ און אַ כליפּע און שטיל-שוואַכע טריט...
פערשוואונדען מיין געטין! געשטאָרבען מיין ליד!

נאָר אײדער דער טויט וועט מיר געבען זיין חתימה,
בין איך נישט פערלאָזען, בין איך נישט אַליין:
איך הער פון מיין מוטער די טייערע שטימע,
איך הער איהרע ווערטער, איך הער איהר געוויין:

„גענוג האָט דיך, מיין ליבער זוהן,
„די נאַכט געשטיקט, געבאַקט די זון,
„גענוג געקלעמט דיין האַרץ דאָס ליד—
„שלאָף איין, שלאָף איין, דו ביזט שוין מיד!

„ס׳איז גאָרנישט שלעכט, מיין זוהן, אין קבר,
„איך בין מיט איהם שוין גוט בעקאַנט
„עס רוהט אָב דאָרטען יעדער אבר:
„פון צער דאָס האַרץ, פון שטרייט די האַנד.

„ס׳וועט דיך, מיין זוהן, שוין מעהר נישט וועקען,
„ס׳וועט דיך, מיין זוהן, שוין מעהר נישט שרעקען
„קיין שטורעם-ווינד, קיין קעלט, קיין היץ,
„און נישט קיין דונער, נישט קיין בליץ,

„און נישט קיין עולה, נישט קיין דין
„און נישט קיין פליג, און נישט קיין שפין
„און נישט קיין שטורעם פון טרומייטען
„און נישט דער קלונג פון ברודערס קייטען!

„דער שטן ט׳פאַרן ליכט אַנטרינען
„ס׳וועט קלינגען אומעטום דיין ליד,
„דו וועסט אַ שטילע רוה געפינען,
„באַי-באַי, שלאָף איין, דו ביזט שוין מיד!...

„בעקום דעם קראַנץ פון דיינע ליידען,
„פערגעס דיין צער, פערגעס דיין פיין:
„מיר וועלען זיך שוין מעהר נישט שיידען...
„באַי-באַי, באַי-באַי, שלאָף רוהיג איין״...

די מוטערס

(פון נעקראַסאָוו)

מיך נעהמט אָן אַ פחד, מיך נעהמט אָן אַנ׳אימה
אַז מ׳דערצעהלט מיר די שרעק פון מלחמות...
ס׳איז נישט די אלמנה, און נישט די יתומה
און אויך נישט די אָרימע יונגע קרבנות,
וואָס וועקען אין האַרצען אַ טיפען רחמנות.

גאַנץ גיך וועט אַ טרייסט די אלמנה געפינען,
דער נעהנטעסטער פריינד וועט דעם טויטען פערגעסען,
נאָר אָבער ביי איינער אין האַרצען, אין זינען,
וועט זיך אויף אייביג דער אומעט נישט לעשען.

דורך אונזער פאַלשקייט און אונזער רמאות,
וואו יעדערער זוכט נאָר דעם אַנדערענס טעות
האָב איך בעמערקט, ווי די ליכטיגע שטערן—
נאָר איינעגע ערנסטע הייליגע טרעהרען.

דאָס זענען פון מוטערס די ביטערע טרעהרען,
אַ מאַמעס צעוועהטאָגט הערץ קאָן נישט שווייגען,
אַזוי, ווי עס קאָנען נישט אויסגעגלייכט ווערען
פון אַלטע ערבות די וויינענדע צוויגען...

דער קבר

(פון ניקיטין)

דער קבר איז פאַרטיג, דער קבר איז אָפען...
אַ לעבען אָהן פריידען, אַ לעבען אָהן האָפען,
אַ לעבען פון אומעט און ביטערער נויט,
אַ לעבען פון צרות, פון פיין און פון לייד,
אַ לעבען אָהן ליבע, אָהן גליק און אָהן מאַכט,
אַ לעבען—אַ שטילע אַ פינסטערע נאַכט.
טרויעריג ביזטו זיך נעבען געגאַנגען
און ווי אין מדבר אַ פייער פערגאַנגען!
שלאָף זשע איין רוהיג מיין מזל דער שטרענגער
אַ דירה אַ שמאָלע, אַ פּאַלאַץ אַנ׳ענגער,
עטליכע ברעטער, עטליכע שטיינער,—
און אויף גאָטס וועלטעל ט׳פעלען נאָר איינער
אַ נפש אַ שטילער, אַ נפש אַ קליינער.
דער היזק וועט קיינעם נישט טשעפּען, נישט ריהרען,
אויפ׳ן קבר ט׳קיינער קיין טרעהר נישט פערלירען...
עס הערט זיך פון ווייטען—אַ פויגעלע זינגט,
עס וויינט, עס צוגיסט זיך, עס יאָמערט און קלינגט,—
פויגעלע, שטילער... קיין לידער, קיין טרעהרען,
ווער ס׳ליגט שוין אין קבר, ט׳נישט לעבעדיג ווערען...

מיין מוטער

(פֿריי פון יאַקובאָוויטש)

מיר האָט זיך מיין מוטער גע׳חלומ׳ט די נאַכֿט.
געוועזן איז איהר פנים פערצאָגט און פערטראַכֿט.
זי האָט מיך דערזעהן און האָט זיך צוקלאָגט
און האָט מיר דורך טרעהרען די ווערטער געזאָגט:

„אָ, זוהנעלע, זוהנעלע, וועה מיר און ווינד!
„איך האָב דיך פערלוירען, מיין איינציגעס קינד!
„מ׳האָט מיר נאָר איינמאָל בעוויזען דיין פנים
„אין תפיסה דורך ביקסען פון שטרענגע יונים.

„איך בין שוין אָהן כח, דאָס האַרץ טהוט מיר וועה
„די האָר פון מיין קאָפּ זענען ווייס ווי דער שניי
„פון ביטערע טרעהרען די אויגען שוין בלינד.
„איך פיהל דיינע צרות, מיין אָרימעס קינד!

„דאָס הערט זיך מיר וואָגיג דער קלונגען פון קייטען,
„די שלעסער פון תּפיסה דוכטען זיך מיר...
„אַ בייזער געדאַנקען!! זיי ווילען דיך טויטען!!
„דער תּלין... דער יון... דער שומר ביים טהיר...

„אָ, זוהנעלע, זוהנעלע! איך בין שוין אַלט...
„כאָטש איין מאָל אַ בליק טהון נאָך אויף דיין געשטאַלט.
„כאָטש איין מאָל אַ קוק טהון נאָך דיר אין די אויגען,—
„און נאָכדעם שוין רוהיג אין קבר זיך לעגען!...

מיין אָרימע מאַמע, איך הער דיין געוויין,
עס כאַלט יעדער טרעהר אויף מיין האַרץ ווי אַ שטיין,
און ווען איך וואָלט האָבען דריי לעבענס צו לעבען,
וואָלט איך זיי מיט פרייד אַלע דריי אָבגעגעבען,
און וואָלט ווי אַ פויגעל אַ פרייער געפלויגען
צו קושען מיין מוטער די הענד און די אויגען...

נאָר אָבער די קייטען—זיי לאָזען נישט לויפען!...
עס בלייבט נאָר איין מיטעל—דעם נפש פערקויפען...
ווילסטו, מיין מוטער, פון פריידען געניסען:
צו זעהן דיין זוהן אָהן אַ ריינעם געוויסען?...
ווען איך וואָלט די שרעקליכע עולה געטהון
וואָלט איך דען בלייבען ווי פריהער דיין זוהן?

איך זעה, ווי מיין מוטער צוגעהט פון געוויין,
איך הער אָבער דייטליך זי ענטפערס מיר:
—ניין!!

ליד פֿון קאַטאָרזשניקעס

(פֿריי פֿון פּ. יאַקובאָוויטש)

דאָרטען, דאָרטען אין עק וועלט,
וואו עס ברענט די שאַרפע קעלט,
פֿון די גריבער, טיף אין דר׳ערד
אונטער וואַך פֿון בלויזען שווערד
וועלכער קאָן אונז רוהיג טויטען,
שטעהען מיר געשמידט אין קייטען
מיט די האַלב־געגאָלטע קעפּ.
און עס הערען זיך די קלעפּ
פֿון די האַמערס אין די ווענדט...
נישט געזשאַלעוועט די הענד
נישט די קרעפּטען, נישט די ביינער
האַקען מיר די קאַלטע שטיינער
און מיר האַקען טאָג און נאַכט.
ווער האָט אונז אַהער געבראַכט?
וועמעס זינד און וועמעס מאַכט?...

סלו־שאַ־אַי!!

(פֿון גאַלין־מיללער)

ווי שוואַרצע מחשבות ביים מסור אין זינען,
איז פינסטער פון טיף-הערבסט די נאַכט,
נאָך שוואַרצער פאַר איהר איז די תפיסה, דער בנין,
וואָס שטעהט ווי אַ דמיון פערט־אַכט.
עס געהען אום רונד און אַרום איהר די וועכטער
און ס׳ציהט זיך דער לאַנגזאַמער שריי,
ווי עמיצער שרייט אונטער מעסער ביי׳ן שעכטער:
סלו-שאַ-אַי! סלו-שאַ-אַי!!

כאָטש הויך איז די וואַנד אַרום פינסטערן מויער,
די שלעסער—געגאָסענער שטאָהל.
כאָטש אַלץ איז פערזונקען אין אומעט און טרויער,
מען הערט נישט קיין מענשליכען קול,—
און דאָך איז די תפיסה נאָך ווייט נישט געשטאָרבען.
דו, וועכטער, פערדרעמעל נישט זיי,
נישט גלויב, אַז אין תפיסה שלאָפט רוהיג אַ קרבן!
סלו-שאַ-אַי!! סלו-שאַ-אַי!!

אָט שטעהט דער פערהאַפטער ביים פענסטער דעם הויכען,
דער קאָפ ביי דער קראַטע, פערטראַכט,
די ברענענדע אויגען פון פנים דעם בלייכען
פערזונקען אין חושך פון נאַכט.

ס׳איז שטיל... נאָר עס שרייט ווען נישט ווען אויס אַ שפּאַרבער,
צי ס׳הערט זיך אַ הונדס בילעריי,—
און ס׳ציהט זיך דער נגון, דער טרויעריג-האַרבער;
סלו-שאַ-אַי! סלו-שאַ-אַי!

„נישט טעג און חדשים, נאָר יאָהרען און יאָהרען
„זיך איך דאָ אין תּפיסה פערשמידט!
„מיין האַרץ איז אָהן פרייהייט צעוועהטאָגט געוואָרען...
„ניין! ליידען מעהר קאָן איך שוין נישט!
„אָט דאָרט, הינטער וואַנט, איז די הייליגע פרייהייט,—
„און דאָ—נאָר אַ שפּיז אָדער בליי!
„אָ, פינסטערע נאַכט, דו בעוויז מיר דיין טרייהייט!
„סלו-שאַ-אַי! סלו-שאַ-אַי!

אַ שפּרונג און אַ פאַל... גיכע טריט... אַ גערודער...
אַ קנאַק און אַ בליאַסק און אַ שאָס!...
א מענש האָט פערגאָסען דאָס בלוט פון זיין ברודער
און פרעגט איהם, און פרעגט איהם, „פאַרוואָס?״
עס הערט זיך דעם שטאַרבענדענס לעצטע יללה:
„—אָ! פרייהייט!... אָ! לעבען!... פערביי!...״
עס ענטפערט אויף דעם נאָר אַ שימף און קללה...
סלו-שאַ-אַי! סלו-שאַ-אַי!

עס האָט דורך דעם וואָלקען די בלייכע לבנה
געגעבען פון הימעל אַ בליק
און ווי אַ פערצאָגטע פערוויינטע אלמנה
בעהאַלטען דעם פנים צוריק.
און ווידער אין תּפיסה איז אַלץ ווי געשטאָרבען,
און ס׳יאָמערט דער קול אויף דאָסניי.
ווי עמיצער קלאָגט אויף דעם קבר פון קרבן;
סלו-שאַ-אַי! סלו-שאַ-אַי!

די שבועה.

אין זאַלציגען ים.

איך זאַלציגען ים פון די מענשליכע טרעהרען
געפינט זיך אַ שרעקליכער תהום
ער קאָן שוין נישט מיפער נישט פינסטערער ווערען
איהם צייכענט אַ בלוטיגער שטראָם...

דעם תהום האָבען טויזענדער יאָהרען געגראָבען
אמונה און שנאה און פיין,
און טויזענדער יאָהרען אַלץ טראָפען נאָך טראָפען
עס גיסען זיך טרעהרען אַריין.

און פול איז דער תהום... דאָס איז יודישע טרעהרען.
נאָר האָט נישט קיין טעות אין זיי:
אַ בלוטיגע טרעהר טהוט דעם קבצן געהערען,
דעם נגיד—אַ ווייסע ווי שניי.

נאָר אייך בעלי-מלאכות, אביונים, קבצנים,
געהערט דאָך דער בלוטיגער תהום,
און אייערע „ברידער“, די רייכע גזלנים,
געהערט נאָר פון אויבען דער שוים.

שוין פול איז דער ים און פערפלייצט אַלע ברעגען.
וואו זענען די העלדען, די לייט,
די, וועלכע וועלען זיך מוטהיג דערוועגען
צו וואַרפען אין תהום זיך, אין שטרייט?

דעם אַרבייטער ווער-זשע וועט ענדליך ערלייזען
פון הונגער און אייביגע לייד?
און ווער וועט דעם וועג איהם צו פרייהייט בעווייזען
צו ברידערשאַפט, גלייכהייט און פרייד?

די גבירישע קינדער, משכילים, רבנים—
זיי רופען אין ציון דעם יוד,
אַ לידעל אַנ׳אַלטע פון אונזערע שונאים:
„אַ געטאָ דעם אייביגען זשיד!“

זיי רופען און זוכען, די קאַלטינקע מתים,
פון הייליגע קברים אַ לאַנד,

און דאָס, וואָס עס ליידען און זיפצען „הקדושים״—
צו דעם איז מען טויב ווי די וואַנד!

משיח און יודענטום-ביידע געשטאָרבען,
אַנ׳אַנדער משיח קומט אָן:
דער יודישער אַרבייטער (גביר׳ישער קרבן)
הויבט אויף שוין פון פרייהייט די פאָהן.

דער העלד וועט די וועלט אי בעפרייען, אי היילען,
ער ט׳גרייכען דעם תהום ביז׳ן גרונד!
זאָל לעבען פון רוסלאַנד, פון ליטאָ און פוילען
דער יודישער „אַרבייטער-בונד״!

אויף וועמען קלאָגט זיין גייסט.

(געווידמעט מיין פרוי, אסתר)

„צווישען דעם שרעקליכען חורבן, פון וואַנען עס האָבען זיך געטראָגען געשרייען און זיפצען פון די לעבעדיג־בעגראָבענע, האָבען אומגעוואַנדערט מענשען, ווי פערלוירענע. האָבען ווילד אַרומגעקוקט זיך, ווי זיי וואָלטען זיך געשראָקען פאַר אַלעם וואָס זיי האָט אַרומגערינגעלט, אויסשפּרייטענדיג די הענד צום הימעל, האָבען זיי געלעסטערט גאָט. אַנדערע האָבען צובראָכען זייערע הייליגע בילדער, האָבען זיי געטראָטען מיט די פיס, געוואָרפען אין פייער און אין שמוץ"...

(ווּעגען מעסינא ערדציטערניש)

א

אַ ציטער האָט געטהון
פון טיפען שלאָף די ערד,
וואו, דינענדיג זיין גאָט,
האָט זיך דער שוואַכער מענש
געפּראַוועט שטיל און שווער
זיין לעבענס-פייערטאָג.
און אַ גן-עדן-פעלד,
אַ בליהענדיגעס לאַנד,
איז חרוב און פערוויסט
און דורכגענעצט מיט בלוט...
קיין פּאַלאַץ און קיין קירך.

קיין וויינגאָרטען, קיין הויז,—
נאָר חורבות אָהן אַ צאָהל
אין אַש און שטויב און בלוט
און קברים אָפּענע,
וואָס גוסס׳ן אָהן הילף,
און מתים הויפּענווייז,
און איבער זיי—דער טויט
שוועבט אום און שאַלט זיין זיג.
און אָט ביי דיזער שעה,
ווען ס׳האָט די קראַנקע ערד
געציטערט און געזיפצט
און ווען דער הימעל האָט
געדונערט און געבּרומט
און אינדען פון דעם ים,
צורייסענדיג דעם צוים
געוואָרפען זיך מיט האַסט
אויף דעם געפּלאָגטען לאַנד,—
דאַן האָבען זיך פון שטויב
פיל מענשען ווי ערוואַכט,
די, וועלכע ס׳האָט דער טויט
פערגעסען אין זיין שלאַכט.
—בעטראָגען איז דער מענש
פון הימעל און פון דר׳ערד!—
האָט זייער שטורעם־קלאָג
פערהילכט דאָס טויטע לאַנד.
און אויסגעשטרעקט די הענד
האָב׳ן זיי מיט אַנגסט און האַס
צום וייטען הימעל־רוים
און האָבען גאָט דעם האַר
געלעסטערט און געפלוכט
פאַר דער צעשטערטער היים
פאַר דאָס פערוויסטע לאַנד

און פאַר די טייכן בלוט
פון ברודער, ווייב-און-קינד.
און נאָכדעם האָבען זיי
די בילדער גאָטס און אַלעס,
וואָס הייליג איז געווען
פאַר זיי ביז יענער צייט,
צובראָכען און פערברענט,
געטראָטען מיט די פיס,
געוואָרפען עס אין שמוץ
און אין חזרים-שטאַל...

ב

אין מענשליכער געזינד
פון אומות פון דער וועלט
איז דאָ איין אַלטעס פאָלק
אַ זקן, זאַט מיט טעג,
אַ לעהרער פון גאָטס דינסט
פון דורות אָהן אַ צאָהל.
דאָס פאָלק האָט אויך געפיהלט
די שטויסונג און די קלעפ
פון דער צורייצטער ערד...
נישט נאָר אַ בייזע שעה,—
צוויי לאַנגע טויזענד יאָהר
האָט אונטער זיינע פיס
געוואָרפען זיך די ערד,
ווי אינדען פון דעם ים
וואָס ווייסען נישט קיין צוים.
דאָס פאָלק האָט אויך פיל מאָל
ביי חורבנ׳ס אָהן אַ שיעור
אין פייער און אין בלוט,

אין שטורעם-ווינד פון האַס
פערלוירען אָהן אַ צאָהל
פון זיינע בעסטע זיהן
גבורים, יונג און אַלט,
פערלוירען גוט-און-האָב,
ירושה פון דעם שטאַם
און קערנער פון גליק
געזייעט מיט אַרבייט-שווייס
פאַר'ן קומענדיגען דור.
און ס'האָט פיל מאָל די ערד,
ווי אַ צורייצטער פיינד
געוואָרפען זיך מיט איהם,
ביים קאַלטען האַס און שפּאָט
פון רוחות אַלערליי,
אין אַלע עקען וועלט,
וואו ס'איז נאָר דאָ אַ לאַנד,
וואו ס'איז נאָר דאָ אַ פאָלק.
און ס'האָט זיך ערגיץ נישט
געפונען אויף דער ערד
פאַר זיינע מידע פיס
קיין שטייפער באָדען-גרונד,
קיין רוהיג לאַנד, קיין היים...
דאָס פאָלק האָט אויך די הענד
צום הימעל אויסגעשטרעקט,
נאָר נישט צו פלוכען גאָט...
אין צייט פון בייזע שלעק,
אַז איבער איהם האָט ווילד
געזרעשט און געברומט
דער שטורעם-ווינד פון האַס,
פון פייער און פון בלוט
און אונטער זיינע פיס
האָט בּרייט געעפענט זיך

פון גיהנום דער תהום
איהם איינצושלינגען גרייט,—
האָט עס זיך פון זיין גאָט
נישט אָבגעזאָגט און האָט
זיין נאָמען נישט פערשוועכט.—
נישט קיין נקמה-גאָט
מיט'ן בלויזען שווערד אין האַנד
האָט עס געזעהן דאָרט
אין וויטען הימעל-רוים,—
געזעהן האָט דאָס פאָלק
אַ צאַרטען פאָטער-גאָט,
אין טרויער טיף פערהילט.
אַ גאָט וואָס האָט בעהעפט
זיין הערשאַפטליכען שטאַנד
מיט'ן גורל פון זיין פאָלק.
און יעדע נאַכט ביי חצות,
אין תפילות און געזאַנג
גיסט אויס דאָס אַלטע פאָלק
זיין טרויער און זיין פיין
נישט אויף דעם אייג'ן יאָך,
נאָר אויף דעם פאָטערס צער.
עס וויינט און קלאָגט דאָס פאָלק
און טרויערט נאָר אויף דעם,
וואָס חרוב איז גאָטס הויז
און וואָס די שכינה איז
דערנידערט און פערצאָגט.
עס קלאָגט אויף דעם, וואָס גאָט,
פערוואָגלענדיג זיין פאָלק,
איז אויך אַראָב דערביי
פון קעניגליכען טראָהן
און האָט אויף זיך אַליין
אַרויפגעלעגט דעם יאָך
פון גלות און פון פיין...

מיין ליד.

מיין ליד איז געוועבט פון טרעהרען און שמערץ,
איך שרייב עס מיט בלוט וואָס נ׳טריפט פון מיין הערץ...
איך וואָלט עס נישט זינגען, כ׳וואָלט רוהיג געשוויגען,
ווען איך וואָלט נאָר קאָנען קיין אומעט בעזיגען!

דו הערסט, ווער ס׳צוגיסט זיך פון קלאָג און געוויין?
עס יאָמערט דער ביטערער עלענד אַליין.
אין ליפּען, מיט וואונדען אינגאַנצען בעדעקט,
מיט צער און בזיונות אינגאַנצען פערפלעקט,
מיט שרעק מיט רחמנות קוקט עס ארויס
פון דחקות, פון הונגער, עס שטאַרבט, עס געהט אויס...

די שטילע קרבנות—זיי פאַלען ווי פליגען,
פיל יאָהרען געליטען—פיל יאָהרען געשוויגען.
געפאַלען אָהן כחות, צובראָכען, צומאָהלען,
פון הונגער פערגאַנגען, פון הונגער געשוואָלען,
עס וויינען יתומים, עס קלאָגען אלמנות,—
צי זעהט ווער די טרעהרען? צי האָט ווער רחמנות?

די רייכע, די זאַטע, די רוהיגע מחות,
וואָס אַרט זיי די טרעהרען, די בלוטיגע ליחות?
וואָס אַרט זיי דער ברודער, וואָס טרינקט זיך אין בלוט,
אַז זיי לעבט זיך רוהיג, אַז זיי לעבט זיך גוט?

פערפאַלענע זיפצען, פערלוירענע טרעהרען,
די שטיינערנע הערצער וועלען ווייכער נישט ווערען.

מיין ליד איז געוועבט פון טרעהרען און שמערץ
איך שרייב עס מיט בלוט, וואָס טריפט פון מיין הערץ,
איך וואָלט עס נישט זינגען, כ'וואָלט רוהיג געשוויגען
ווען איך וואָלט נאָר קאָנען מיין אַמעט בעזיגען!...

דער שניידער.

די שטוב איז קליין, די שטוב איז אַלט,
אין יעדען ווינקעל—מיסט און קויט,
ס'איז פינסטער, אומעטיג און קאַלט,—
אַ קראַנקער שניידער זיצט און נעהט...
דער שניידער נעהט,
די נאָדעל געהט,
דער מוח דרעהט:
ס'איז גרויס די נויט
נישטאָ קיין ברויט,
נישטאָ קיין ברויט!

דער פנים געל, פערצאָגט, פערטראַכט,
די נאָדעל רודערט טאָג און נאַכט!
פון צייט צו צייט אַ פוסטער הוסט
האַלט אויף די האַנד, רייסט אויף די ברוסט...
דער שניידער נעהט א. אַ. וו.

אין שטוב איז אומעטיג און פוסט.
פון בעט אַ זיפץ, פון וויג אַ הוסט.
אַ קליינער לעמפעל ברענט זיך שוואַך...
אַ דראָבנער רעגען קלאַפט אין דאַך...
דער שניידער נעהט א. אַ. וו.

—וואָס טהוסט דו, שניידער, אויף דער וועלט?...
„איך... לעב...“—אַ שוידערליכע קעלט
נעהמט אָן ביים האַרץ. פערפלוכטע נויט!
אַז דו הייסט לעבען,—וואָס איז טויט?!
דער שניידער נעהט,
די נאָדעל געהט,
דער מוח דרעהט:
ס׳איז גרויס די נויט,
נישטאָ קיין ברויט,
נישטאָ קיין ברויט!!

עלענד.

אַז רונד און אַרום איז אַ פֿינסטערע נאַכֿט,
אַז אַלץ איז פֿערלוירען: דער מוט און די מאַכֿט, —
צו וועמען, צו וועמען נאָר קאָן מען זיך ווענדען?
צום נאָהנטען קבֿר? צום קרובֿ דעם פֿרעמדען?

קאַלט ווי דער טויט איז דער שטיין פֿון מצבֿה,
קאַלט איז דאָס וואָרט און דער בליק און די טובֿה,
פֿון י נע וואָס רופֿען זיך „נאָהענטע פֿריינד".
ס׳איז הייס נאָר די שנאה פֿון בלוטיגען פֿיינד!

אַז רונד און אַרום איז אַ פֿינסטערע נאַכֿט,
אַז אַלץ איז פֿערלוירען: דער מוט און די מאַכֿט,
דאַן ראַט איך דיר, ברודער, צו קיינעם נישט געהן,
דאַן ראַט איך דיר, ברודער, צו בלייבען אַליין,
בֿיזט עלענד, בֿיזט עלענד אָט ווי פֿון אַ שטיין!

די נאַכט.

די לופט איז קלאָר, דער הימעל ריין,
די נאַכט איז שטיל און פול מיט חן,
די שטערן פינקלען גרויס און קליין,
דער וועג ווייזט אויס פון מירמעלשטיין
און די לבנה רייך און שעהן,
ווי אויסגעטאָקט פון עלפאַנד-ביין...
אָ, שטאַרקער גאָט! דיין וועלט איז שעהן
ווי אַ בריליאַנט אין קייזערס קרוין
און איך, דיין זוהן, ווי פון אַ שטיין,
בין איך אָרעם, עלענד און אַליין.

צו לעבעדיגע מתים.

פסול'ע מזוזות, שמות, פּאַפּוסעס
קריכט הינטער אָרון, קריכט אָהן דבורים!
נייע נוסחאות אויף פּיוט און קדושות,
נייע נוסחאות פון נייע סדורים,
ברומען און קלינגען אין אַלע מנינים
נייע סדורים און נייע חזנים.
קריכט זשע אַהין צו די אַלטע הושענות,
לעגט זיך און שטאַרבט ווי געהעריג, אָהן טענות.

* *
*

פאר ח. י.

געבענשט, געבענשט זאָל זיין דיין טאָג און נאַכט
מיין יונגע טויב מיט אָדלערישע פליגעל.
דו האָסט מיין האַרץ פערזיגעלט מיט דיין זיגעל
דו האָסט מיין גייסט בעצויבערט מיט דיין פראַכט.

דו האָסט מיט זיך דעם פריהלינג מיר געבראַכט,
דיין קול—אַ קירכען-קלאַנג פון איידעלסטע מעטאַלען,
די פייער-האָר צושיטען זיך ווי שטראַהלען,
דיין דרייסטער יונגער בליק איז פול מיט מאַכט.

דיין גייסט איז רייך מיט בילדער און געדאַנקען.
דיין לעבענס-לוסט פערפלייצט נאָך נישט די ברעגען
און קלאָר איז נאָך דער בליק פון דיינע אויגען.
אַ צייט וועט קומען און דו וועסט מיר דאַנקען,
וואָס איך האָב אָנגעצייכענט פרייע וועגען,
פאַר אַלע פאַרבען פון דיין רעגענבויגען.

דאָס נייע ליד.

(געווידמעט פרידה און לייב יאַפּע)

א

שוין טויזענדער יאָהרען
ווי ס׳ברענט אונזער דאָרן
אין צער און צאָרן
און ווערט נישט פערברענט.

פון גלות צו גלות
דורך טרעהרען און קללות,
דורך בייזע מפלות
פון גוי׳שע הענד, —

געפלויגען, געלאָפען,
אָהן חייל, אָהן וואָפען,
אָהן הילף און אָהן האָפען,
אָהן ריק און אָהן לענד.

אַ נע ונד אומה
אַ שוואַכע, אַ שטומע
ביי יעדער מהומה
ווער שיער נישט פערלענדט

די הערשער, די גדולים,
די שטאַרקע ערלים,
פאָראויס מיט'ן צלם
געברענט און געשענדט.

געלעגט אויף אונז יצר,
געשריען: „פערקראַכען
אַ ברודיגער שכן
אין מיינע פיער ווענד...

ב

און פלוצלונג אַ וואונדער, וואָס טרעפט זיך נאָר זעלטען
עס טראָגט זיך אַ בשורה פון מעכטיגע וועלטען,
„ישראל, ערוואַך זיך! צו דיינע געצעלטען,
„דיין נחלה ועט ווערען פערזייהט!

אין שטח פון יודישען גלות דעם ברייטען,
עס פלאַטערן פאָהנען און שאַלען טרומפייטען,
עס הויבען אָן פלאַצען פון גלות די קייטען,
אַ פאָלק איז צום אויפלעבען גרייט.

עס ציהען זיך יודען פון נאָהענט, פון ווייטען,
עס איילען הלוצים פון אַלע פיער זייטען,
צונויפקניפען ווידער מיט ביבלישע צייטען,
די יודישע גאָלדענע קייט!

ג

עס זענען אין אָנפאַנג געוועזען באַר חלומות
פון העלדישע טהאַטען, פון הייליגע מקומות.

עס האָבען פון חלומות זיך אויסגעוועבט תּפילות,
תּפילות פון טויזענדער יודישע קהילות.

צוגאָסען זיך האָבען די תּפילות אין טרעהרען,
אין קלאָרע און צאַרטע, ווי לויטערע שטערען.

עס האָבען די טרעהרען געשאַפען פערלאַנגען
צו אויפלעבען צייטען, וואָס זיינען פערגאַנגען.

אויסגעשמידט האָבען פערלאַנגען אַ ווילען,
וואָס שטעלט זיך ווייט-גרייכענדע, ריזיגע צילען.

אַ מעכטיגער ווילען וועט וואו־דער בעשאַפען,
ער ט׳מאַכען פאַר העלדען די נעכטיגע שקלאַפען!

1920 23/V

אינהאלט

פון

אַכטען באַנד

ערשטע אָבטיילונג

הומאָרעסקען

	זייט
אשמדאי (1904)	5
בריף פון יענער וועלט	83
וייער „הגדה של פסח“	123

צווייטע אָבטיילונג

לידער

דער צושמעטערטער ים-צוים	135
וויג-ליד	145
די מוטערס	147
דער קבר	148

זייט

מיין מוטער 149
ליד פון קאַטאָרזשניקעס 151
סלושאַ-אַ-י 152
די שבועה 154
אין זאַלציגען ים 155
אויף וועמען קלאָגט זיין גייסט 158
מיין ליד 163
דער שניידער 164
עלענד 166
די נאַכט 167
צו די לעבעדיגע מתים . . . . „
* * 168
דאָס נייע ליד 169